T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ ve ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİMDALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

130496

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ SİSTEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M.Yasin ŞENELDİR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman: PROF.DR. MÜJDAT ŞAKAR

İSTANBUL, 2003

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

KISALTMALAR ..... **V**
GİRİŞ **1**

Birinci Bölüm
AVRUPA BİRLİĞİ: TARİHİ GELİŞİMİ VE YAPISI

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ 4
A. Avrupa Toplulukları'nın Kuruluşu 4
B. Avrupa Toplulukları'nın Genişlemesi 7
1. Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka (1973) 7
2. İkinci Genişleme: Yunanistan (1981) 7
3. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz (1986) 8
4. Dördüncü Genişleme: Avusturya, Finlandiya ve İsveç (1995) 8
5. Diğer Tam Üyelik Başvuruları: Türkiye, Fas, Kıbrıs, Malta, İsviçre ve Norveç 9
6. Doğu Avrupa Ülkelerinin Başvuruları 10
C. Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Dönüm Noktaları 12
1. Ortak Avrupa Pazarı'nın Tamamlanması ve Tek Avrupa Senedi 12
2. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ve Kopenhag Kriterleri 13
3. Diğer Önemli Antlaşmalar: Amsterdam Antlaşması, Schengen Antlaşması, Nice Antlaşması 16
4. Ekonomik ve Parasal Birliğin Tamamlanması: Euro'ya Geçiş 17

II. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL YAPISI 19
A. Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi) 19
B. Avrupa Birliği Bakanları Konseyi 20
C. Avrupa Birliği Komisyonu 22
D. Avrupa Parlamentosu 23
E. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı 25
F. Avrupa Hesap Mahkemesi (Avrupa Birliği Sayıştayı) 26
G. Ekonomik ve Parasal Birlik Çerçevesinde Çalışan Organlar 26
1. Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi .. 26
2. Avrupa Yatırım Bankası 27
H. Danışma Komiteleri 27
1. AKÇT Danışma Komitesi 27
2. Ekonomik ve Sosyal Komite 27
3. Bölgeler Komitesi 28
İ. Avrupa Denetçiliği (Ombudsman) Kurumu 28

İkinci Bölüm

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SOSYAL POLİTİKA VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

I. AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASININ GELİŞİMİ 29
A. Maastricht Antlaşması'ndan Önce Sosyal Politika 29
1. Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması 29
2. AET Antlaşması'ndan 1972 Yılına Kadar Geçen Dönem 30
3. 1972 Yılından Avrupa Tek Senedi'ne Kadar Geçen Dönem 31
4. Avrupa Tek Senedi ve Sonraki Dönem 33
B. Maastricht Antlaşması'ndan Sonra Sosyal Politika 36
1. Maastricht Antlaşması 36
2. Yeşil ve Beyaz Kitaplar 39
3. Avrupa Zirveleri 42
4. Amsterdam Antlaşması 43
5. Lüksemburg Zirvesi ve İstihdam Politikaları Kılavuz İlkeleri 47

6. Lizbon Zirvesi ve Sonraki Dönem 49
II. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNİN MEVCUT DURUMU 52
A. İstihdam 53
B. Kadın İstihdamı 53
C. İşsizlik 53
D. Sendikalar ve Toplu Pazarlık 53
E. İş Uyuşmazlıkları 54
F. Ücretler 54
G. Çalışma Süreleri 55
H. Sosyal Hukuk 55
III. AB SOSYAL POLİTİKASININ ANA HATLARI 56
A. AB Sosyal Politikasının Hukuki Temelleri 56
B. AB Sosyal Politikasının Temel İlkeleri 59
1. İşçilerini Serbest Dolaşımı 59
2. Cinsiyetler Arasında Eşit Muamele 60
3. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği 61
4. İşyerindeki Yapısal Değişikliklere Karşı Güvenceler 62
5. İşçilerin Yönetime Katılması 63
6. Sosyal Diyalog 64

Üçüncü Bölüm

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ SİSTEMİ

I. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ 67
A. Gümrük Birliği'ne Kadar Olan Dönem 67
B. Gümrük Birliği'nden Günümüze Kadar Olan Dönem 68
II. AB SÜRECİNDE TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ SİSTEMİ 71
A. Sendikasızlaşma 71
B. Uzlaşmacı Toplu İlişkiler 73
C. Sosyal Diyalog Arayışları 74

D. Gümrük Birliği'nin Etkileri 75
III. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATI'NA UYUMU 77
A. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye ile İlgili Değerlendirmeler 77
B. İlerleme Raporları'nda Türkiye ile İlgili Değerlendirmeler 78
C. Ulusal Program'da Sosyal Politika Konusu 80
1. İş Hukuku 80
2. Sosyal Diyalog 81
3. Kadın ve Erkekler Arasında Eşit Muamele 82
4. İstihdam 82
5. Ulusal Program'da Yer Alan Diğer Sosyal Konular 83
D. Uyum Sürecinde Türkiye'nin Gerçekleştirdiği Düzenlemeler 83
1. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu 84
2. İş Güvencesi 85
3. Türkiye İş Kurumu'nun Kurulması ve İşsizlik Sigortası 86
4. Medeni Kanun'da Değişiklik 87
5. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Dair Çalışmalar 87
6. 4857 s. İş Kanunu 88
SONUÇ 90
EKLER 92
KAYNAKÇA 101

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser.
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABGS	:	T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AET-Ant.	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması
AKÇT	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	:	Avrupa Topluluğu
AT-Ant.	:	Avrupa Topluluğu Antlaşması
BM	:	Birleşmiş Milletler
bkz	:	Bakınız
CEEP	:	Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi
COM	:	Avrupa Birliği Komisyonu
COREPER	:	Daimi Temsilciler Komitesi
ÇSGB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
der.	:	Derleyen
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	:	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
ESK	:	Ekonomik ve Sosyal Konsey
ETUC	:	Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu
EURATOM	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
Fr.	:	Fransızca
GB	:	Gümrük Birliği
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
haz.	:	Hazırlayan
ILO	:	International Labour Organization
İSMMMO	:	İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
İŞ-KUR	:	Türkiye İş Kurumu
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası
Kamu-İş	:	Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KOBİ	:	Küçük ve Orta Boylu İşletme
DAÜ	:	Doğu Avrupa Ülkeleri
MEDA	:	Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı Programı
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OKK	:	Ortaklık Konseyi Kararı

s.	:	Sayılı
t.	:	Tarihli
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEİD	:	Türkiye Endüstri İlişkileri Derneği
TÜRK-İŞ	:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
UÇÖ	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
UNICE	:	Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği
vd.	:	Ve devamı

GİRİŞ

Türkiye'de bir sistem olarak endüstri ilişkilerinin varlığı, Cumhuriyet dönemindeki endüstrileşme çabalarıyla başlamıştır. 1930'lardan sonra devlet eliyle kurulan işletmelerde gelişen ilişkiler, devletin ağırlıklı rolü ve toplumsal sınıfların zayıflığı nedeniyle dönem dönem farklılıklar göstermiştir. Tüm dönemlerde görülen temel özellik, devletin etkin fakat çelişkili bir rol oynamasıdır. Devlet, günün koşullarına göre verdiği bir hakkı daha sonra geri alabilmektedir.

Endüstrileşmede olduğu gibi toplumsal gelişmenin sağlanmasında da devlet belirleyici olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında belirlenen çağdaş uygarlıklar seviyesini yakalama yolunda, Avrupa Topluluğu'na katılmanın bir kriter olarak belirmesi de devlet eliyle gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ile ilişkilerinde uzun bir geçmişi olan Türkiye, özellikle Gümrük Birliği'yle birlikte yeni bir döneme girmiştir. Günümüzde de devam eden bu süreçte Avrupa Birliği'ne katılma isteğini sonuçlandırmak için, Birliğin talepleri doğrultusunda yapısal uyum çabalarına hız verilmiştir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde yapılması gereken değişikliklerin önemli bir kısmı sosyal alandadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'nin bugününü ve yarınını şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. İşte bu araştırma, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihçesini ve Avrupa'da çalışma hayatının mevcut durumunu vererek, Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'nin bu gelişmeler ışığında aldığı yolu göstermeye çalışmıştır.

Araştırmanın ilk bölümünde Avrupa Birliği'nin kuruluş serüveni ayrıntılarıyla incelenip tarih içinde Birliğin geçirdiği evrim ele alınmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Toplulukları'nın ilk kurucu altı üyeden başlayarak 15 üyeli bir yapıya varıncaya değin geçirdiği süreç sunulmuştur. Avrupa Toplulukları'nı kuran temel antlaşmaların Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile uğradıkları değişikler de Avrupa Birliği'nin köklü mazisini anlamak içim incelenmiştir.

Birinci Bölümde anlatılan bir diğer husus Avrupa Birliği'nin temel kurumlarıdır. Avrupa Birliği'nin işleyişini kavramak amacıyla Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Komisyonu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Avrupa Hesap Mahkemesi gibi Birliğin ana organlarının görev ve yetkileri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde öngörülen Avrupa Para Enstitüsü ve Avrupa Merkez Bankası gibi kuruluşların yanı sıra danışma organı olarak Ekonomik ve Sosyal Komite, AKÇT Danışma Komitesi ve Bölgeler Komitesi de incelenmiştir.

Araştırmanın İkinci Bölümü'nde Avrupa Birliği'nin sadece bir ekonomik birlikten ibaret olmayıp güçlü bir sosyal modele de yaslandığı tarihi perspektifle göz önüne konulmuştur. Bu bağlamda sosyal politikaların, Maastricht Antlaşması'ndan önceki ve sonraki dönemlerde Avrupa Birliği gündeminde tuttuğu yer irdelenmiştir. Maastricht Antlaşması, sosyal politika alanındaki dönüşümlerin başlangıcı olmuştur. Bilhassa Amsterdam Antlaşması sonrası işleyen süreç (Köln, Lüksemburg, Cardiff Süreçleri) Birliğin sosyal politika yanında istihdamla ilgili bir strateji geliştirdiğinin işaretidir.

İkinci Bölümde Avrupa Birliği Sosyal Politikası'nın dayandığı hukuki zemin ve temel ilkeler de ele alınmıştır. Avrupa Birliği Sosyal Hukuku, Birliğin genel hukuk işleyişinin etkisinde kalmıştır. Bu hukuk, uluslarüstü bir hukuktur ve üye ülkelerin egemenliklerinden fedakarlık yapmalarını gerektirmektedir. Ancak bu fedakarlık, üye ülkenin Birliğin temel politikalarını yerine getiremediği zamanlarda devreye girmektedir. Birliğin sosyal politikasının temel ilkeleri ise işçilerin serbest dolaşımı, cinsiyetler arasında eşit muamele, işçi sağlığı ve iş güvenliği, işyerindeki yapısal değişikliklere karşı güvenceler, işçilerin yönetime katılması ve sosyal diyalogdur. İkinci bölümde bunlara ilave olarak Avrupa Birliği'nde endüstri ilişkilerinin küreselleşme sürecindeki konumu irdelenmiştir.

Araştırmanın son bölümünde Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türk Endüstri İlişkileri Sisteminin genel sorunları mercek altına yatırılmıştır. Öncelikle Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin mazisi ve mevcut durumu ortaya konulup ardından endüstri ilişkilerinin temel dinamikleri, sendikasızlaşma yönündeki eğilimler, uzlaşmacı toplu

ilişkiler, sosyal diyalog arayışları ve Gümrük Birliği'nin etkileri ışığında gözden geçirilmiştir.

Son bölümde Avrupa Birliği'nin sosyal politika ve istihdam alanındaki müktesebatı karşısında Türkiye'nin durumu, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Avrupa Komisyonu'nca hazırlanan İlerleme Raporları ışığında incelenmiştir. Türkiye'nin hayata geçireceği uyum faaliyetlerini görmek açısından Ulusal Program referans alınmıştır. Son olarak Ulusal Program'ın ardından AB Müktesebatını üstlenmek için sosyal politika sahasında yapılan mevzuat değişiklikleri ve kurumsal düzenlemeler ele alınıp Türk Endüstri İlişkiler Sistemini derinden etkileyecek olan kamu sendikaları, iş güvencesi, işsizlik sigortası, çocuk işçiliği, yeni iş kanunu gibi konularda yaşanan gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ : TARİHİ GELİŞİMİ VE YAPISI

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ

A. AVRUPA TOPLULUKLARI'NIN KURULUŞU

Avrupa'yı tek bir siyasi birlik içinde toplama düşüncesi tarihin çeşitli dönemlerinde dile getirilmiştir. Kimi zaman Haçlı Seferleri'yle ortak bir düşmana karşı birleşen Avrupalı milletler bazen de Napolyon gibi hükümdarlarca tek bir devletin çatısı altında birleştirilmek istenmiştir. Asırlar süren silahla birleştirme çabalarının çözüm olmadığını gören Avrupalı düşünürler ise barış içinde bir birlik oluşturmanın gerekliliğini öne sürmüşlerdir. 17. yüzyılda Kant ilk defa Avrupa Birleşik Devletleri'nden bahsetmiştir. 1846 yılında Victor Hugo, Avrupa'nın önde gelen liderlerine Avrupa Birleşik Devletleri'ni gerçekleştirmeleri için çağrı yapmıştır. Daha sonraki yıllarda Pan-Avrupa Birliği, Avrupa Federal Birliği gibi çeşitli isimler altında canlanan birlik oluşturma hayalleri tarihsel koşullar nedeniyle gerçekleşememiştir.[1]

Birleşik Avrupa oluşturma fikri ancak 1945'ten sonra hayata geçirilebilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa devletleri, anlaşmazlıkları köktenci bir şekilde çözmek ve gelişmelerin önünü açmak üzere işbirliği arayışına yönelmişlerdir. Bu yönelişin fikir babası Fransa Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet olmuştur.[2] Monnet savaş sonrası Avrupa'da düzenin korunması ve barışın sürdürülebilmesi için iki önemli savaş malzemesi olan kömür ve çeliğin yönetiminin tek elde toplanması gerektiğini belirtmiştir. Monnet'in bu düşüncelerinden esinlenen Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Fransa ve Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini ve bunların üretim ve kullanımının uluslarüstü bir kurumca düzenlenmesini önermiştir. Schuman Planı olarak bilinen bu önerinin

---

[1] Ali Çimen, *"Bir Birlik Hikayesi"*, **Karizma**, Sayı:4, Ekim-Kasım-Aralık 2000, s. 83.
[2] Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği**, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002, s. 2.

Almanya tarafından desteklenmesinden sonra İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg da Fransız önerisine olumlu cevap vermişlerdir. Sonuçta bu altı üye, 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması'nı imzalamışlardır. 50 yıl geçerlilik süresi olan bu antlaşma ile bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır. Schuman'ın çağrısını dile getirdiği 9 Mayıs tarihi de 1985 yılında Milan'da yapılan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları zirvesinde alınan karar doğrultusunda her yıl Avrupa Günü olarak kutlanmaktadır.[3]

İlerde Avrupa Birliği'ne doğru çevrilecek olan AKÇT'nin kuruluşu esnasında savaş sonrası dünyanın tek hegemonyası olarak beliren Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi menfaatleri açısından bu girişime verdiği destek de ayrı bir öneme sahiptir. Savaştan sonra kendini gösteren Komünizm tehlikesi karşısında Birleşik Avrupa fikrine sıcak bakan ve Truman doktrini çerçevesinde yaptığı Marshall Yardımları ile mallarını tüketecek büyük bir pazarın oluşma süreci hızlandırmak isteyen ABD, Avrupalı devletleri birleşme yolunda yüreklendirmiştir. Bu doğrultuda Avrupa ülkelerinin ekonomilerini canlandırmak, ABD tarafından sağlanan fonların etkin bir biçimde dağıtımını gerçekleştirmek amacıyla "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü" kurulmuştur. 1947-1960 yılları arasında faaliyet gösteren bu kurum, 1961 yılında "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü"ne (OECD) dönüştürülmüştür.

AKÇT'nin kurulması ve faaliyete başlamasından sonra 1950'de patlak veren Kore Savaşı'ndan dersler çıkaran topluluk üyesi ülkeler, işbirliğinin daha geniş alanlara bilhassa savunma sahasına yayılması yönünde faaliyetlere girmişlerdir. Bu doğrultuda her ülkenin kendi milli ordusuna ilaveten ortak bir Avrupa Ordusu kurma fikri geliştirilmiştir. Avrupa Savunma Topluluğu adıyla oluşturulması öngörülen örgüt, kuruluş aşamasında Fransa'nın muhalefeti nedeniyle başarısız bir girişim olarak ortada kalmıştır. Doğan boşluk, İngiltere'nin önerisiyle ve Altılar'ın katılımıyla savunma amaçlı Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) kurulmasıyla kapatılmıştır.[4]

---

[3] "9 Mayıs, Avrupa Günü" http://www.deltur.cec.eu.int/s-iliski-9mayis.html (02/03/2003)

[4] Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran altı ülke (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) Altılar (Group of Six) olarak adlandırılmaktadır.

Zamanla enerji kaynakları ve savunma alanları gibi sahalarda gerçekleşen birleşmeleri ekonomik alana yayma fikri ön plana çıkmıştır. 1 Haziran 1955'de İtalya'nın Messina şehrinde bir araya gelen AKÇT'li dışişleri bakanları her şeyden önce Avrupa'da ekonomik_bütünleşmeyi gerçekleştirecek yeni bir topluluğun kurulması için bir komite kurmuşlardır. Bu komitenin önerileri üzerine yapılan çalışmalar ve görüşmelerin sonucunda 25 Mart 1957'de Roma'da altı üye Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'u kuran Roma Antlaşmaları'nı imzalamışlardır. Antlaşmalar 1 Ocak 1958'e yürürlüğe girmiş ve sonsuza kadar geçerli ilan edilmiştir. 248 Madde ve 6 Bölümden oluşan Roma Antlaşması'nda "Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletler arasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmek" şeklinde belirtilmektedir.[5]

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ise 1956 yılında patlak veren Arap-İsrail Savaşı'nda Avrupa'ya petrol naklinin kısıntıya uğraması sonucu petrol yerine atom enerjisinin ikame edilmesi amacıyla kurulmuştur. Sonraki yıllarda petrolün başka yollardan temin edilmesiyle ve atom enerjisine nispeten petrolün ucuz enerji özelliğini koruması nedeniyle Topluluk, fazla bir gelişim gösterememiş ve nükleer araştırmaları yürütmekle yetinmiştir.

[5] "Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi", http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarhsel.htm, (23/04/2002)

B. AVRUPA TOPLULUKLARI'NIN GENİŞLEMESİ

1. Birinci Genişleme: İngiltere, İrlanda ve Danimarka (1973)

Üye devletlerin Gümrük Birliği'ni öngörülen tarihten önce gerçekleştirmeleri, diğer Avrupalı ülkelerin ilgisini çekmiştir. İngiltere, Avrupa çapında fazla bir bağlayıcılığı olmayan ve serbest ticaret bölgesine dayalı bir bütünleşme istediği için AET'ye katılmamıştır.[6] Daha sonra bu muhalif tutumunu sürdürerek kendi amacı doğrultusunda Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin (EFTA) kurulmasına önayak olmuştur. EFTA, İngiltere'nin yanı sıra İsviçre, Norveç, Danimarka, Avusturya, İsveç ve Portekiz tarafından meydana getirilmiştir. Ancak Avrupa'nın gelişen ekonomisi karşısında ülkedeki durgunluğun devam etmesi, İngiltere'nin tutumunu değiştirmesine neden olmuştur. Bir müddet çekimserlikten sonra İngiltere 1961 yılında tam üyelik için topluluğa başvurmuştur. Fransa Devlet Başkanı General De Gaulle'un bu başvuruyu iki kere veto etmesine rağmen uzun süren müzakerelerden sonra Ocak 1972'de imzalanan Katılım Antlaşması'yla AET'nin kapıları İngiltere'ye açılmıştır. Benzer antlaşmalar İrlanda ve Danimarka ile de imzalanarak 1 Ocak 1973 itibariyle AET'nin üye sayısı altıdan dokuza çıkmıştır.

2. İkinci Genişleme: Yunanistan (1981)

Yunanistan, Roma Antlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık 2 yıl sonra 8 Haziran 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 'ortak üye' olmak için başvurmuştur. Yapılan görüşmelerden sonra Yunanistan ile AET arasında 9 Temmuz 1961'de Ortaklık Antlaşması (Atina Antlaşması) imzalanmıştır. Bu anlaşma Yunanistan'ı üyeliğe hazırlayıcı bir ön antlaşma niteliğindedir. Nitekim 1975 Haziran'ında belli aşamalardan geçmiş bir ülke olarak Yunanistan tam üyelik için müracaatta bulunmuştur. Bu müracaatın Komisyon tarafından değerlendirilmesinin ardından Temmuz 1976'da

[6] Çimen, s. 85.

müzakereler başlamış ve sonunda Mayıs 1979'da Katılım antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın 1 Ocak 1981'de yürürlüğe girmesi ile topluluğun üye sayısı ona çıkmıştır.

3. Üçüncü Genişleme: İspanya ve Portekiz (1986)

1 Ocak 1986 tarihinde AET'ye birlikte katılan İspanya ve Portekiz'in katılım süreçleri birbirine benzemektedir. İkisinde de diktatörlük rejimleri yıkıldıktan sonra Topluluğa katılım süreci hızlanmıştır. Bundan önceki dönemde bu iki ülkenin Toplulukla ilişkisi sadece ticari nitelikli anlaşmalarla devam etmiştir. 1970'de İspanya ve 1972'de Portekiz, Topluluk ile Tercihli Ticaret Antlaşması yapmıştır. Tam üyelik başvurularının yapılması ise Portekiz'de Spinola'nın devrilmesinden (1974) ve İspanya'da Franco'nun ölümünden (1975) sonra mümkün olmuştur.[7] Komisyon görüşü ve müzakerelerden sonra 12 Haziran 1985'te her iki ülke Katılım Antlaşması imzalamıştır. Antlaşmaların 1 Ocak 1986 itibariyle yürürlüğe girmesi sonucunda AET, 12 üyeli bir organizasyon haline gelmiştir.

4. Dördüncü Genişleme: Avusturya, Finlandiya ve İsveç (1995)

Şubat 1986'da bir araya gelen 12 üye, Avrupa Tek Senedi'ni imzalayarak Roma Antlaşması'na önemli değişikler getirmişlerdir. Tek Senet'le birlikte Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini arttırma ve Tek Avrupa Pazarı'nın tamamlanmasına yönelik karar alma süreci kolaylaştırılmıştır.

17 Temmuz 1989 tarihinde Avusturya, 1 Temmuz 1991'de İsveç, 18 Mart 1992 tarihinde Finlandiya Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır. Bu başvurular topluluk tarihindeki en kısa sürede sonuçlandırılan başvurular olmuştur; 1 Ocak 1995 tarihinde bu ülkeler tam üye olmuşlardır. Böylece topluluk dördüncü genişlemesini tamamlayarak üye sayısını 15'e çıkarmıştır.

---

[7] Karluk, s. 17.

Daha önce İngiltere, Danimarka ve Portekiz'in ve 1995'te de Avusturya ve İsveç'in AT'ye katılmaları sonucunda EFTA çözülme sürecine girmiş ve fiilen işlerliğini kaybetmiştir.

5. Diğer Tam Üyelik Başvuruları: Türkiye, Fas, Kıbrıs, Malta, İsviçre ve Norveç

Türkiye 31 Temmuz 1959'da, Yunanistan'ın yaptığı başvurunun hemen ardından, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik için başvuruda bulunmuştur. Türkiye ile AET arasında 12 Eylül 1963'de imzalanan Ankara Anlaşması ile ilişkiler "Ortak Üyelik" çerçevesinde düzenlenmiştir. Buna göre Türkiye'nin bir hazırlık aşamasından geçmesi öngörülmüştür. Ekonomisinin geçirdiği zorluklar nedeniyle zaman zaman kesintiye uğrayan bu sürecin bitmesini beklemeyen Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu bu başvuruya, iki buçuk yıl sonra, bir raporla cevap vererek Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine hazır olmadığını bildirmiştir. Tam üyelik başvurusunun kabul edilmemesinden sonra görüşmeler Gümrük Birliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Türkiye 31 Aralık 1995'de Gümrük Birliği'ne girerek, Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecinde tam üyelik öncesinde Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren ilk ülke olmuştur. Bundan sonraki dönemde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri gel-gitler halinde işlemiş olup bu münasebetler ilerde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Fas'ın 8 Temmuz 1987'deki başvurusu adı geçen ülkenin topluluklara katılmak için Roma Antlaşması'nda öngörülen "Avrupalı olmak" özelliğini taşımaması nedeniyle, 1 Ekim 1987'de Konsey tarafından reddedilmiştir.

Kıbrıs Rum Kesimi'nin AET'yle ilişkileri, 1972'de yaptığı "Ortaklık Antlaşması" ile başlamakla birlikte tam üyelik başvurusu 4 Temmuz 1990 tarihinde yapılabilmiştir. Bu başvuru, Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyi tarafından 20 Temmuz 1993 tarihinde yapılan toplantılarda ele alınarak olumlu olarak cevaplandırılmıştır. 1994 yılında Konsey'in Yunanistan'ın Korfu adasında yaptığı toplantıda Kıbrıs Rum Yönetimi'nin temsilciliğinde Kıbrıs Cumhuriyeti tam üyelik

statüsüne uygun ülkeler arasında sayılmıştır. Haziran 1995'de ise Avrupa Birliği, Kıbrıs'ın tam üyelik için hazır olduğu ve başvuruyu yapan Kıbrıs Rum Yönetimi'nin "Kıbrıs Hükümeti" olarak tek muhatap olarak kabul edileceği yönünde kararlar almıştır. Nitekim Aralık 1997'de Lüksemburg'ta yapılan toplantıda AB, Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik görüşmelerine başlamaya karar vermiş ve müzakerelere de 1998 yılı Mart ayı içinde başlamıştır.[8]

Malta 1971 yılında AET ile "tercihli olmayan" anlaşma yapmış, 16 Temmuz 1990 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ekim 1996'da tam üyelik başvurusunu donduran Malta, Eylül 1998'de başvurusunu yenilemiştir. Katılım öncesi müzakerelere ise 15 Ocak 2000'de başlanılmıştır.

EFTA üyesi olan İsviçre 20 Mayıs 1992'de AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AET ile EFTA arasında ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla kurulmuş olan **Avrupa Ekonomik Alanı**'na katılmak için Aralık 1992'de İsviçre'de yapılan referandumda olumsuz sonuç çıkmasıyla İsviçre halkı, dolaylı olarak AET'nin dışında kalmayı tercih etmiştir. Bir başka EFTA üyesi olan Norveç ise 25 Kasım 1992 tarihinde tam üyelik için başvurmuştur. Norveç, Nisan 1993'te üyelik müzakerelerine başlamasına rağmen Kasım 1994'te yapılan referandumda "AB'ye Hayır" oyu çıkmıştır. Sonuçta Norveç AB'ye katılmaktan vazgeçmiştir.

6. Doğu Avrupa Ülkelerinin Başvuruları

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra AET, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri (DAÜ) ile yoğun ilişkiler içine girmiştir. İlk etapta bu ülkelerle Ticaret ve İşbirliği Antlaşmaları imzalanmıştır. 16 Aralık 1991 tarihinde Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya ile ve daha sonraki yıllarda diğer DAÜ ile **"Avrupa Anlaşmaları"** adıyla ortaklık anlaşmaları yapılmıştır. Avrupa Anlaşmaları ile bu ülkelerin tam üyelikten önce geçmeleri gereken hazırlık aşamasının çerçevesi belirlenmiştir. 1993

[8] Faruk Sönmezoğlu, *"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu"*, **İktisat**, Sayı:409, Ocak 2001, s. 24 vd.

Haziran ayındaki Kopenhag zirvesinde DAÜ'nün gerekli ekonomik ve siyasi kriterleri getirir getirmez üye olacakları teyit edilmiştir.

Kopenhag Zirvesi'nden sonra 03.03.1994'de Macaristan, 05.04.1994'de Polonya, 22.06.1995'de Romanya, 27.06.1995'de Slovakya, 27.10.1995'de Letonya, 28.11.1995'de Estonya, 08.12.1995'de Litvanya, 16.12.1995'de Bulgaristan, 23.01.1996'da Çek Cumhuriyeti ve 10.05.1996'da Slovenya Avrupa Birliği'ne tam üyelik için başvurmuşlardır. 1994 sonunda Essen'de toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde aday ülkeler için **"Avrupa Birliği'ne Katılım Öncesi Strateji"** belirlenmiştir. Bu strateji, aday olan Doğu Avrupa ülkeleriyle düzenli ve planlı siyasi ilişkiler kurulmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda çeşitli programlar ile bu ülkelerin demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek için teknik ve mali yardımlar yapılmaktadır. Bu programlar üç ana başlık altında incelenebilir:[9]

- **PHARE Programı:** 1989'da hazırlanmış olan ve uygulanan bu programla ülkelerin ekonomilerini reforma tabi tutma ve yeniden yapılandırma çabalarına mali destek verilmektedir.

- **ISPA Programı:** Çevre ve taşımacılık altyapısını finanse etmektedir.

- **SAPARD Programı:** Tarımsal ve kırsal gelişmeyi finanse etmektedir.

12-13Aralık 1997'de Lüksemburg'ta gerçekleşen zirvede ise bu ülkelerin genişleme sürecini başlatmak için gerekli kararlar alınmıştır. Burada belirtilen sürecin işletilmesi ile 31 Mart 1998 tarihinde altı ülke ile katılım müzakereleri resmen açılmıştır: Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Kıbrıs. Bundan sonra 15 Şubat 2000 tarihinde altı aday ülke ile daha katılım müzakereleri resmen başlatılmıştır: Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya. Bu müzakerelerde gelinen son nokta Aralık 2002'de Kopenhag'ta gerçekleşen zirvede hükme bağlanmıştır. Buna göre Avrupa Birliği 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'yı üye olarak kabul edecektir. Üyelik kriterleriyle uyumda sağlanan gelişmeye

[9] "Ön Katılım Stratejisi", http://www.deltur.cec.eu.int/g-katilimoncesik.html (16/02/2003)

bağlı olarak, Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında Avrupa Birliği üyesi olması amaçlanmıştır.[10]

C. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GELİŞİMİNDE DÖNÜM NOKTALARI

1. Ortak Avrupa Pazarı'nın Tamamlanması ve Tek Avrupa Senedi

Roma Antlaşması'nın 2. maddesiyle bir "**Ortak Avrupa Pazarı**"nın kurulması ve üyelerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak için üye ülkelerdeki malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılması öngörülmüştür. Tüm malların serbest ticaretini kapsayan Gümrük Birliği, Roma Antlaşması'nda öngörülen takvimden 18 ay önce, 1 Temmuz 1968'da tamamlanmıştır. İşgücünün serbest dolaşımı ise üç aşamada düzenlenerek 15 Ekim 1968'de tamamlanmış ve 8 Kasım 1968'de ilgili düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımında ise engeller halen aşılmış değildir.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına rağmen, 1973 yılında yaşanan Petrol Şoku'nu takip eden kriz döneminde ülkeler korumacı politikalara yöneldikleri için Ortak Avrupa Pazarı'nın fiilen işlerlik kazanması gecikmiştir. Ortak Pazarın hayata geçirilmesi ancak Haziran 1983'de Stutgart'ta gerçekleşen zirvede yeniden gündeme gelebilmiştir. 14 Haziran 1985 tarihindeki zirvede sunulan "İç Pazarın Tamamlanması: Komisyon'dan Avrupa Konseyi'ne Beyaz Kitap" adlı belgeyle hızlanan süreç, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren **"Avrupa Tek Senedi"** ile belirli bir yörüngeye oturmuştur. Buna göre Ortak Pazar'ın 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülmüştür ve gerekli hukuki prensipler Tek Senet'le düzenlenmiştir. Bu çerçevede kaydedilen gelişmeler sonunda 1 Ocak 1993 tarihinde Ortak Avrupa Pazarı gerçekleşmiştir.

---

[10] "Başkanlık Sonuçları, Kopenhag Avrupa Konseyi, 12-13 Aralık 2002" http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/KOPENHAGSONUCLARI.doc (16/02/2003)

17-28 Şubat 1986 tarihleri arasında 12 üye arasında imzalanan Avrupa Tek Senedi'yle Roma Antlaşması'na önemli değişikler getirilmiştir.[11] Bu değişikliklerin temelinde Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini arttırma ve tek Avrupa Pazarı'nın tamamlanmasına yönelik engellerin giderilmesi için karar alma sürecinin kolaylaştırılması düşüncesi bulunmaktadır. Bu bağlamda Roma Antlaşması'na eklenen yeni maddelerle "nitelikli çoğunluk" gibi yeni karar mekanizmaları belirlenmiştir. Böylece Konsey'in kararlarındaki "oybirliği" şartı kaldırılarak, tam üyelik,mali konular, kişilerin serbest dolaşımı ve üye ülkelerde çalışanların hak ve çıkarları konuları dışında kalan alanlarda "nitelikli çoğunluk" kuralı getirilmiştir.

Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması ile birlikte Avrupa Toplulukları'nın tarihinde, Roma Antlaşması'ndan sonra dönüm noktası niteliğindeki üç anlaşmadan biri olmuştur. Tek Senet, Avrupa Topluklarını kuran antlaşmalara değişiklik getiren hükümler ile dış politika alanında üye devletler arasında işbirliğini öngören hükümleri (Avrupa Siyasi İşbirliği) tek bir belgede toplamış olması nedeniyle bu şekilde adlandırılmıştır.

2. Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ve Kopenhag Kriterleri

Avrupa Toplulukları'nı kuran anlaşmalara değişiklikler getiren bir diğer önemli antlaşma, 9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının bir araya geldiği toplantıda üzerinde mutabakata varılan ve 7 Şubat 1992'de Maastricht'de imzalanan **"Avrupa Birliği Antlaşması"**dır. **"Maastricht Antlaşması"** olarak da adlandırılan antlaşma 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, Avrupa Toplulukları'nı kuran antlaşmalara getirdiği değişikliklerin yanı sıra, 'Siyasi Birliği' sağlama yolunda "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği"ni içeren iki yeni eylem alanı belirlemiştir. Antlaşma ile bu

[11] Avrupa Tek Senedi'nin fikir babası, 1985 yılında Komisyon Başkanlığı'na getirilen Jacques Delors olmuştur. Delors, 1980'lerde hala atlatılamayan 70 krizinin etkilerini bertaraf etmek, iş dünyasını canlandırmak, Avrupalı şirketlerin dünya pazarında rekabet gücünü artırmak ve Topluluğa ilerleme yolunu açmak için bu girişimde bulunmuştur. bkz.: Çimen, s. 86.

iki eylem alanı ile Avrupa Topluluklarını oluşturan üç topluluk ortak bir çatı altında (Avrupa Birliği) toplamıştır.[12]

Maastricht Antlaşması ile gerçekleştirilen en büyük yenilik Ekonomik ve Parasal Birlik'in kesin bir takvime bağlanması olmuştur. Daha önce ilk aşaması 1 Temmuz 1990'da yürürlüğe giren Ekonomik ve Parasal Birlik'in ikinci aşamasına geçiş tarihi olarak 1 Ocak 1994 saptanmıştır. Bu tarihte 'Avrupa Para Enstitüsü' kurulmuş olacaktır. Son aşamada 'Avrupa Merkez Bankası'nın kurulmasından sonra, bu bankanın kontrolünde 1 Ocak 1999'da tek para birimine geçilmesi öngörülmüştür. Bu düzenleme çerçevesinde üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi için "Maastricht Kriterleri" adıyla bazı makroekonomik kriterler tespit edilmiştir. Bu kriterler üye ülkelerin aşağıda belirtilen ekonomik göstergelerinin belli değerlerde olmasını öngörmektedir:[13]

- Enflasyon oranı, (Toplulukta en düşük enflasyona sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.)

- Kamu borçlarının GSYİH'a oranı, (Bu oran %60'ı geçmemelidir.)

- Kamu açığının GSYİH'a oranı, (Bu oran %3'ü geçmemelidir.)

- Uzun vadeli faiz oranları, (Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmayacaktır.)

- Ülke parasının diğer bir üye ülke parasına göre değeri. (Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.)

---

[12] Her üç topluluk (AKÇT, AAET, AET) Avrupa Birliği çatısı altında toplanmakla birlikte varlıklarını ve tüzel kişiliklerini devam ettirmektedirler; toplulukların Avrupa Birliği'ne dönüşmesi söz konusu değildir. Nitekim Avrupa Birliği Antlaşması'nda, Avrupa Birliği'nin tüzel kişiliği olduğuna dair bir madde bulunmamaktadır. Sadece, bu anlaşma ile birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun adı Avrupa Topluluğu olarak değiştirilmiştir. Ayrıntı için bkz.: Sahir Özdemir, "Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not", http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ozdemirs/kavram.pdf (26/02/2003)

[13] Selin Dilekli, Kadriye Yeşilkaya, "Maastricht Kriterleri", http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/maastricht/dileklis/kriter.pdf (27/02/2003)

Maastricht Antlaşması'nda üzerinde mutabakata varılan önemli bir diğer konu "**Avrupa Vatandaşlığı**" kavramıdır. Bu kavram çerçevesinde AT vatandaşlarına tüm üye ülkelerde oturma ve serbestçe dolaşma hakkı, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı ve Avrupa Parlamentosu nezdinde dilekçe verme hakkı verilmiştir.

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları'nın genişlemesinin yolu da açılmıştır. Antlaşmaya göre, demokratik rejime sahip ve insan haklarına saygılı olan, her "Avrupalı" devlet Avrupa Birliği'ne tam üye olmak için başvurabilecektir.[14] Tam üyelik için gerekli diğer şartlar ise 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Danimarka'nın Kopenhag kentinde yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nde belirlenmiştir. **"Kopenhag Kriterleri"** adıyla maruf bu şartlar üç başlıkta toplanabilir:

- **Siyasi Kriterler:** Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığını öngörmektedir.

- **Ekonomik Kriterler:** İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olmayı kapsamaktadır.

- **Topluluk Müktesebatına Uyum:** AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmeyi ve AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamayı zorunlu kılar.

Bu kriterler, esas olarak demokrasiye ve liberal ekonomiye geçiş aşamasında olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin şartları göz önüne alınarak hazırlanmasına rağmen Türkiye'de dahil diğer aday ülkeler (Kıbrıs ve Malta) için de geçerli tutulmuştur.

---

[14] Sadi Somuncuoğlu, **Avrupa Birliği**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002, s. 46.

3. Diğer Önemli Antlaşmalar: Amsterdam Antlaşması, Schengen Antlaşması, Nice Antlaşması

Avrupa Birliği tarihinde bir başka önemli adım, 16-17 Haziran 1997 tarihinde Hollanda'nın Amsterdam şehrinde Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından üzerinde mutabakata varılan ve üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarınca 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam Antlaşması'dır. Antlaşma 1 Mayıs 1999 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın resmi adı "**Avrupa Birliği Antlaşmasını, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaları ve Bazı İlgili Düzenlemeleri Değiştiren Amsterdam Antlaşması**"dır. Antlaşma ile istihdam ve yurttaşlık haklarını Birliğin ana meselesi haline getirmek, serbest dolaşım ile ilgili son engelleri kaldırmak, güvenliği artırmak ve Birliğin kurumsal yapısını etkinleştirmek doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Amsterdam Antlaşması metninde, 1958 Roma Antlaşması'ndan bu yana ilk defa Avrupa bütünleşmesinde temel iki değişiklik dikkati çekmektedir. İlk değişiklik, AB tam üyeliği açısından yazılı olarak antlaşmalara giren bazı şartların getirilmesidir. Örneğin insan haklarıyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uyma, Amsterdam Antlaşması sonucunda tam üyelik için yazılı bir şart olmuştur. İkinci değişiklik ise kurucu antlaşmalara uymayan veya zaman içinde antlaşma ilkelerine sık sık aykırı davranan ülkelerin AB Konseyindeki oy hakkının askıya alınabilmesidir.[15]

Amsterdam Antlaşması ile AB içindeki sınır kontrollerinin tamamen kalkması doğrultusunda **Schengen Antlaşması**'nın AB Mevzuatına dahil edilmesi (İngiltere ve İrlanda'nın anlaşma dışında olmalarına rağmen) benimsenmiştir. Schengen Antlaşması'nın mazisi, 14 Haziran 1985'de Lüksemburg'un Schengen şehrinde Almanya, Fransa ve Benelüks Ülkeleri arasında imzalanan Schengen Sözleşmesi'ne kadar gitmektedir.[16] Ortak sınırlardaki kontrollerin azaltılmasını öngören bu sözleşmeden on yıl sonra 26 Mart 1995 tarihinde Almanya, Fransa, İspanya, Portekiz, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'dan oluşan yedi AB üyesi, ülke arası sınırlarda

---

[15] Karluk, s. 86.

[16] Benelüks Ülkeleri: Belçika, Hollanda ve Lüksemburg: 18 Temmuz 1932'de bu üç ülke kendi aralarında Ouchy sözleşmesi ile ekonomik işbirliği yapmışlardır. Bu işbirliğinden sonra bu ülkeler 'Benelüks Ülkeleri' olarak anılmışlardır. Bu işbirliği bir bakıma Avrupa'da gerçekleşen ilk ekonomik bütünleşmedir. Ayrıntı için bkz.: Karluk s. 5.

uygulanan kontrollerin sona erdirilmesine ilişkin düzenlemelerin bulunduğu Schengen Antlaşması'nı yürürlüğe sokmuşlardır. Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasından sonra da İtalya, Yunanistan ve Avusturya Schengen Antlaşması'na taraf olmuşlardır.

Avrupa Birliği'nin geleceğinin belirlenmesine mühim bir yere sahip bir diğer antlaşma, 26 Şubat 2001 tarihinde Nice'de (Fransa) imzalanan "**Nice Antlaşması**"dır. Resmi adı **"Avrupa Birliği Antlaşmasını, Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaları ve Bazı İlgili Düzenlemeleri Değiştiren Nice Antlaşması"** olan Antlaşmanın yürürlüğe girmesi gecikmiştir. Avrupa Birliği Antlaşması'nın 48.inci maddesinde belirtilen üye devletlerin kendi anayasalarında öngörülen gerekli onay işlemlerini tamamlamaları süreci, İrlanda'da yapılan referandumdan ret cevabı çıkması üzerine uzamıştır. Kasım 2002'de İrlanda'da yapılan ikinci referandumdan olumlu netice çıkmasını takiben, 01 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Antlaşma ile Avrupa Birliği'nin genişlemesi yolunda gerekli hukuki altyapı oluşturulmuştur. Buna göre Türkiye haricinde kalan 12 aday ülkenin genişleme çerçevesi çizilmiştir. Yeni üyelerle beraber Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27'ye çıkacaktır.[17] Ayrıca antlaşma ile Bakanlar Konseyi'nde nitelikli çoğunlukla karar alma sisteminin kapsamı genişletilmiştir. Adalet Divanının aşırı dava yükünü hafifletmek amacıyla da Avrupa Birliği'nin adli sisteminde kapsamlı bir reformun gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.[18]

4. Ekonomik ve Parasal Birliğin Tamamlanması: Euro'ya Geçiş

Ekonomik ve Parasal Birlik, Roma Antlaşması'nda öngörülen gümrük birliğinin ve ortak pazarın oluşturulması ideallerinin çok daha ilerisinde bir ekonomik birleşmeyi ifade eden ve siyasal bütünleşme yolunda Avrupalıların hayalini süsleyen önemli bir hedef olmuştur. 1970'lerde başlayan ve etkisini 1980'lerde de hissettiren küresel kriz karşısında Avrupalı devletler uluslararası arenada rekabet edebilmek ve ayakta kalabilmek için parasal birliğin önemine daha fazla inanır olmuşlardır. Bu

[17] Aralık 2002'de Kopenhag'da gerçekleşen Zirve'de alınan karar gereğince Romanya ve Bulgaristan'ın birliğe katılımının 2007'ye sarkması sonucu bu durum muğlak bir hal almıştır.Ayrıntı için bkz.: Güven Özalp, "Kolay Gelsin Brüksel", www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_221002.htm (08/03/2003)
[18] "Nice Antlaşması Yürürlüğe Girdi, 1 Şubat 2003", http://www.deltur.cec.eu.int/nice-Sub03.html (08/03/2003)

doğrultuda Avrupa Tek Senedi'nin önsözünde Ekonomik ve Parasal Birlik'ten bahsedilmiş ve bunun gerçekleşmesi için bir takvim öngörülmüştür. Takvimin kesinleşmesi ise 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile mümkün olmuştur. Bu takvim üç aşamada işlemiştir:

- **Birinci Aşama:** 1 Temmuz 1990'da üye ülkelerin ekonomik performanslarını yakınlaştırmasıyla başlamıştır. 1 Ocak 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile bunu takip edecek diğer aşamaların içeriği belirlenmiş, ECU tek para birimi olarak tanımlanmıştır.

- **İkinci Aşama:** 1 Ocak 1994'de Avrupa Para Enstitüsü'nün Frankfurt'ta kurulması ile başlamıştır. Aralık 1995'te tek paranın ismi "Euro" olarak değiştirilmiştir. 2 Mayıs 1998'de Avrupa Para Birliği'ne katılacak ülkeler açıklanmış, üye ülkelerin paralarının birbirine dönüşüm oranı sabitlenmiştir.

- **Üçüncü Aşama:** 1 Ocak 1999'da Euro'nun kaydi olarak kullanılması ve Avrupa Para Birliği'ne üye ülke paralarının Euro karşısında kurlarının sabitlenmesi ile başlamıştır. 1 Ocak 2002'de Euro kağıt ve madeni paralarının tedavüle çıkması ve 1 Temmuz 2002'de sadece Euro kullanımının başlaması ile Avrupa Para Birliği geri dönüşümsüz bir şekilde hayata geçirilmiştir.

Tek para birimi olan Euro'ya geçiş sadece ekonomik avantajlar getirecek bir uygulama olmayıp Avrupa'da siyasal birliğin en önemli sembolü haline gelmiştir. Euro'nun kısa zamanda global bir para birimi olarak Dolar karşısında değer kazanması, Avrupalı milletlerin tek bir çatı altında birleşme isteğini artırmış ve Avrupa Vatandaşlığı hissiyatının derinleşmesine neden olmuştur.

II. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL YAPISI

Avrupa Toplulukları'nı kuran Paris ve Roma Antlaşmaları'nda her bir topluluğun faaliyetlerini yerine getirmek için yasama, yürütme ve yargı organları oluşturulmuştur. Birbirinden bağımsız çalışan bu kurumların uluslarüstü (supra-national) yetkileri bulunmuştur. Alınan bir karara topluluğa üye devletlerin hepsinin uyma zorunluluğu olan bu kurumlar, 8 Nisan 1965 tarihinde imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren **Füzyon Antlaşması (Yönetim Organlarını Birleştirme Antlaşması)** ile birleştirilmiştir. Böylelikle AKÇT, AET ve EURATOM, tek bir konsey ve parlamentoya sahip olmuştur.[19]

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği çatısı altında toplanan ancak bağımsız varlıklarını tek tek devam ettiren Avrupa Toplulukları'nın bugünkü yapısı şu temel organlardan oluşmaktadır: Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi), Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Komisyonu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Avrupa Hesap Mahkemesi (Sayıştay). Ayrıca Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde öngörülen Avrupa Para Enstitüsü ve Avrupa Merkez Bankası gibi kuruluşların yanı sıra danışma organı olarak Ekonomik ve Sosyal Komite, AKÇT Danışma Komitesi ve Bölgeler Komitesi bulunmaktadır.

A. AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ (AVRUPA ZİRVESİ)

Avrupa Birliği Konseyi (Council of The European Union) Avrupa Birliği'nin en üst düzeyde etkili siyasi organıdır. Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Konseyi ile karıştırılmaması için Avrupa Zirvesi olarak da adlandırılmaktadır.[20] Avrupa Toplulukları'nın devlet veya hükümet başkanlarının Şubat 1961'de Paris'te gerçekleştirdikleri ilk zirveden sonra Aralık 1974'de Paris'te yapılan bir diğer zirvede bu toplantıların adı belirlenmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı V. d'Estaing tarafından

[19] Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002", http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloji.pdf (10/12/2002)

[20] Avrupa Konseyi (The Council of Europe) ile isim benzerliğinden başka bir ilgisi yoktur. Avrupa Konseyi, 1949 yılında kurulan, Türkiye de dahil 40'tan fazla üyesi bulunan ve Avrupa düzeyinde kültür, eğitim ve insan haklarının korunmasına ilişkin anlaşmalar kabul eden bir siyasi otoritedir.

önerilen şekliyle zirveler, Avrupa Konseyi adıyla anılmaya başlanmıştır. 1986'dan beri yılda en az iki defa bir araya gelen hükümet ve devlet başkanları resmi karar almaksızın fikir alışverişinde bulunarak Toplulukların genel politikalarını belirlemektedirler.

B. AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLAR KONSEYİ

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, üye ülke hükümetlerine mensup, hükümetini taahhüt altına sokmaya yetkili olan bakanlar düzeyindeki temsilcilerden oluşmaktadır. Konseyin toplantılarına gündemin içeriğine göre farklı bakanlar katılmaktadır. Örneğin dış ilişkiler ile ilgili görüşmelere dışişleri bakanları, tarım fiyatları ile ilgili olanlara tarım bakanları katılır. Konseyin merkezi Brüksel'dedir. Konsey başkanlığı altı aylık süreler için sırayla üye devletler tarafından yapılır.

1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile Toplulukların Konseyleri birleştirilerek tek bir Konseye dönüştürülmüştür. Avrupa Tek Senedi ile yasal bir zemine oturan kurum, Maastricht Antlaşması ile Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'nın oluşturulması görevini üzerine almıştır. Bu bağlamda Konsey Başkanı, adı belirtilen politika alanında dünyaya karşı AB'yi temsil eder.

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin görevi, Toplulukların karar alma ve yasama faaliyetlerine yerine getirmektir. Konseyde kararlar üç tür çoğunlukla alınır:

- **Basit Çoğunluk:** Oyların daha fazla olduğu yönde karara varılır.

- **Nitelikli Çoğunluk:** Üye ülkelerin Konseydeki oy toplamı 87'dir. Karar almak için gereken nitelikli oy sayısı 62, kararı bloke etmeye yetecek oy sayısı 26'dır.[21] Üye ülkelere tanınan ağırlıklar şu şekildedir: Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya 10'ar oy, İspanya 8, Belçika, Hollanda, Portekiz ve Yunanistan 5'er oy, Avusturya ve İsveç 4, Danimarka, Finlandiya ve İrlanda 3'er oy ve Lüksemburg 2 oy.

[21] Karar almak için gerekli oy sayısı olan 62, nitelikli oy çokluğu toplamının %71'i hesaplanarak bulunmaktadır. Ayrıntı için bkz.: Karluk, s. 137.

• **Oybirliği:** Ortak dış politika ve güvenlik politikası ile adalet ve içişleri alanlarında (Konseye bu konularda aksine karar alma yetkisi tanınmadığı sürece) ve ayrıca vergilendirme gibi bazı alanlarda da oybirliği ile karar alınır.

Konsey bazı alanlarda karar alma yetkisini Parlamento ile paylaşmaktadır. Gerek Konsey tarafından alınan, gerek Parlamento ile ortaklaşa kabul edilen kararlar şu kategorik sınıflamaya tabi tutulabilir[22]:

• **Tüzük:** (Regulations) Yasa niteliğinde olan bu kararlar tüm üyeler için bağlayıcıdır; üye ülkelerce doğrudan uygulanır.

• **Yönetmelik (Direktif):** (Directives) Belirlenen amaca ulaşma konusunda üye devletler için bağlayıcı olup, kullanılacak şekil ve araçları seçme yetkisi ulusal mercilere bırakılmaktadır.

• **Karar:** (Decision) Muhatap aldığı üye ülke veya kişiyi bağlar.

• **Tavsiye** (Recommendation) **ve Görüş** (Opinion; Fr:Avis)**:** Herhangi bir bağlayıcılıkları yoktur, uygulama zorunluluğu Konsey veya Komisyon tarafından yapılabilir.

Avrupa Birliği'nde karar tasarısı hazırlama görev ve yetkisi Komisyona verilmiştir. Dolayısıyla Konseyin kendiliğinden harekete geçerek karar alma imkanı yoktur. Tüm karar tasarılarını Komisyon hazırlayarak Konseye gönderir. Konsey tarafından alınan kararlar Topluluk mevzuatını oluşturur.

Bakanlar Konseyi toplantılarının hazırlıkları **Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER)** tarafından yapılır. Karar alınacak konuları Bakanlar Konseyi'nde incelenecek hale getiren Komite iki organdan oluşmaktadır: COREPER I, daimi temsilci yardımcılarından oluşur ve teknik konularla ilgilenir. COREPER II, üye ülkelerin Topluluk büyükelçilerinden (Daimi Temsilci) oluşur.

---

[22] Altan Heper, **Avrupa İş Hukuku ve Türkiye**, İstanbul: Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, 1997, s. 58 vd.

C. AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU

Avrupa Birliği Komisyonu, üye devletlerce atanan 20 üyeden (komiser) oluşan bir yürütme organıdır. Komisyonun en önemli niteliği tarafsız olmasıdır. Komiserler ulusal hükümetlerinden tamamen bağımsız ve Avrupa Birliği menfaati yönünde hareket etmekle sorumludurlar. 5 yılık bir süre için atanan komiserlerin üye devletler arasında dağılımı şu şekildedir: Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya ve İtalya'dan ikişer ve diğer AB üyesi ülkelerden birer komiser.

Avrupa Parlamentosuna karşı hesap verme sorumluluğu olan Komisyonun görev ve yetkileri çok geniştir. Komisyon öncelikle Avrupa Topluluklarını oluşturan Antlaşmaların ve Topluluk mevzuatının korunması ve gözetilmesinden sorumludur. Antlaşmaların ve Topluluk mevzuatının hükümlerini yerine getirmeyen herhangi bir firma, örgüt veya bir üye devlet hakkında soruşturma başlatabilir ve gerekirse konuyu Avrupa Toplulukları Adalet Divanına götürür. Ayrıca yasama faaliyetinin yerine getirilmesinde öncü bir görevi vardır: Komisyon öneride bulunur; Parlamento, Komisyonun önerileri üzerine fikir bildirir; Bakanlar Konseyi karar alır. Komisyon önerisi olmadan Topluluk yasaları benimsenemez. Komisyon bu önerileri yapmadan önce kendine bağlı teknik komitelerden görüş almak zorundadır.

Yürütme organı olarak Komisyon, Bakanlar Konseyi'nin aldığı kararların uygulanmasını sağlar. Birlik faaliyetleri için ayrılan bütçe ödeneklerini ve Birlik fonlarını idare eder. Bütçe hazırlanırken ilk görüşmelerde görev alan Komisyon, daha sonraki aşamalarda Parlamento ve Bakanlar Konseyi ile birlikte kararlara katılır. Komisyon, Avrupa Topluluğu ile üçüncü ülkeler arasındaki ticari ve işbirliği antlaşmalarını müzakere etmeye de yetkilidir[23].

[23] Karluk, s. 145 vd.

D. AVRUPA PARLAMENTOSU

Avrupa Parlamentosu'nun ilk nüvesi AKÇT bünyesinde kurulan Ortak Meclis ile oluşturulmuştur. Bu meclis ilk toplantısını 10 Eylül 1952'de Fransa'nın Strasburg şehrinde yapmıştır. 1958'de Roma Antlaşması'yla AET'yi kuran Altılar, AET içerisinde "Avrupa Parlamenter Meclisi"ni ihdas etmişlerdir. Daha sonra 30 Mart 1962'de meclisin adı "Avrupa Parlamentosu" olarak değiştirilmiştir. 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu, üç Avrupa Topluluğu için tek bir parlamentoya dönüştürülmüştür.

1979 yılına kadar millî parlamentoların temsilcilerinden oluşan Parlamento için ilk defa Haziran 1979'da doğrudan seçimler yapılmış ve 410 parlamenter belirlenmiştir. Her 5 yılda bir yapılan seçimlerin sonuncusu Haziran 1999'da gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Parlamento'nun üye sayısı 626'dır. Bu sayının üye ülkelere göre dağılımı ülkelerin nüfus yoğunluklarına göre belirlenmektedir. Nice Antlaşması ile 2004 yılında Avrupa Topluluklarına katılması öngörülen 12 yeni ülkeyle birlikte bu dağılım değiştirilmiş ve toplam sayı 732'ye yükseltilmiştir. Parlamento'da milletvekilleri mensup oldukları ülkelere göre değil siyasi görüşlerine göre gruplaşmaktadırlar. Günümüzde Parlamentoda Avrupa çapında örgütlenmiş 9 siyasi grup bulunmaktadır.

Kuruluş aşamasında bir danışma organı gibi çalışması öngörülen Parlamento, zamanla Roma Antlaşmaları üzerinde yapılan değişikliklerle (Maastricht ve Amsterdam Antlaşması'nda olduğu gibi) daha geniş bir yetki alanına sahip olmuştur. Bu yetkiler üç ana başlık altında toplanabilir: yasama yetkisi, bütçeye ilişkin yetkiler ve Komisyon ve Bakanlar Konseyi'ni denetleme yetkisi.

- **Yasama Yetkisi:** Parlamento Bakanlar Konseyi ile ortaklaşa yasa çıkarma yetkisine sahiptir. Bu yetki yasama esnasında belirlenen karar alma yöntemine göre değişmektedir. Bu yöntemler dörde ayrılabilir[24]:

[24] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği Kurumları", http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Kurumlari.pdf (23/12/2002)

1. Ortak Karar Yöntemi: Bakanlar Konseyi ve Parlamento beraber karar alırlar. Bu yöntem, işçilerin serbest dolaşımı, tüketicinin korunması, eğitim, kültür, sağlık gibi çok çeşitli konular için Maastricht Antlaşması ile uygulamaya konulmuştur. Amsterdam Antlaşması ise bu yöntemi istihdam, işyeri açma özgürlüğü, erkek ve kadınlarda eşit işe eşit ücret gibi alanlara yaymıştır.

2. Danışma Yöntemi: Bakanlar Konseyi'nin mevzuat önerisini kabul etmeden önce Parlamentoya danışmasıdır. Parlamentonun fazla bir etkinliğinin olmadığı bu yöntem, tarım fiyatlarının incelenmesi gibi konularda uygulanmaktadır.

3. İşbirliği Yöntemi: Araştırma, çevre ve geliştirme gibi alanlarda uygulanan bu yöntemde mevzuatı düzeltme yetkisi Parlamento'ya verilmiştir

4. Bağlayıcı Görüş Yöntemi: Uluslararası anlaşmaların imzalanması, yeni üyelerin Birliğe katılması, Parlamento seçimlerinde her ülkede aynı usulün uygulanması gibi önemli kararlarda Parlamento'nun uygunluk görüşü alınmalıdır. Gerektiğinde Parlamento veto hakkını kullanarak kararın çıkmasını engelleyebilir.

- **Bütçe İle İlgili Yetkiler:** Avrupa Birliği bütçesi Bakanlar Konseyi ile Parlamento tarafından üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra Parlamento tarafından onaylanır. Tarımsal destekler gibi zorunlu harcamalarda Parlamento değişiklik önerisinde bulunsa bile son söz Bakanlar Konseyine aittir. Eğitim, sosyal programlar, bölgesel fonlar vb. serbest harcamalarda Parlamento, Bakanlar Konseyi ile birlikte karar alır. Bütçenin kabulünden sonra da Parlamento Komisyonun bütçeyi yönetmesini denetleyebilmektedir.

- **Denetleme Yetkisi:** Parlamento üyeleri soruşturma komiteleri kurarak, Komisyona ve Bakanlar Konseyi'ne yazılı ve sözlü soru sorabilirler. Bu bağlamda AB Komisyonu'nun, Bakanlar Konseyi Başkanı'nın ve Avrupa Merkez Bankası Başkanı'nın Parlamento'ya karşı hazırlamakla yükümlü olduğu raporlar Parlamento'da incelenmektedir. AB Komisyonu üyelerinin tayinlerini onaylama ve üçte iki oy çokluğuyla Komisyonu görevden alma yetkisine sahip olması da Parlamentonun denetim hususunda etkinliğini artırmaktadır.

Avrupa vatandaşları bireysel olarak Parlamento'ya başvurup, Avrupa Birliği'nin sorumluluğunda olan konularla ilgili şikayetlerini iletebilirler. Parlamento bu şikayetlerle ilgilenmekle görevli bir Ombudsman atama yetkisine sahiptir.

E. AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI

Toplulukların en yüksek organı olan Adalet Divanı'nın tarihçesi, AKÇT bünyesinde kurulan Avrupa Adalet Divanı ile başlamıştır. İlk kararını 21 Aralık 1954'de veren bu divandan sonra AET'nin kurulması ile topluluklar için tek bir Adalet Divanı tesis edilmiştir. Bu divan 7 Ekim 1958 tarihinde Lüksemburg'ta faaliyete başlamıştır. Almış olduğu kararlarla Topluluk hukukunun gelişmesinde önemli katkıları olan Adalet Divanı günümüzde 15 yargıç, 8 danışman ve bir başkandan oluşmaktadır. Lüksemburg'ta görev yapan divanın çalışma dili Fransızca'dır.[25]

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın başlıca görevleri topluluk hukukunun yeknesak biçimde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamak, üye devletlerle topluluk arasındaki ve topluluk kurumlarının kendi aralarındaki uyuşmazlıklarında hakem olarak hareket etmektir. Divan ilk çalışma yıllarında aldığı önemli iki kararla topluluk hukukunun tüm topluluk içinde etkili olmasını sağlamıştır. 5 Şubat 1963'te alınan *Van Gend en Loos* kararı ile Topluluğun, üye devletlerin egemenlik haklarında kısıtlamaya gitmeyi kabul ettikleri yeni bir hukuk düzeni oluşturduğu vurgulanmıştır. 15 Temmuz 1964 tarihli *Costa/ENEL* kararı ise Topluluk hukukunun ulusal hukuka üstünlüğü ilkesini getirmiştir.[26]

Adalet Divanı'nda yargılama usulü, yazılı aşama, soruşturma aşaması ve sözlü aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar yerine getirildikten sonra yargıç kararını verir. Bu kararın temyize götürülme olanağı yoktur.

---

[25] Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı ile isim benzerliğinden başka hiçbir ilgisi yoktur. BM Uluslararası Adalet Divanı, Hollanda'nın başkenti La Haye'de olup BM'nin yargı organıdır. Temel görevi, uluslararası hukuk kurallarına göre milli devletler tarafından getirilen konularda karar vermektir.

[26] "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002"

Adalet Divanı'nın görevini yerine getirirken önemli davalar üzerine yoğunlaşması amacıyla 1989 yılında Asliye Mahkemesi (Bidayet Mahkemesi) kurulmuştur. Avrupa kurumlarındaki idari uyuşmazlıklar ile topluluk rekabet kurallarından doğan uyuşmazlıklar ile ilgilenmek için özel sorumluluk taşıyan Asliye Mahkemesi, Adalet Divanı'nın iş yükünü hafifletmektedir.

F. AVRUPA HESAP MAHKEMESİ (AVRUPA BİRLİĞİ SAYIŞTAYI)

22 Temmuz 1975 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulan ve 1993 tarihli Maastricht Antlaşması ile tam kurumsal statüsüne kavuşan Avrupa Hesap Mahkemesi 15 adet denetçiden oluşmaktadır. Çalışmalarını Lüksemburg'ta sürdüren Mahkeme, Avrupa Topluluklarının gelirlerinin tam olarak toplanmasını, harcamaların hukuka uygun bir biçimde yapılmasını ve maliye yönetiminin tutarlılığını kontrol etmektedir. Ayrıca Mahkeme, bu kontroller sonucunda oluşturduğu raporları her yıl bir rapor halinde yayınlamaktadır.

G. EKONOMİK ve PARASAL BİRLİK ÇERÇEVESİNDE ÇALIŞAN ORGANLAR

1. Avrupa Merkez Bankası Ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

Avrupa Birliği'nin en genç kurumu olan Avrupa Merkez Bankası 1 Ocak 1999 tarihinde, 1994 yılında kurulan Avrupa Para Enstitüsü'nün yerini alarak kurulmuştur. Temel görevi, Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlıklı bir şekilde yürümesi için gerekli para politikalarının uygulanması ve Birliğin parasal istikrarını korumaktır. Yönetim konseyi, yönetim kurulu ve genel konsey olmak üzere üç organdan oluşur.

AB'ye üye ülkelerin ulusal merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi de 1 Ocak 1999 tarihinde işlerlik kazanmıştır. Bu sistemin yerine getireceği başlıca görevler, Avrupa Birliğinin tek para politikasını tanımlamak ve uygulamak, döviz işlemlerini yürütmek, ödemi sistemlerinin işleyişini

geliştirmek ve Euro alanında üye devletlerin resmi kambiyo rezervlerini tutmak ve yönetmektir.[27]

2. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ekonomik gelişmesini desteklemek için Roma Antlaşması ile birlikte 1958 yılında kurulmuştur. Sahip olduğu kredi verme hacmi ile dünyanın en büyük bankasıdır. Üye devletlerin ekonomilerini, rekabet güçlerini ve yeni iş imkanları yaratma kapasitelerini güçlendirerek Birliğin ekonomik bütünleşmesini daha ileriye götürmek için çalışan Banka, kredi imkanlarını genelde şu faaliyetler üzerine olan projelere aktarmaktadır: bölgesel kalkınma, ulaştırma ve iletişim altyapıları, doğal ve kentsel çevre, enerji, KOBİ'ler, eğitim ve sağlık.

H. DANIŞMA KOMİTELERİ

1. AKÇT Danışma Komitesi

Avrupa Toplukları içinde AKÇT için özel bir danışma komitesi mevcuttur. Bu komite demir ve çelik alanında faaliyet gösteren üretici, işçi, tüketici ve tüccar gibi çeşitli çıkar gruplarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Diğer iki topluluk için ise Ekonomik ve Sosyal Komite görev yapmaktadır.

2. Ekonomik ve Sosyal Komite

Ekonomik ve Sosyal Komite sivil toplumun geniş bir kesiminin bir araya geldiği önemli bir platformdur. Bu platformda üreticiler, çiftçiler, nakliyeciler, işçiler, küçük esnaf ve zanaatkarlar, serbest meslek sahipleri ve kamu yararına çalışan KOBİ'lerin temsilcileri ile tüketiciler, çevreciler ve dernek temsilcilerinden oluşan 222 üye bulunmaktadır. Ekonomik ve Sosyal Komite, Bakanlar Konseyi'nin, Komisyon'un

[27] "Avrupa Birliği Kurumları"

ve Parlamento'nun danışma organıdır. Belirli politika alanlarında talep edilince görüş bildiren Komite, diğer alanlarda kendi başına görüş ileri sürebilmektedir. Komite, Avrupa bütünleşmesine sivil toplumun aktif bir şekilde katılımını ve Birlik kurumlarının kamuyla kaynaşmasını sağlamak gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

3. Bölgeler Komitesi

Maastricht Antlaşması ile kurulan ve 1994 yılından beri faaliyet gösteren Bölgeler Komitesi, yerel ve bölgesel mercilerin Avrupa Birliğinin karar süreçlerine katılımını sağlamakla yükümlüdür. AB politikalarının oluşturulmasında şu konularda Bölgeler Komitesi'nin görüşünün alınması zorunludur: eğitim, kültür, toplum sağlığı, Avrupa çapında ulaşım ve haberleşme, ekonomik ve toplumsal bütünleşme. Tarım ve çevrenin korunması gibi bölgesel konularda ise Komite kendi başına görüş ileri sürebilir. ESK'de olduğu gibi bu komitenin de üye sayısı 222'dir[28].

İ. AVRUPA DENETÇİLİĞİ (OMBUDSMAN) KURUMU

Maastricht Antlaşması ile Avrupa Parlamentosu'na bağlı olarak kurulan Avrupa Denetçiliği Kurumu, Adalet Divanı ve Asliye Mahkemesi dışında kalan Avrupa Birliği kurumlarının kötü yönetimine ilişkin AB vatandaşlarınca yapılan şikayetleri incelemekle görevli, arabulucu bir kurumdur. Ombudsman bizzat kendi girişimiyle veya doğrudan kendisine ya da bir Avrupa Parlamentosu üyesine yapılan şikayetle inceleme başlatır. Bu şikayete neden olan kötü yönetim örnekleri arasında idari düzensizlikler, adaletsizlik, ayrımcılık, yetki istismarı, eksik bilgi vermek, bilgi vermeyi reddetmek ve gereksizce işlemlerin geciktirilmesi gibi durumlar bulunmaktadır. Bağımsız olarak görevi yapan Ombudsman, her Parlamento seçiminden sonra bizzat Avrupa Parlamentosu tarafından seçilir ve bir sonraki seçime kadar görev yapar.[29]

---

[28] "Avrupa Birliği Kurumları"
[29] Karluk, s. 174.

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SOSYAL POLİTİKA VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

I. AVRUPA BİRLİĞİ SOSYAL POLİTİKASININ GELİŞİMİ

A. Maastricht Antlaşması'ndan Önce Sosyal Politika

1. Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuran Roma Antlaşması, içerdiği tüm sosyal hükümlere rağmen sosyal politika ve iş hukuku alanlarının geri planda bırakıldığı bir antlaşma olmuştur.[30] AET'nin ekonomik bütünleşmeye yönelik bir amaç doğrultusunda kurulması ve bu amaçta sağlanacak başarıyla sosyal sorunların bizatihi çözüleceği düşüncesinin etkili olması, Topluluğun kuruluş aşamasında sosyal politikaların marjinal düzeyde kalmasına neden olmuştur.[31] Antlaşmada bulunan sosyal hükümler, kesin hedefler ortaya koymak yerine işbirliğini teşvik edici bir mahiyette olup aslen ekonomik kaygılarla antlaşmaya yerleştirilmiştir.[32]

AET Antlaşması'nda çalışma yaşamını doğrudan ilgilendiren en önemli düzenleme, ekonomik bütünleşmenin dört ayağından birini oluşturan "Kişilerin Serbest Dolaşım Hakkı" olmuştur.[33] (Diğerleri; malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımıdır.) Bu düzenleme kapsamında işçilerin Topluluk içinde işini ve işyerini serbestçe seçebilmesine, bu seçme esnasında her türlü ayrımcılıktan uzak kalmalarına

---

[30] Ali Güzel, *"Roma ve Maastricht Antlaşmaları Sürecinde Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye"*, **Prof.Dr.Metin Kutal'a Armağan**, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara, 1998, s. 99 vd.

[31] Mustafa Aykaç, *"Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Muğlak Geçmiş ve Tartışmalı Gelecek"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002, s. 482.

[32] Heper, s. 47.

[33] A. Can Tuncay, *"AB Sosyal Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Temel Yapıları"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997, s. 93.

imkan tanınmıştır. (AET-Ant. m.48) Ayrıca Topluluk organları işçilerin serbestçe dolaşımını sağlamak amacıyla sosyal güvenlik alanında gerekli önlemleri almakla yükümlü kılınmıştır. (AET-Ant. dm.51)

AET Antlaşması'nda "Sosyal Hükümler" başlığı ile dile getirilen konular, 117. ve 128. maddeler arasındaki 12 madde ile sınırlı tutulmuştur. Bunları ayrıntılarıyla irdelemek gerekirse, 117. maddede işçilerin yaşam ve çalışma şartlarının iyileştirilmesinin teşvik edilmesi gerektiği belirtilmiştir. 118. maddede işbirliği yapılacak sosyal alanlar olarak istihdam, iş hukuku ve çalışma koşulları, mesleki eğitim, sosyal güvenlik, iş sağlığı, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunma, sendika kurma ve toplu sözleşme yapma hakkı belirlenmiştir. 119. madde, aynı iş için kadın ve erkek işçilere eşit ücret ödenmesini teminat altına almaktadır. 123. madde ise Topluluk içinde işçiler için istihdam imkanlarını iyileştirmek amacıyla bir Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulmasını öngörmüştür.[34]

2. AET Antlaşması'ndan 1972 Yılına Kadar Geçen Dönem

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Roma Antlaşması'nı takip eden ilk gelişme döneminde de sosyal politik alana karşı koyduğu sınırlı mesafeyi korumuş; Topluluk bütününde bağlayıcı sosyal hükümler getirmekten kaçınarak üye ülkelerin sosyal politikalarına fazla karışmamıştır.

Topluluğun müdahaleden uzak bu tavrının altında yatan çeşitli faktörler bulunmaktaydı: Topluluğa üye devletler, başından beri Uluslararası Çalışma Örgütü'nün içinde yer almaları sebebiyle sosyal politika alanında belli bir birikime ulaşmışlar ve yüzyılın ikinci yarısında Sosyal Devlet anlayışının yaygınlaşması sonucu bu birikimi zirveye taşımışlardı. Böyle bir ortamda topluluğun müdahalesini gerektirecek bir durum söz konusu değildi.[35] Ayrıca her ülkenin farklı endüstri ilişkileri

[34] "Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma", http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/at1.pdf
[35] Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s. 87.

sistem ve geleneklerine sahip olması da Avrupa düzeyinde bir sosyal politika oluşturulmasını, o dönemin koşullarında imkansız hale getirmişti.[36]

AET Antlaşması'ndan 1972 yılına kadar geçen sürede sosyal politika alanında göze çarpan düzenlemeler iki alanda toplanmıştır. Öncelikle işçilerin coğrafi ve mesleki hareketlerini kolaylaştırmak amacıyla 01.09.1960 tarihinde Avrupa Sosyal Fonu kurulmuştur. 15.10.1968 tarihli "Topluluk İçerisinde İşçilerin Serbest Dolaşımı Hakkında Tüzük" (Nr.1612/68) ve 17.06.1971 tarihli "Göçmen İşçilerin Sosyal Güvenliğine İlişkin Tüzük" (Nr. 11408/71) işçilerin serbest dolaşımını belirli hükümlere bağlamıştır.[37]

3. 1972 Yılından Avrupa Tek Senedi'ne Kadar Geçen Dönem

19-21 Ekim 1972 tarihinde Paris Zirvesi'nde bir araya gelen AET devlet ve hükümet başkanları, içerisinde sosyal politikaların da bulunduğu çevre, sanayi ve enerji politikaları gibi yeni eylem alanlarını Topluluk gündemine taşımışlardır. Zirve sonuç bildirgesinde Topluluk için sosyal alanda yapılacak eylemlerin, Ekonomik ve Parasal Birlik alanındaki çalışmalar kadar önem arz ettiği belirtilmiştir. Sosyal politikaya bağımsız bir şekilde önem verilen Paris Zirvesi'nde Avrupa Topluluklarının sosyal politikaları tarihinde yeni bir dönemin kapısını aralanmıştır.[38]

Paris Zirvesi'nde öngörülen sosyal hedefler doğrultusunda 21.07.1974 tarihinde bir "Sosyal Eylem Planı" kabul edilmiştir. Bu eylem planı ile Topluluk bütününde tam ve daha iyi bir istihdamın sağlanması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışanların Topluluk bazında alınacak ekonomik ve sosyal kararlarda söz sahibi olması gibi ana hedeflere ulaşmak için 1974-1976 yıllarını kapsayan dönemde şu eylemlerin hayata geçirilmesi öngörülmüştür:[39]

---

[36] Ali Rıza Büyükuslu, **Avrupa Birliği Ve Sosyal Boyutu**, İstanbul: Der Yayınları, 1997, s. 53.
[37] Münir Ekonomi, *"Maastricht Antlaşmasından Önce Birliğin Sosyal Politikaları"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997, s. 41.
[38] Heper, s. 48.
[39] "Council Resolution Of 21 January 1974 Concerning A Social Action Program"

• Üye devletlerin istihdam ve sosyal politikalarının uyumlaştırılması konusunda istişare ve müzakere ortamının tesisi.

• Göçmen işçilere yönelik bir eylem planının hazırlanması.

• Mesleki eğitimin iyileştirilmesi ve Avrupa Mesleki Eğitim Merkezi'nin kurulması.

• İşe giriş, mesleki eğitim ve meslekte yükselmede, ücretlerde ve tüm çalışma koşullarında kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanması.

• İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği alanında bir eylem planın hazırlanması.

1974 yılında ortaya konan Sosyal Eylem Planı'nı takip eden yıllarda sosyal politika alanındaki çalışmalar doruğa çıkmıştır. 1980'lere kadar devam eden bu süreçte çalışma yaşamı ve iş hukuku ile ilgili üç önemli direktif çıkarılmıştır. Bu direktifler şu şekilde incelenebilir[40]:

• 17/02/1975 t. ve 75/129 s. Konsey Direktifi: En az 10 işçiden başlamak üzere kişisel nedenlerden bağımsız gerçekleşen toplu işten çıkarmalarda, işçi temsilcilerinin ve gerekli kamu otoritelerinin bilgilendirilmesi ve gereğinde bunlarla istişare edilmesi öngörülmektedir.

• 14/02/1977 t. ve 77/187 s. Konsey Direktifi: İşletmelerin veya işyerinin naklinde veya devrinde mevcut sözleşmenin devamı ve işçi haklarının korunması hükmünü getirmektedir.

• 20/10/1980 t. ve 80/987 s. Konsey Direktifi: İşverenin iflas etmesi halinde işçilerin ücret alacaklarının üye ülkelerde oluşturulacak fonlardan karşılanmasını garanti altına almaktadır.

Sosyal alanda yaşanan bu gelişmeler 1980'lere gelindiğinde hızını kaybetmiştir. 1973'teki Petrol Şoku'nu takip eden dönemde görülen ekonomik

---

http://socialpolicy.ucc.ie/EU-docs-socpol/Poverty_one.htm (23/04/2003)

[40] "Associated Countries of Central and Eastern Europe", http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c11905.htm (23/04/2003)

istikrarsızlıkların arkasında devletin büyümesi ve sosyal harcamalardan kaynaklanan kronik kamu açıkları aranmış, artan uluslararası rekabet ortamında işverenlerinin ayakta durmasını isteyen devletler de sosyal politikalardan tavizler vermeye başlamıştır.[41] Bu durumun AET bünyesine yansıması sonucunda, yürütülen sosyal politika faaliyetleri geri plana itilmiştir. Hayata geçirilmek istenen kısıtlı sayıdaki sosyal politika tedbirleri de İngiltere'nin şiddetli muhalefeti nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.[42] 22.06.1984 tarihinde karara bağlanan yeni sosyal eylem programı da bu şartlarda fazla etkin olamamıştır.

4. Avrupa Tek Senedi ve Sonraki Dönem

Jacques Delors'un 1985 yılında AB Komisyon Başkanlığı'na gelmesinden sonra 1980'lerin ilk yıllarında sosyal politika alanında yaşanan durgunluk dönemi sona ermiştir. Delors, sosyal politikanın dışında Birleşik Avrupa idealinin önündeki engellerin aşılması için de yoğun çabalar harcamıştır. Yenilenen dünyada, uluslararası rekabet ortamında Avrupa Topluluklarının bir denge merkezi olarak konumunu koruması için Roma Antlaşması'nda ortaya konulan Ortak Avrupa Pazarı hedefinin gerçekleşmesi gerektiğine inanan Delors, Avrupa Tek Senedi'nin mimarı olmuştur.

J. Delors sosyal politikanın önündeki tıkanıklığı açacak vasıtanın öncelikle sosyal taraflar arasında tesis edilmiş güçlü bir diyalogdan geçtiğini düşünüyordu.[43] Nitekim bir sosyal diyalog zemininin oluşturulması görevini Delors başkanlığındaki komisyon üzerine almış ve 31 Ocak 1985 tarihinde Hollanda'nın Val Duchesse kentinde Avrupa çapında örgütlenmiş sosyal taraflar bir araya gelmiştir. Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC), Avrupa Sanayi ve İşverenler Sendikası Konfederasyonu (UNİCE) ve Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi (CEEP)'nin sosyal taraf olarak kabul edildiği bu toplantının sonucunda sosyal diyalogun öneminin vurgulandığı ortak bir deklarasyon yayınlanmıştır.

---

[41] Tülay Arın, *"Dünyada ve Türkiye'de Devlet Harcamaları: Devletin Küçültülememesi Krizi"*, **Petrol-İş Yıllığı 1997-1999**, s. 629-638.
[42] Aykaç, s. 484 ve Heper, s. 49.
[43] Zeki Parlak, *"Avrupa Birliği'nde Sosyal Diyalog"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002, s. 558.

Val Duchesse görüşmelerinden yaklaşık bir sene sonra 17 Şubat 1986'da imzalanan Avrupa Tek Senedi ile sosyal politika alanında yeni bir dönem açılmıştır.[44] AET Antlaşması'na eklenen yeni maddelerle Topluluk, sosyal politika alanında kural koyma yetkisi kazanmıştır.[45] Bunlardan m. 118a'da, işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından çalışma ortamında yapılacak iyileştirmeler için Bakanlar Konseyi'ne Komisyonun önerisi doğrultusunda nitelikli çoğunluk esasına göre karar alma yetkisi verilmiştir. 118b maddesi ise Avrupa düzeyinde sosyal diyalogun kurulması için Komisyonun çaba göstermesi gerektiğini hükme bağlamıştır. Avrupa Tek Senedi'yle getirilen bu düzenlemelerden sonra çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla Komisyon tarafından 11.12.1986 tarihinde bir sosyal eylem planı kabul edilmiştir.[46]

Val Duchesse'de başlayan ve Avrupa Tek Senedi'nde önemi vurgulanan sosyal diyalog çabaları kısa zamanda meyvelerini vermiş ve "Avrupa Topluluğu Sosyal Şartı"na giden süreci açmıştır. Bu sürecin işleyişi şu şekilde olmuştur: Mayıs 1988'de Hannover'da, Aralık 1988'de Rodos'ta ve Haziran 1989'da Madrid'de yapılan Avrupa Zirvelerinde Ortak Avrupa Pazarı hedefine yönelik ilerlemenin sosyal boyutu vurgulanmıştır. Bu arada Komisyon Eylül 1988'de "İç Pazarın Sosyal Boyutu" adını taşıyan bir çalışma yapmıştır.[47] Ekonomik ve Sosyal Konsey ile Komisyonun çalışmaları sonucunda hazırlanan "İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı" 8-9 Aralık tarihlerinde yapılan Strasburg Zirvesi'nde 11 üye ülkenin devlet ve hükümet başkanlarınca kabul edilmiştir.[48]

---

[44] Güzel, s. 106.
[45] Heper, s. 50.
[46] Sevinç Yaman, "Avrupa Birliği İstihdam Ve Sosyal Politikaları" http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ATAUM%20SUNUS.doc (16/02/2003)
[47] Aykaç, s. 486.
[48] Bu şart Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin 18 Ekim 1961'de Torino'da imzaladıkları "Avrupa Sosyal Şartı"ndan farklı bir şarttır. İkisinin karışmaması için bu şart "Avrupa Topluluğu Sosyal Şartı" olarak da adlandırılmaktadır. Avrupa Sosyal Şartı ise Avrupa Konseyi çerçevesinde kabul edilen önemli bir insan hakları sözleşmesi belgesidir. 5 Mayıs 1988 tarihinde imzalanan "Avrupa Sosyal Şartı'na Ek Protokol" ile Avrupa Sosyal Şartı'nın kapsamı genişletilmiştir. Daha sonra 2 Nisan 1996'da Avrupa Konseyi Bakanlar Konseyi'nce kabul edilen ve 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe giren "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı" ile Avrupa Sosyal Şartı'nda ve 1988 Ek Protokolünde yer alan hakların tümü tek bir metinde toplandı ve bunlara yeni haklar eklenmiştir. Ayrıntı için bkz.: Heper, s. 19 vd.

AT Sosyal Şartı iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde işçilerin temel haklarının ele alındığı 26 madde, 12 ana başlık altında yer almıştır. Bu başlıklar şunlardır:[49]

- serbest dolaşım
- istihdam ve ücretlendirme
- yaşam ve çalışma ve koşullarının iyileştirilmesi
- sosyal koruma
- sendikalaşma ve toplu pazarlık özgürlüğü
- mesleki eğitim
- kadın ve erkeğe eşit muamele
- işçilerin bilgilendirilmesi ve yönetime katılımı
- işyerinde sağlığın ve güvenliğin korunması
- çocukların ve gençlerin korunması
- yaşlı kişiler
- engelli kişiler

AT Sosyal Şartı'nın ikinci bölümü ise Şartın uygulanma koşullarını belirtmektedir. Bu bölümde temel hakların güvence altına alınmasının ve gerekli sosyal tedbirlerin hayata geçirilmesinin üye ülkelerin sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Komisyona da ortak pazar tamamlanmadan önce gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması için öneriler getirmesi sorumluluğu verilmiştir. Bu doğrultuda 29.11.1989 tarihinde AT Komisyonu Avrupa Sosyal Şartı'nın hayata geçirilmesi için 47 maddeden oluşan bir sosyal eylem planını kabul etmiştir.

---

[49] "Social Charter", http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10107.htm (14/05/2003)

Hem AT Sosyal Şartı hem de bunun hayata geçirilmesi için hazırlanan eylem planı ilerde hazırlanacak pek çok yasal düzenlemeye ilham kaynağı olmasına rağmen hukuki bağlayıcılıkları olmadığı için birer politik bildirge olmaktan öteye gidememişlerdir.[50] Ayrıca İngiltere'nin kendine yönelik bazı çekincelerinden dolayı bu belgeler altına imza koymaması da bunların yaptırım gücünün olmamasında pay sahibi olmuştur.

B. Maastricht Antlaşması'ndan Sonra Sosyal Politika

1. Maastricht Antlaşması

1991 Aralık ayında Maastricht'de toplanan 12 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının mutabakata vardığı ve 7 Şubat 1992 yılında imzalanan "Avrupa Birliği Antlaşması" Topluluğun gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Antlaşma ile Topluluğun sosyal politik alandaki etkinliği yeni bir şekil almıştır. Bu şeklin olumlu veya olumsuz yönde oluştuğu tartışmalı olsa da karmaşık bir yapı arz ettiği kesindir. Şöyle ki Maastricht Antlaşması müzakereleri sürerken İngiltere'nin veto hakkını kullanması nedeniyle sosyal politika alanında bir anlaşmaya varılamamıştır. Uzun tartışmalardan sonra İngiltere'nin dışında kalan 11 üye ülke Antlaşmaya ilave edilecek bir **"Sosyal Politika Protokolü"** üzerinde uzlaşmışlar ve bu protokole istinaden bir **"Sosyal Politika Anlaşması"** imzalamışlardır.[51] Anlaşmaya katılan ülkelere sosyal politika alanında düzenleme yapma imkanı verilmiş ve bu düzenlemeler yapılırken sosyal taraflara danışılması mecburiyeti getirilmiştir. İngiltere'nin muhalefeti karşısında geçici bir çözüm yolu olan bu yöntem, Topluluk sınırları içinde farklı iki sosyal Avrupa'nın oluşmasına neden olmuştur. İlki sosyal politika alanında yetkileri dar olan ve AB'ye üye tüm ülkeleri kapsayan bir Avrupa, ikincisi sosyal politikaya ilişkin yetkileri geniş olan İngiltere hariç AB üyelerini

[50] Parlak, s. 563.
[51] Parlak, s. 567.

kapsayan Avrupa'dır.[52] İngiltere'nin Sosyal Politika Antlaşması'nın imzalamamasının altında yatan neden Avrupa Sosyal Modeli adıyla oluşan ve bu anlaşma ile somutlaşan sürecin İngiltere'nin rekabet gücünü azaltacağı ve İngiltere'de işsizliği artıracağı düşüncesidir.[53]

Maastricht Antlaşması içinde yer almamasına rağmen Antlaşmaya paralel bir şekilde imzalanan Sosyal Politika Anlaşması (SPA), 1989 tarihli AT Sosyal Şartı'ndan esinlenerek bir takım düzenlemeler yapmıştır. Anlaşmanın ilk maddesi, istihdamın artırılması, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal diyalogun geliştirilmesi, uygun bir sosyal korunmanın sağlanması, işgücü potansiyelinin yükseltilmesi ve sosyal dışlamanın önüne geçilmesi için gerekli önlemlerin üye devletlerce alınmasını hükme bağlamıştır.[54]

Sosyal Politika Antlaşması'nın en önemli maddesi Konseyin sosyal politika alanında direktif çıkarma yetkisinin kapsamını belirleyen 2. maddedir.[55] Bu madde ile adı geçen yetki üç kategoriye ayrılmıştır[56]:

1. Oybirliği ile direktif çıkarılacak alanlar: 2. maddenin 3. fikrasında şu şekilde belirlenmiştir:

- Sosyal güvenlik ve işçilerin sosyal açıdan korunması.
- Hizmet akdi sona erdiğinde işçilerin korunması.
- İşveren ve işçilerin çıkarlarının kollektif düzeyde korunması ve temsili.
- Topluluk sınırları içinde ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının istihdam koşulları.

---

[52] Devrim Ulucan, *"Maastricht Antlaşmasından Sonra Birliğin Sosyal Politikası ve Geleceği"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997, s. 52.
[53] Nusret Ekin, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul: İTO Yayını, s. 197.
[54] Hakkı Kızıloğlu, "Avrupa Birliği'nin Oluşturan Temel Mevzuat Ve Belgelerde AB Sosyal Politikası" http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=50&id=4 (03/04/2003)
[55] Ulucan, s. 55.
[56] Christine Arnold, "The Politics Behind The Social Protocol Of The Maastricht Treaty - Does The Maastricht Treaty Have A Strong Social Dimension?" http:/www.enablery.com/~arnold/arnold_nepsa99.pdf (15/04/2003)

- Sosyal Fon'la ilgili hükümlere aykırı olmamak kaydıyla istihdamın teşviki ve çalışma imkanlarının artırılması konularında maddi katkılar.

2. Nitelikli çoğunlukla direktif çıkarılacak alanlar: SPA'nın 2. maddesinin 2.fikrası, AET Antlaşması'nın 118. maddesine Avrupa Tek Senedi ile eklenen ve sadece işçi sağlığı ve iş güvenliği konularını kapsayan "nitelikli çoğunlukla" karar alma mekanizmasının kapsamını şu konuları da kapsayacak şekilde genişletmiştir:

- İşçilerin sağlığının ve güvenliğinin korunması için çalışma ortamının iyileştirilmesi.

- Çalışma koşulları.

- İşçilerin bilgilendirilmesi ve işçilere danışılması.

- İşgücü piyasasında kadın ve erkekler için fırsat ve davranış eşitliği.

- İşgücü piyasasından dışlananların tekrar piyasaya kazandırılması.

3. Direktif çıkarma yetkisi verilmeyen alanlar: Anlaşmanın 2. maddesi ile AB'nin düzenleme getiremeyeceği sosyal politika alanları, ücretler, örgütlenme özgürlüğü, grev ve lokavt hakkı olarak tespit edilmiştir.

Sosyal Politika Antlaşması'nın bir diğer önemli noktası Avrupa bütününde daha etkin bir sosyal diyalog ortamının tesisine hizmet edecek olan 3. ve 4. maddelerdir. 3. maddede Komisyon, sosyal konularda düzenleme taslakları hazırlamadan önce sosyal taraflarla istişarede bulunmakla yükümlü tutulmuştur. İstişare esnasında sosyal taraflar yasama sürecini durdurup ilgili konuda ilerde direktif haline getirilebilecek çerçeve anlaşması yapabileceklerdir. 4. maddede ise işçi ve işveren kesimlerinin istemeleri halinde çeşitli konularda sözleşme yaparak anlaşabilecekleri belirtilmiştir. Bu sözleşmeler Avrupa düzeyinde toplu iş sözleşmesi şeklinde olamayacağı gibi üye ülkeler açısından fazla bağlayıcılığı olmayan sözleşmelerdir.[57]

[57] Ulucan, s. 60.

SPA'dan sonra Komisyon sosyal taraflarla çeşitli konularda istişarede bulunmuş, bunlardan bazılarında çerçeve anlaşmalar imzalanmıştır. Avrupa düzeyinde sosyal diyalogun en somut ürünleri olarak kabul edilen bu anlaşmalar ve bunları takip eden direktifler şunlardır[58]:

- **Ailevi Sebeplerle İzin** (Parental Leave) Çerçeve Antlaşması.(14.12.1995) İlgili direktif 03.06.1996'da Bakanlar Konseyi'nden çıkmıştır.

- **Kısmi Çalışma** (Part-time Work) hakkındaki Çerçeve Anlaşma. (06.07.1997) İlgili direktif 15.12.1997'de çıkarılmıştır.

- **Süresi Belli Hizmet Akdine** (Fixed-term Work) ilişkin Çerçeve Anlaşma. (Ocak 1999) İlgili direktif 28.06.1999'da çıkarılmıştır.

Gerek Sosyal Politika Protokolü gerekse Sosyal Politika Antlaşması'nın getireceği hukuki düzenlemeler Maastricht Antlaşması'nın 3/b maddesinin 2. fikrasının getirdiği hükümle bağlıdır. Avrupa Birliği bünyesindeki hukuki düzenlemelerin ikinci derecede düzenlemeler olduğunu belirten bu maddenin 2. ve 3. fikraları şu şekildedir[59]:

> "Münhasıran kendi yetkisi altında bulunmayan alanlarda, ikame etme (subsidiarite) ilkesi uyarınca Topluluk ancak, tasarlanan eylemin hedefleri üye devletler tarafından yeterli biçimde gerçekleştirilemeyecekse ve dolayısıyla tasarlanan eylemin boyutları ve sonuçları itibariyle Topluluk seviyesinde daha iyi gerçekleştirilebilecekse müdahalede bulunur.
>
> Topluluğun eylemi bu antlaşmanın hedeflerine ulaşmak için gerekli olan seviyeyi aşmaz"

2. Yeşil ve Beyaz Kitaplar

Jacques Delors başkanlığındaki Komisyon, 1993 yılının sonunda Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası'nın geleceğini şekillendirmek amacıyla bir Yeşil Kitap yayınlamışlardır.[60] "Birlik İçin Seçenekler: Avrupa Sosyal Politikası" isimli,

---

[58] Parlak, s. 608-609.
[59] Karluk, s. 63.
[60] Yeşil Kitaplar: Özel bir politika konusu hakkında Komisyonun yayınladığı haberleşme metinleridir. İlgili parti, örgüt ve kişilere gönderilen ve muhatabını o konuyla ilgili istişare ve müzakere yapmaya davet ederler. Beyaz Kitaplar: Bir konuyla ilgili hazırlanan Yeşil Kitaplardan sonra yayınlanırlar ve

COM(93)551 sayılı ve Kasım 1993 tarihli bu yeşil kitapta sosyal taraflara birtakım sorular yöneltilmiştir. Bu sorulara gelecek cevaplarla 1994 yılında bir Beyaz Kitap yayınlamayı düşünen Komisyon, şu hususlarda üye ülkelerdeki ilgililerin fikirlerine başvurmuştur:[61]

- İşgücü piyasası, sosyal koruma ve sosyal dışlama, eğitim konularında öncelikli sorunlar.
- İstihdamın iyileştirilmesi.
- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve kaliteyi esas alan bir üretim süreci.
- Sosyal politikaların yakınlaştırılması.
- Yoksulluk ve sosyal dışlama ile mücadele.
- Tek Pazar ve işçilerin serbest dolaşımı.
- Kadın ve erkekler için eşit fırsatların oluşturulması.
- Sosyal diyalogun güçlendirilmesi.
- Avrupa Sosyal Fonu'nun rolü.
- Ve diğer konular: Genç istihdamın önündeki riskler ve fırsatlar, yaşlıların ekonomik ve sosyal rolü, göçmenler için eşit fırsatlar, engellilerin işgücü piyasasına kazandırılması.

Komisyona 31.03.1994 tarihine kadar üye ülke kuruluşlarından, kamu sektörü ve özel sektörden, sendikalardan, vatandaşlardan 7000 sayfayı aşkın 530 adet cevap gelmiştir. Bu cevaplarda AB'nin önündeki en önemli problemin işsizlik olduğu ve

---

Topluluğu eyleme çağıran resmi önerileri içerirler. bkz.: "Green and White Papers" http://europa.eu.int/ISPO/policy/i_green&wh.html (18/05/2003)

[61] Green Paper on European Social Policy - Options for the Union" http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10111.htm (18/05/2003)

çözümün sosyal diyalog mekanizmaları sonucu geliştirilecek bir Avrupa Sosyal Modelinde yattığı görüşü baskın çıkmıştır.[62]

AB Komisyonu, sosyal politika ile ilgili hazırlanan Yeşil Kitaptan sonra "Birliğe Giden Yolda Avrupa Sosyal Politikası" isimli ana hedefleri ve eylem planlarını belirleyen bir Beyaz Kitap yayınlamıştır.[63] Bu kitapta ana başlıklarıyla şu hususlarda önerilerde bulunulmuştur:[64]

- İşsizliğin önüne geçmek için yeni iş imkanlarının yaratılması ve bu doğrultuda KOBİ'lerin desteklenmesi.

- İşgücü kalitesinin artırılması için mesleki eğitime ağırlık verilmesi.

- İşçilerin serbest dolaşımı önündeki tüm engellerin kaldırılarak Avrupa çapında bir işgücü piyasasının oluşturulması.

- Atipik çalışma şekillerinin yaygınlaştığı ve rekabetin kızıştığı işgücü piyasalarında asgari standartların korunması.

- Kadın ve erkek için fırsat eşitliği.

- Sosyal güvenlik ve sosyal koruma.

- Kamu sağlığının korunması.

- Sosyal politikaların belirlenmesi esnasında işçi sendikaları, işveren örgütleri ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılması.

- Sosyal politikaların uygulanması esnasında uluslararası aktörlerle işbirliğinin geliştirilmesi. (Japonya, ABD, OECD, ILO, BM ve Avrupa Konseyi gibi)

---

[62] Tuncay, s. 122.

[63] Bu kitap 'Birlik İçin Seçenekler: Avrupa Sosyal Politikası' isimli Yeşil Kitapla ortaya çıkan süreçte hazırlanmıştır. Temmuz 1994 tarihli, COM (94)333 sayılı bir belgedir. Ayrıca Aralık 1993 tarihli ve COM (93)700 sayılı bir beyaz kitap daha mevcuttur. İsmi '21.Yüzyıla Girerken Mücadele ve Yollar: Büyüme, Rekabet Gücü ve İstihdam' olan bu kitap Kopenhag Zirvesi'nde tartışmaya açılan işsizlikle mücadele hedefi doğrultusunda hazırlanmıştır ve istihdamı artırmanın yollarını aramaktadır. Ayrıntı için bkz.: "White Paper" http://europa.eu.int/en/record/white/c93700/contents.html (19/05/2003)

[64] "White Paper: European Social Policy - A Way Forward For The Union" http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10112.htm (18/05/2003)

- AB İş Hukuku'nun daha etkin bir hale getirilmesi.

3. Avrupa Zirveleri

Yeşil ve beyaz kitapların yayınlanmasıyla Birliğin sosyal politikasının öncelikli hedefleri gün yüzüne çıkarıldıktan sonra Aralık 1993'te Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi (Zirve) toplantısında Komisyonun büyüme, rekabet gücü ve istihdama ilişkin Beyaz Kitabına dayanan, 1995-1997 yıllarına yönelik kısa ve orta vadeli bir eylem planı kabul edilmiştir. Haziran 1994'de Korfu'da toplanan Zirvede Beyaz Kitabın izlenmesi, başlıca gündem konusu olarak ele alınmıştır. Aralık 1994'de AB Konseyi, mesleki eğitim alanında Leonardo da Vinci programını kabul etmiştir.[65]

9-10 Aralık 1994 tarihlerinde Essen'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, işsizlikle mücadeleye önem verilmek suretiyle, Beyaz Kitabın hayata geçirilmesine yönelik eylemin başlıca unsurları beş ana başlık altında ortaya konulmuştur[66]:

- Mesleki eğitime yönelik yatırımların teşviki.
- İstihdam yoğunluklu bir büyüme.
- Dolaylı işgücü maliyetlerinin azaltılması.
- Emek piyasası politikalarının etkinliğinin artırılması.
- İşgücü piyasası dışında kalanlara (vasıfsız gençler, işsiz kadınlar, yaşlılar, uzun dönem işsiz kalanlar) yönelik tedbirler.

Haziran 1995'de Cannes'te, Aralık 1995'de Madrid'te ve Haziran 1996'da Floransa'da yapılan AB Konsey toplantılarında işsizlikle mücadele, fırsat eşitliğinin sağlanması ve yeni iş imkanlarının oluşturulması çabalarının AB'nin önündeki en önemli vazifeler olduğu tekrarlanmıştır.[67] Dublin'de 13-14 Aralık 1996 tarihinde

---

[65] "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002"
[66] "Employment and Social Policy Since Maastricht: Standing up to the European Monetary Union" http:/ www.ose.be/files/docPP/JJPPdec02.pdf (18/05/2003)
[67] "The European Employment Strategy: Composite Factors leading to its Evolution"

yapılan zirvede ise "İstihdam Hakkında Dublin Bildirisi" kabul edilmiştir. Bu bildiride Essen Zirvesinde ortaya konan hedefler doğrultusunda istihdamın artırılması için üye ülkelerin güçlü makroekonomik politikalar uygulamaları ve yapısal reformlara gitmeleri tavsiye edilmiştir.[68]

4. Amsterdam Antlaşması

2 Ekim 1997 tarihinde imzalanıp 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren ve Avrupa Topluluklarını kuran temel antlaşmalara önemli değişiklikle getiren Amsterdam Antlaşması, AB sosyal politika tarihinde önemli bir dönem noktası olmuştur. Bu antlaşma ile ilk defa topluluklar bünyesinde istihdam politikası ortak bir Avrupa görevi olarak kabul edilmiştir. Amsterdam'da bir araya gelen üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları istihdam konusunda yeni bir bölümü antlaşmaya ilave etmişlerdir. Ayrıca sosyal politika alanında yaşanan ikilik de bu antlaşma ile ortadan kaldırılmıştır. Şöyle ki, Maastricht Antlaşması sonrası yaşanan süreçte Sosyal Politika Protokolü'nün ve Sosyal Politika Anlaşması'nın İngiltere tarafından imzalanmaması Topluluk içinde 14'ler ve 15'ler olmak üzere iki farklı sosyal Avrupa doğurmuştu. 1997 seçimlerinde İşçi Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra sosyal politika alanında geleneksel veto politikasını sona erdiren İngiltere'nin adı geçen protokolü ve antlaşmayı imzalamasıyla bu ikilik sona ermiştir. Sonuçta istihdam ve sosyal politika alanında Maastricht sonrası dönemde yaşama geçirilen düzenlemeler tüm birlik düzeyinde geçerlilik kazanmıştır. Amsterdam Antlaşması aynı zamanda Avrupa sosyal politikası için fırsat eşitliği, ayrımcılığa karşı savaşmak gibi yeni bazı görevler de ortaya koymuştur.[69]

Amsterdam Antlaşması sürecinde İngiltere'nin Sosyal Politika Anlaşması'nı imzalamasının ardından Sosyal Politika Protokolü ilga edilmiş ve Sosyal Politika Antlaşması da AT Antlaşması bünyesine katılmıştır.[70] SPA hükümleri, AT Antlaşması

---

http://www.enablery.com/~arnold/arnold_ecsa01.pdf (18/05/2003)

[68] "The Jobs Challenge Dublin Declaration on Employment"
http://europa.eu.int/en/record/dublin/dub-en2.htm#II (19/05/2003)

[69] Aziz Çelik, "Avrupa Birliği'nin Sosyal Boyutu ve Türkiye'nin Uyumu"
http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_celik2.doc (08/03/2003)

[70] Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu ismini almış ve AET'yi kuran Antlaşma AT Antlaşması olarak anılmaya başlanmıştır.

içerisinde "Sosyal Hükümler" başlığını taşıyan ve 117-122. maddelerden oluşan bölüm içerisine aktarılmış ve bu bölüm yeniden yapılandırılmıştır. Yeni haliyle bu bölüm şu şekildedir[71]:

• **136 Madde: (Eski 117. Madde)** SPA'nın 1. maddesinde Topluluklar için belirlenen sosyal politika hedefleri yinelenmiştir. (istihdamın teşviki, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal diyalogun geliştirilmesi, düzgün bir sosyal korunmanın sağlanması, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve sosyal dışlama ile mücadele) Ayrıca bu hedeflerin gerçekleşmesinde daha evvel imzalanan iki belge temel ölçüt olarak kabul edilmiştir. Bunlar 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da Avrupa Konseyi'ne üye devletlerce imzalanan 'Avrupa Sosyal Şartı' ve 1989 tarihli 'İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı'dır.

• **137. Madde: (Eski 118. Madde)** Konseyin sosyal politika alanında direktif çıkarma yetkisinin kapsamını belirleyen SPA'nın 2. maddesi buraya aktarılmıştır. Maddenin muhtevası aynen korunarak Konseyin yetkisi yine üç başlık altında toplanmıştır: Oybirliği ile direktif çıkarılacak alanlar, nitelikli çoğunlukla direktif çıkarılacak alanlar, direktif çıkarma yetkisi verilmeyen alanlar. Bunun yanı sıra AET-Ant. 118. maddede belirtilen işbirliği yapılacak sosyal alanlar yeniden düzenlenmiştir. Bunlar, işyerinin belli bir bölümünde işçi sağlığının ve iş güvenliğinin sağlanması, çalışma koşulları, işçilerin bilgilendirilmesi ve işçilerle istişare, işgücü piyasasından dışlanan kimselerin yeniden piyasaya kazandırılması, işgücü piyasasında kadın-erkek eşitliği ve işyerinde eğitimdir.

• **138. Madde:** SPA'nın sosyal diyalogla ilgili 3. maddesi buraya aktarılmıştır. Buna göre sosyal politika alanında öneriler sunmadan önce Komisyon sosyal taraflara danışmakla yükümlü tutulmuştur.

• **139. Madde:** SPA'nın 4. maddesi buraya taşınmıştır. İşçi ve işveren kesimin istekleri halinde Topluluk düzeyinde sözleşme yapabilmelerine imkan verilmektedir.

---

[71] "The Legal Framework Following The Treaty Of Amsterdam", http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10101.htm (22/05/2003)
"The Chapter on Social Provisions – Articles 136-145 (Formerly Articles 117-122)" http://www.edf-feph.org/Papers/teudocs/en/gat4-en.htm#C (22/05/2003)

• **140. Madde: (Amsterdam Antlaşması ile eklenen 118c maddesi)** 136. maddede belirtilen hedeflere ulaşmak için üye ülkelerin işbirliği yapması doğrultusunda Komisyonun teşvikte bulunacağı alanlar bu maddede sıralanmıştır: istihdam, iş hukuku ve çalışma koşulları, temel ve ileri seviyede mesleki eğitim, sosyal güvenlik, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi, mesleki hijyen, örgütlenme hakkı ve işçi ile işveren arasında toplu pazarlık.

• **141. Madde (Eski 119. Madde)** Daha önce AET Antlaşmasında kadın ve erkekler arasında eşit işe eşit ücret sağlanmasını öngören bu madde yeniden düzenlenmiş ve Birlik düzeyinde fırsat eşitliğinin teminatı haline gelmiştir.

Amsterdam Antlaşması ile AT Antlaşması bünyesinde ilk defa yer alan İstihdam Bölümü, istihdam politikasını Topluluk için ayrı bir görev olarak ortaya koymuştur. 'Yüksek bir istihdam seviyesine ulaşmak' amacıyla başlatılan ve Avrupa İstihdam Stratejisi olarak adlandırılan politikaların ilk adımı bu bölümle atılmıştır.[72] Bu bölümde yer alan maddeler (125-130. Maddeler) ve bunların getirdiği yenilikler şu şekilde incelenebilir[73]:

• **125. Madde:** Üye devletler ve topluluğun önüne yeni bir hedef koymuştur. Bu hedef vasıflı, eğitimli ve yeni gelişmelere uyum sağlayabilecek bir işgücü ve ekonomik değişime duyarlı emek piyasaları oluşturmak için koordineli bir istihdam stratejisinin geliştirilmesidir.

• **126. Madde:** İstihdamın teşvik edilmesinin ortak bir Birlik görevi olduğu tekrarlanmıştır.

• **127. Madde:** Yüksek bir istihdam seviyesine ulaşmak için, Topluluğun üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirici katkılarda bulunabileceği hükme bağlanmıştır. Bu

---

[72] Amsterdam Antlaşması ile "İstihdamın ortak bir Avrupa görevi olduğu" AT Antlaşması'nın. 2. Maddesine, "Yüksek bir istihdam seviyesine ulaşma hedefi" de AB Antlaşması'nın 2. Maddesine eklenmiştir.

[73] "The Employment Title – Articles 125-130 (Formerly Articles 109n-109s)", http://www.edf-feph.org/Papers/teudocs/en/gat4-en.htm#D (27/05/2003)

katkılar ikincillik ilkesi doğrultusunda olacaktır. Ayrıca Topluluk diğer politikaları belirlerken yüksek istihdam seviyesi hedefini göz önünde bulunduracaktır.

- **128. Madde:** İşbirliğine dayalı istihdam stratejisinin nasıl işleyeceğini açıklanmıştır; Avrupa Konseyi (Zirve) her yıl Topluluk içinde istihdamın durumunu irdeler Bakanlar Konseyi ile Komisyonun hazırladığı yıllık raporlara göre bazı sonuçlara varır. Bu zirveden çıkan sonuçları esas alan Bakanlar Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve İstihdam Komitesi'ne danıştıktan sonra nitelikli çoğunluk esasına göre Komisyonun önerilerini karara bağlar. Alınan kararlar üye ülkelerin istihdam politikaları için birer kılavuz niteliğindedir; ülkeler bunları ulusal programlarına aktarırlar. Üye ülkeler aldıkları önlemleri bir rapor halinde Komisyon ve Bakanlar Konseyine sunmakla yükümlüdürler. Bu raporları inceleyen Bakanlar Konseyi ve Komisyon da Avrupa Konseyine (Zirve) vermek üzere bir rapor hazırlarlar.

- **129. Madde:** Konseyin gerekli danışma organlarına danıştıktan sonra istihdamla ilgili alanlarda işbirliğini artırmak için yoğun önlemler alabilmesine imkan tanınmıştır.

- **130. Madde:** İstihdam ve işgücü piyasalarında koordinasyonu sağ'amak amacıyla bir 'İstihdam Komitesi'nin kurulmasını öngörmüştür.

Amsterdam Antlaşması'nın imzalanmasının ardından AB Komisyonu 1998-2000 yıllarını kapsayan bir sosyal eylem programı hazırlamıştır. Avrupa İstihdam Stratejisi ile birlikte uygulanan bu programdaki eylem alanları şu üç başlıkta toplanmıştır[74]:

- **İşler** (Yeni işlerin yaratılması ve işsizliğin önlenmesi), **Beceriler** (İstihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum yeteneği) **ve Mobilite** (İşçilerin serbest dolaşımı).

- **Değişen Çalışma Yaşamı.** (İş organizasyonlarının modernizasyonu, bilgi toplumunun fırsatları, endüstriyel dönüşüm, işyeri güvenliği ve işçi sağlığı)

[74] "Social Action Programme 1998-2000, Commission Communication" http://europa.eu.int/comm/dg05/news/sapen.htm (08/04/2003)

• **Kapsayıcı Bir Toplum.** (Sosyal güvenlik sistemlerinin modernizasyonu, sosyal kapsayıcılığın teşviki, ayrımcılıkla mücadele ve fırsat eşitliği, sağlıklı bir toplum)

5. Lüksemburg Zirvesi ve İstihdam Politikaları Kılavuz İlkeleri

Amsterdam Zirvesi'nde temeli atılan Avrupa İstihdam Stratejisini somut bir şekilde hayata geçirmek isteyen üye ülkeler, 21-21 Kasım 1997 tarihinde Lüksemburg'ta istihdam konulu olağanüstü bir Avrupa Konseyi (Zirve) toplantısı düzenlemişlerdir. Amsterdam Antlaşması'nda prosedürü belirlenen strateji doğrultusunda, 1998 yılında üye ülkelerin izleyecekleri istihdam politikalarına öncülük edecek bir **"İstihdam Politikaları Kılavuz İlkeleri"** paketi bu zirvede kabul edilmiştir. Paket özellikle dört temel konu üzerinde odaklanmıştır: istihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum yeteneği, fırsat eşitliği. Lüksemburg Zirvesi'nden sonraki yıllarda da bu dört temel alan önemini korumuş, İstihdam İlkelerinde yapılan değişiklikler asgari seviyede tutulmuştur.[75] Avrupa İstihdam stratejisinin temel dayanağını oluşturan bu hususlar 2002 yılı içi düzenlenen İstihdam Politikası Kılavuz İlkelerinde ana hatlarıyla şöyle yer almıştır[76]:

1. İstihdam Edilebilirlik: İşgücü piyasasından dezavantajlı konumda bulunan grupların istihdam edilebilme yeteneklerini artırmak için şu önlemlerin alınması öngörülmüştür:

- Genç işsizliği ile uzun-dönem işsizliğinin engellenmesi,

- Sosyal yardım, vergi ve eğitim sistemlerinin istihdam yanlısı bir politika ile gözden geçirilmesi.

- İnsanların işgücü piyasasına katılım açısından aktif bir yaşlılık geçirmelerini sağlayıcı politikaların geliştirilmesi.

---

[75] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği Ve Eşitlik: İstihdamda Eşit Fırsatlar", http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/esitlik.html (02/03/2003)

[76] "Council Decision of 18 February 2002 on Guidelines for Member States' Employment Policies for the Year 2002" http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/mar/guidelines_02_en.pdf (30/05/2003)

- Ömür boyu eğitime dayalı bir emek piyasasına göre beceriler kazandırılması.

- İşgücü ile potansiyel işler arasında uygun eşleştirmenin sağlanması.

- Ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya karşı mücadele.

2. Girişimcilik: Yeni bir girişimcilik kültürü ve ruhu yaratarak istihdamın artırılması için aşağıdaki önlemlere başvurulmalıdır :

- Yeni işletmelerin kurulması ve faaliyetlerinin devamının kolaylaştırılması.

- Bilgi toplumuna dayalı bir istihdam için yeni teknolojilerden faydalanarak fırsatlar geliştirilmesi.

- Yerel ve bölgesel düzeyde iş oluşturmanın desteklenmesi.

- Girişimcilerin üzerindeki vergi yükünün azaltılması.

3. Uyum Yeteneği: Yeni teknolojiler ve değişen çalışma biçimleri karşısında işveren ve işçilerin uyum yeteneğinin artırılması için şu yollara başvurulmalıdır:

- İş organizasyonu ve iş tiplerinin modernizasyonunu sağlamak için her düzeyde bir işbirliğinin tesisi.

- Ömür boyu eğitimin bir parçası olarak işletmelerde uyumun desteklenmesi.

4. Fırsat Eşitliği: Kadınların işgücü piyasasına katılım oranını yükseltmek için

- Cinsiyetler arasındaki farkla mücadele edilmeli,(bilhassa işe giriş, kariyer ilerlemesi, eşit ücret gibi konularda)

- Çalışma ve aile yaşamı uzlaştırılmalı,

- İşgücü piyasası ile yeniden bütünleşme kolaylaştırılmalıdır.

Lüksemburg Zirvesi'nde kabul edilen ilk istihdam ilkelerinden sonra **"Lüksemburg Süreci"** diye adlandırılan ve istihdamı yoğun bir şekilde Birlik gündemine sokan bir dönem başlamıştır. Bu süreçte Avrupa Konseyi (Zirve) toplantılarına istihdam konusu damgasını vurmuştur. Örneğin 15-16 Haziran 1998 tarihli Cardiff Zirvesi'nde büyüme, refah, istihdam ve sosyal kapsayıcılığın desteklenmesi için yapılacak reformlara ilişkin stratejiler belirlenmiştir. Yine 11-12 Aralık 1998'de Viyana'da yapılan zirvede Avrupa İstihdam Paktı'nın oluşturulması doğrultusunda istihdam politikalarının hızlı bir şekilde yakınlaştırılmasına karar verilmiştir. Nihayet 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Almanya'nın Köln kentinde yapılan zirvede **"Avrupa İstihdam Paktı"** kabul edilmiştir. İstihdam Paktı, Avrupa Zirvelerinde ele alınan üç temel yaklaşımı kendine esas almıştır[77]:

- **Köln Süreci:** Avrupa İstihdam Paktı'nın ortaya koyduğu en mühim yenilik makroekonomik diyalog yoludur. Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve sosyal tarafların katılımı ile gerçekleşecek makroekonomik diyalog kapsamında, ücret gelişmeleri, para, maliye ve bütçe politikaları arasındaki etkileşimin iyileştirilmesi ve ekonomi politikalarının koordine edilmesi amaçlanmıştır.

- **Lüksemburg Süreci:** İstihdam edilebilirlik, girişimcilik, uyum yeteneği ve fırsat eşitliği unsurlarına dayanarak işgücü piyasalarının etkinliğini artırmak için, eşgüdümlü istihdam stratejisinin daha iyi uygulanması öngörülmüştür.

- **Cardiff Süreci:** Emek, mal, hizmet ve sermaye piyasalarının hepsinde etkinliği ve kapasiteyi artırmak gayesiyle yapısal reformlar gerekli görülmüştür.

6. Lizbon Zirvesi ve Sonraki Dönem

23-24 Mart 2000 tarihinde Lizbon'da bir araya gelen AB'ye üye ülkelerin hükümet ve devlet başkanları 2000'li yıllarda AB'nin izleyeceği sosyal politika ve istihdam stratejisini belirlemeye çalışmışlardır. Zirvede, 'Birliği, gelecek on yıl içinde

---

[77] "The New Coordinated Strategy For Employment", http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10234.htm (31/05/2003)

sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilecek, bilgiye dayalı, dünyanın en rekabetçi ve dinamik ekonomisine sahip bir konuma getirmek' temel stratejik hedef olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda izlenecek politikaların önemli bir bölümü Avrupa Sosyal Modeli'nin modernizasyonuyla ilgili tutulmuştur. Avrupa Sosyal Modeli'nin modernizasyonunun ise aktif bir refah devletinin kurulması ve insana yatırım yapılmasıyla gerçekleşeceği belirtilmiş ve dört noktaya vurgu yapılmıştır[78]:

- Bilgi toplumunda yaşamak ve çalışmak için eğitim ve mesleki eğitim.

- Aktif bir istihdam politikasının geliştirilmesi: Ortalama % 61 düzeyindeki istihdam oranını, 2010 yılına kadar % 70 oranına olabildiğince yaklaştırmak ve ortalama % 51 olan istihdam edilen kadın oranını 2010 yılına kadar % 60'in üzerine çıkarmak.

- Sosyal güvenlik sistemlerinin modernleştirilmesi.

- Toplumsal dışlanmayla mücadele.

Adı geçen hususları bir an önce hayata geçirmek isteyen Avrupa Konseyi (Zirve) üyeleri Lizbon Zirvesi'nde bir de **"Sosyal Politika Gündemi"** üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Gündem, AB Komisyonu'nun sosyal politika ve istihdam alanında 2005 yılına dek gerçekleştireceği politika ve faaliyetleri belirlemiştir. Gündemin başlıca misyonu, rekabet gücünü korurken tam istihdam ve nitelikli işler, nitelikli endüstriyel ilişkiler ve nitelikli sosyal politikaların sağlanması olmuştur.[79]

Lizbon Zirvesi'nde başlayan ve çalışma hayatında niteliği ve niceliği artırmayı esas alan strateji, 2001 Stockholm Zirvesi'nde de devam etmiş, ara hedefler olarak istihdam oranı 2005 yılı için kadınlarda % 57, erkeklerde % 67 olarak belirlenmiştir. Ayrıca 55-60 yaş arasındaki yaşlılar için de 2010 yılına kadar % 50 istihdam seviyesini tutturmak öngörülmüştür.

---

[78] "Lizbon Avrupa Konseyi, AB Başkanlar Konseyi Belgesi, 23-24 Mart 2000" http://www.tusiad.org/turkish/rapor/lizbon/lizbon.pdf (30/05/2003)
[79] "Avrupa Birliği'nin Sosyal Politika Gündemi, Eylül 2000" http://www.tisk.org.tr/download/yayinlar/abspg.zip (18/04/2003)

Avrupa Birliği'nde sosyal politika konusunda yaşanan son gelişmelerden biri de 7 Aralık 2000'de Nice Zirvesi'nde imzalanan **"Avrupa Temel Haklar Şartı"**dır. Şartın çalışma hayatı ile ilgili hükümlerinde meslek seçme ve çalışma hakkı, toplu sözleşme görüşmeleri ve eylem hakkı, adil ve hakkaniyete uygun çalışma hakkı, işçilerin işletme içinde bilgi alma ve danışma hakkı, çocuk işçi çalıştırmanın yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması ve haksız işten çıkarmaya karşı koruma güvence altına alınmıştır. Ayrıca meslek seçme ve çalışma hakkı da temel özgürlükler arasında zikredilmiştir[80].

[80] "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf (03/06/2003)

II. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİNİN MEVCUT DURUMU

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da sosyal piyasa ekonomisi içinde çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ekonomik büyümenin ve sosyal devletin yaygınlaştığı bu dönemde yüksek bir istihdam düzeyi sağlandığı gibi, ücretlilerin ücret ve çalışma koşulları seviyesi yükselmiş ve sosyal güvenlik uygulamaları zenginleşmiştir. İki yüzyıldır devam eden geleneksel endüstri ilişkileri bu dönemde altın çağını yaşamıştır.

1970'lerde ise kâr hadlerinin gerilemesi sonucu enflasyondaki aşırı yükselme, ciddi durgunluk, petrol fiyatlarındaki artışlar ve uluslararası para sistemlerindeki istikrarsızlıkla şekillenen kriz ortamı endüstri ilişkilerinde yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Özellikle 1980 sonrasında ekonominin uluslararasılaşma hızının artması, liberal ekonomi politikalarının yaygınlaşması ve üretim sistemlerinin yeniden şekillenmesi sonucunda endüstri ilişkileri bir dönüşüm sürecine girmiştir.[81] Günümüzde de değişik boyutlarda devam eden bu süreçte esneklik, yalın üretim, takım çalışması, insan kaynakları yönetimi, atipik istihdam biçimlerinin yaygınlaşması ve çalışma hayatında kuralsızlaşma ön plana çıkmıştır.

Endüstriyi ve Avrupa ekonomisini çeşitli boyutlarda etkileyen yapısal değişiklikler karşısında Avrupa'da sosyal taraflar harekete geçmişlerdir. Özellikle ekonomik ve parasal birlik yolunda belirlenen makro ekonomik hedefler, işbirliğine dayalı endüstri ilişkilerinin zeminini hazırlamıştır. 1990'lar boyunca üye devletlerde üç taraflı (tri partite) yaklaşımlar artarak sosyal antlaşmaların benimsenmesine giden bir yol açılmıştır.[82]

Son dönemde AB'de endüstri ilişkilerinin görünümü şu ana başlıklarla incelenebilir:

---

[81] Jeremy Waddington, Reiner Hoffmann, *"Avrupa'da Sendikalar"*, **Sendikal Notlar**, Sayı 11, Ekim 2001, s. 64 vd.

[82] "Report: Industrial Relations İn Europe – 2000", European Commission, Brussels: 2000, s. 2. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/news/com113_en.pdf (01/05/2002)

A. İstihdam

AB'nin toplam işgücü 1998 yılı itibariyle 165 milyondur. 15-64 yaş arası nüfusun % 68'i ekonomik olarak aktif durumdadır. İstihdam oranları artma eğilimindedir; 1967-1996 arasında sivil istihdam ortalama % 19.2 artmıştır. Yarı zamanlı çalışma oranı artmaktadır. 1990'da bu tip çalışma için oran % 14 iken bu rakam 1998'de % 17'ye yükselmiştir. İstihdamın sektörel bileşimi tarımdan sanayi ve hizmetler sektörüne kaymıştır.

B. Kadın İstihdamı

1998 yılı itibariyle Birlik genelinde 15-64 yaş grubundaki kadın nüfusun % 51.2'si çalışmaktadır. Erkeklerin istihdam oranı oldukça yüksekse de (70.8) kadınlarla erkekler arasındaki bu fark giderek kapanmaktadır. İstihdam edilen her üç kadından biri yarı zamanlı bir işte çalışmaktadır.

Erkekler daha iyi ücret koşullarına sahip olan işlerde yoğunlaşırken tam zamanlı çalışan kadınların % 38'i ofis görevlisi olmak gibi düşük ücretli işlerde istihdam edilmektedir.

C. İşsizlik

Avrupa'da II. Dünya Savaşı'ndan sonraki istihdam patlaması bittikten sonra işsizlik artış hızlarının sürekli yüksek kaldığı gözlemlenmiştir.1992 yılında % 9.2 olan işsizlik oranı 1998'a gelindiğinde % 9.9'a ulaşmıştır. Bu oranın % 4.8'i en azından bir yıldır işsiz olup uzun dönemli işsiz statüsündedir. Genç nüfusun payına düşen işsizlik oranı ise % 19.5 gibi yüksek bir orandır. [83]

D. Sendikalar ve Toplu Pazarlık

AB'ye üye ülkelerde sendika yoğunluğu yüzyılın ikinci yarısında değişiklikler göstermektedir. 1950 ve 1970'lerin son yıllarında artan sendika yoğunluğu 1980'ler ve

[83] "Verilerle AB'de İstihdam ve Çalışma Yaşamı", **Sendikal Notlar**, Sayı 11, Ekim 2001, s. 52 vd.

1990'lardan sonra azalma eğilimindedir. 1980 sonrası azalışa istisna teşkil eden ülkeler ise İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Belçika'dır.[84]

Küreselleşmenin sendika yoğunluğunu olumsuz etkileyen çeşitli etkileri Avrupa'da da kendini hissettirmiştir. Örneğin artan uluslararası rekabet karşısında sendikal kazanımların azalması işçilerin sendikalara soğuk bakmasına neden olmuştur. Küresel yatırım olanaklarının artması da işverenlerin sendikasız ve toplu pazarlığın desantralize olduğu bölgelere kaymasını teşvik etmiştir. Son olarak küreselleşmenin hükümetlerin rekabet politikalarını -sendikaların pazarlarlık gücünü azaltacak şekilde- değiştirmeye yönlendirmesi bu etkenlerden sayılabilir.[85]

Bu gelişmelere paralel olarak toplu pazarlığın yapısı giderek daha az merkezileşme yönündedir. İşyeri düzeyi toplu pazarlık süreci yaygınlaşmıştır. Toplu sözleşmelerin en önemli bölümleri işgücü maliyeti, istihdam, işgücü piyasası esnekliği, yeni teknolojilerin uygulanması ve çalışma saatlerinin sınırlanması üzerinedir.[86]

E. İş Uyuşmazlıkları

1990'lardan sonra küresel tehditler karşısında sosyal taraflar barışçıl çözüm yollarında karar kılmışlardır. İş uyuşmazlıklarında kaybolan işgünü sayısının 1979'da Birlik çapında 85 milyon iken 1996'ya gelindiğinde 7 milyona düşmesi de bunu teyit etmektedir.

F. Ücretler

Son yirmi yılda Avrupa Birliği'nde ücretlerdeki gelişmeler orta seviyede olmuştur. Ekonomi politikalarının yeniden düzenlenmesi ve enflasyonun çok düşük bir seviyede sabit tutulması sonucunda birim işçi maliyetleri 1991'den 1998'e kadar %6 azalmıştır. Enflasyon, 1970-85 yılları arasında, ortalama %10 seviyesinden %2'lerin

---

[84] Waddington ve Hoffmann, s. 84.

[85] Peter Lange, Lyle Scruggs, "Where Have All the Members Gone? Union Density in the Era of Globalization", http://depts.washington.edu/pcls/workingpapers/Scruggs&Lang.pdf (05/05/2002)

[86] Erdal Egemen, *"UÇÖ ve AT Boyutları ile Türk Endüstri İlişkileri"*, **TEİD; Avrupa ve Türkiye'de Endüstri İlişkilerinde Son Gelişmeler, Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi**, haz. Nusret Ekin ve Mustafa Delican, Ankara: Kamu-İş Yayını, 1994, s. 84-85.

altına çekilmiştir. Avrupa boyutunda bilinçlenme ve diyalogun artışı ücretler üzerinde müzakerelerin yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Birliğin genişlemesi, aylık 2000 Euro ücret seviyesine sahip mevcut üye ülkeleri aylık 300 Euro ücret seviyesi olan bölgelerle karşı karşıya bırakacaktır. Ancak Birlik üyeleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini rekabet edilecek bir tehdit olmaktan ziyade, büyük ve genişleyen bir pazar olarak görmektedirler. Birliğin bu ülkelerle 1998 yılı içinde 27 milyar Euro'yu aşan ticareti olmuştur.

G. Çalışma Süreleri

Avrupa Birliği'nde yıllık ortalama çalışma süreleri 1998 yılı itibariyle 1660 saati bulmaktadır. Çalışma modellerinde ve çalışma sürelerindeki değişimler oldukça yaygındır ve bunlar esnekliğin gerçekleşmesi dışında iş ve aile hayatının değişmesine ve boş vakitlerin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Yarı zamanlı çalışmanın boyutları erkek işgücünün % 6'sı ve kadın işgücünün % 30'unu kapsayacak düzeye gelmiştir. Haftalık çalışma saatlerinin düşürülmesi hala gündemde olan bir konudur.

H. Sosyal Hukuk

Günümüzde topluluk sosyal hukuku dört temel konuya odaklanmıştır: işçilerin serbest dolaşımı, iş hukuku, kadın ve erkek için eşit haklar ile işyeri güvenliği ve işçi sağlığı. Topluluğun önerileri bu alanlarda uluslar-üstü maddeler yerleştirmek ve milli düzeylerde gerekli asgari kanuni düzenlemeleri sağlamak doğrultusundadır.[87]

[87] Report: Industrial Relations in Europe – 2000, s. 3.

III. AB SOSYAL POLİTİKASININ ANA HATLARI

A. AB Sosyal Politikasının Hukuki Temelleri

Avrupa Topluluklarının kuruluşu esnasında ortak bir sosyal politika geliştirmeyi düşünmeyen üye devletler, zamanla ekonomik birliğin zorunlu bir sonucu olarak temeli sosyal devlet ilkesine dayalı bir sosyal politika modeli geliştirmişlerdir.[88] Üye devletlerin asli sorumluluğuna bırakılan sosyal politika alanında AB, ikincillik ilkesine bağlı olarak, sadece bir AB çözümünün daha anlamlı olduğu konularla ilgilenmiş, asgari standartlar ve asgari haklar belirlemekten öte müdahalelerden kaçınmıştır.

AB Hukukunun özelliği, üye ülkelerin egemenliklerini kısmen devretmesinden ve AB'nin bağımsız olarak egemenlik haklarını kullanmasından kaynaklanmaktadır. Birliği kuran anlaşmalar uluslararası hukukun bir parçası gibi gözükse de aslında uluslararası hukukun üstünde (supra-national) bir etkinliğe sahiptirler; tesirlerini üye ülkelerin iç hukukunda gösterirler.[89] Bu durum Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın 05.02.1963 tarihli *Van Gend en Loos Kararı* ile tescillenmiştir. Adalet Divanının söz konusu kararında, Topluluğun, üye devletlerin egemenlik haklarında kısıtlamaya gitmeyi kabul ettikleri yeni bir hukuk düzeni oluşturduğu vurgulanmıştır. Nitekim 15.07.1964 tarihli *Costa/ENEL Kararı* ile Adalet Divanı, Topluluk hukukunun ulusal hukuka üstünlüğü ilkesini getirmiştir.[90] AB Hukukunun bu uluslarüstü özelliği sosyal politikanın belkemiğini oluşturan iş hukuku üzerinde de geçerlidir.

AB Hukukunun kaynakları asli ve tali kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılır. Avrupa sosyal hukuku için de geçerli olan bu kaynaklar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir[91]:

---

[88] Güzel, s. 101.
[89] Heper, s. 56.
[90] "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002".
[91] Cüneyt Yenigün, *"Siyasal Transformasyonun Ardından Avrupa Birliği'nin Yeni Yapısı"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002, s. 41.

a. Asli Kaynaklar: Birincil değerde olan asli kaynaklar:

- Kurucu Antlaşmalar: AKÇT, AAET, AET Antlaşmaları.

- Kurucu Antlaşmalarda Değişiklik Yapan Antlaşmalar: Avrupa Tek Senedi, Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları.

- AT Adalet Divanı İçtihatları

İkincil değerde olan asli hukuk kaynakları ise uluslararası antlaşmalar, üye devletlerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalar, AB'nin yaptığı uluslararası antlaşmalardır.

b. Tali Kaynaklar: Bunlar üçüncül değerde hukuki özelliği olan tüzükler, direktifler, kararlar, tavsiye ve görüşlerdir.

AB Sosyal Hukukunun asli kaynaklarını oluşturan temel antlaşmalar ve bunların içindeki hükümler AB Sosyal Politikalarının tarihi gelişiminin incelendiği bir önceki alt bölümde ele alındığı için burada tekrar gözden geçirilmeyecektir. AB Sosyal Hukukunun asli kaynaklarından olan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın bazı mühim içtihatları ise aşağıda yer almaktadır[92]:

- **1 Aralık 1965:** *Dekker* kararı. AT Adalet Divanı, söz konusu kararda, göçmen işçilerin sosyal güvenliği çerçevesinde, "aynî yardımların", göçmen işçinin sağlık sigortasının finansmanına katkıda bulunmaya yönelik emekli maaşına ek olarak verilen yardımları kapsamadığını açıklığa kavuşturmuştur.

- **25 Mayıs 1971:** *Defrenne* kararı. Yasal bir sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde verilen emeklilik aylıklarının, işverenin işçiye işi dolayısıyla ödemiş olduğu dolaylı bir yardım olmadığına karar verilmiştir.

- **21 Haziran 1974:** *Reyners* kararı. AT Adalet Divanı, bu kararla, bir üye devlet vatandaşının diğer bir üye ülkede iş kurmak istemesi halinde, o üye devletin, kendi vatandaşları ile ilgili kişi arasında ayırımcılık yaratabilecek kanun, tüzük ve idari

[92] "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002".

düzenleme veya uygulamalardan kaçınmak yükümlülüğü altında bulunduğunu hükme bağlamıştır.

• **8 Nisan 1976:** *Defrenne* kararı. Kadın ve erkek için eşit ücret ilkesinin doğrudan uygulanabilir olduğunu hükme bağlanmıştır.

• **26 Şubat 1986:** *Marshall* kararı. AT Adalet Divanı, kadın ve erkek arasında muamele eşitliği ilkesine, işten çıkarma durumunu da kapsayacak şekilde açıklık getirmiştir.

• **25 Temmuz 1991:** *Stoeckel* kararı. AT Adalet Divanı, sanayi sektöründe kadınların gece çalışmasını yasaklayan Fransız iş mevzuatı hükümlerinin, istihdama erişme açısından, kadın ve erkek arasında muamele eşitliği ilkesine aykırı olduğunu belirtmiştir.

• **17 Ekim 1995:** *Kalanke* kararı. AT Adalet Divanı, terfi konusunda kadınlara otomatik öncelik tanıyan bir uygulamanın, kadın ve erkek arasında muamele eşitliği ilkesine aykırı olduğunu ve cinsiyete dayalı ayırımcılık teşkil ettiğine hükmetmiştir.

• **11 Kasım 1997:** *Marschall* kararı. Söz konusu kararda, eşit niteliklere sahip kadın ve erkek adayların aynı işe talip olması durumunda, belli şartların varlığı halinde, kamu sektöründe kadınlara terfi bakımından öncelik tanıyan ulusal mevzuatın, Topluluk hukukuna aykırı olmadığını hükme bağlanmıştır.

• **30 Haziran 1998:** *Mary Brown* kararı. Kadınların, hamilelik döneminde işten çıkartılmasının Topluluk hukukuna aykırı olduğuna karar verilmiştir.

• **11 Ocak 2000** *Kreil* kararı. Divan, kadınların, sağlık hizmetleri ve askeri bandolar haricinde, silahlı kuvvetlerde istihdamına imkan vermeyen Alman yasasının, cinsiyet eşitliği alanındaki Topluluk hukukuna aykırı olduğunu hükme bağlamıştır.

AB Sosyal Hukukunda kural koymada başvurulan esas yöntem, tali hukuk kaynaklardan olan tüzük ve direktiflerdir. Tüzükler, yasa niteliğinde olup tüm üyeler için bağlayıcıdır; üye ülkelerce doğrudan uygulanır. Direktifler ise belirlenen amaca ulaşma konusunda üye devletler için bağlayıcı olup, kullanılacak şekil ve araçları seçme

yetkisi ulusal mercilere bırakmaktadırlar. Sosyal politika alanında AB Müktesebatının omurgasını oluşturan tüzük, direktif ve diğer müktesebat hükümleri tezin sonundaki Ek.1'de mevcuttur.

B. AB Sosyal Politikasının Temel İlkeleri

AB Sosyal Politikası, zamanla geçirdiği evrime bağlı olarak, bazı temel ilkeler etrafında şekillenmiştir. Bunlar işçilerin serbest dolaşımı, cinsiyetler arasında eşit muamele, işçi sağlığı ve iş güvenliği, işyerindeki yapısal değişikliklere karşı güvenceler, işçilerin yönetime katılması ve sosyal diyalogdur.

1. İşçilerin Serbest Dolaşımı

Avrupa Birliği'nin temel taşlarından biri olan işçilerin serbestçe dolaşımı ilkesi, ortak pazarın gerçekleşmesi için gerekli bir özgürlüktür. Malların, sermayenin, hizmetlerin serbest dolaşımı ile beraber kişilerin ve dolayısıyla işçilerin serbest dolaşımı ekonomik ve siyasal birliğin asli unsurlarındandır.

İşçilerin serbest dolaşımı ilkesi AET Antlaşması'ndan beri birliğin gündemini meşgul etmiştir. AET Antlaşması'nda 48-51. maddeler arasında düzenlenen işçilerin serbest dolaşımı ile hükümler, AT Antlaşması'nda da yerini korumuştur. Antlaşmanın konuyla ilgili hükümleri ve getirdiği düzenlemeler şu şekildedir:

- **48. Madde:** İşçilerin hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan, kamu düzeni, güvenliği ve sağlığını bozmayacak şekilde, Topluluk sınırlarında serbestçe dolaşımını, işe girişini ve iş nedeniyle üye ülkelerde ikametini garanti altına almıştır. Ayrıca işin bitiminde işçiler o ülkede kalabilecektir. Serbest dolaşımın kamudaki istihdama uygulanmayacağı bu maddede belirtilmiş olsa da AT Adalet Divanı, aldığı kararlarda ilgili hükümlerin memurları da kapsadığı yönünde içtihatta bulunmuştur.[93]

[93] Heper, s. 75.

- **49. Madde:** Serbest dolaşımın sağlanması için Konseyin tüzük veya direktif çıkarma yoluyla alacağı gerekli hukuki önlemlere dayanak teşkil etmektedir.

- **50. Madde:** Genç işçilerin değişiminin teşviki ile ilgilidir.

- **51. Madde:** Serbest dolaşımı, sosyal güvenlik alanında güvenceye almıştır.

Serbest dolaşımla ilgili haklardan işçilerin yanı sıra aile bireyleri, bağımsız çalışanlar ve öğrenciler de yararlanabilmektedir. Ayrıca AET Antlaşması'nın 58. maddesine Avrupa Tek Senedi ile eklenen bir hükümle, serbest dolaşımı kolaylaştırmak için diploma, sertifika vb belgelerin üye devletlerde karşılıklı olarak tanınması sağlanmıştır.[94]

2. Cinsiyetler Arasında Eşit Muamele

Cinsiyetler arasında eşit muamele hususu, AET Antlaşması'ndan beri Birliğin gündemini meşgul etmiştir. AET-Ant. 119. maddesi aynı iş için kadın ve erkek işçilere eşit ücret ödenmesini teminat altına almıştır. İleriki yıllarda konuyla ilgili çeşitli direktifler (75/117 s. "Eşit Ücret Önergesi", 76/207 s. "Eşit Davranma İlkesi" vb.) çıkarılsa da Birliğin eşit muamele ile ilgili inisiyatifi ele alması Amsterdam Antlaşması ile mümkün olmuştur. Amsterdam Antlaşması hem fırsat eşitliğini AB'nin temel gündem maddelerine almış hem de AT-Ant. 119. maddesini (yeni numarası ile 141. madde) kadın ve erkek eşitliği alanında eylem yapabilmek için kendi hukuki dayanağını verecek şekilde değiştirmiştir.

Lüksemburg Süreci'nde ortaya çıkan ve İstihdam Politikası Kılavuz İlkeleri'nde kendine yer bulan Avrupa İstihdam Stratejisi ise kadın ve erkek için fırsat eşitliğini istihdam politikalarının dört temel dayanağından biri haline getirmiştir. Bu bağlamda cinsiyetler arasındaki farkla mücadele, çalışma ve aile yaşamının uzlaştırılması ve işgücü piyasası ile yeniden bütünleşmenin kolaylaştırılması ana hedefler olarak tespit edilmiştir.

---

[94] Tuncay, 101.

Tüm bu süreç sonucunda AB'ye üye ülke sınırları içinde bulunan kadınların çalışma yaşamı ile ilgili kazandığı temel haklar ana başlıklar halinde aşağıda verilmiştir:[95]

- **İstihdam ile İlgili Haklar:** Eşit ücret, eşit çalışma koşulları, istihdama erişim, mesleki eğitim, terfi imkanlarında eşitlik.

- **Sosyal Güvenlikle İlgili Haklar:** Sosyal güvenlik yardımlarında ve bu yardımların süresini belirleme koşullarında eşitlik.

- **Çalışan Anne Olarak Haklar:** Hamile olan, yeni doğum yapmış olan veya emziren çalışan kadınların hakları, işyerinde sağlık ve emniyet, gece saatlerinde çalışmama hakkı, doğum izni, doğum öncesi muayeneler için izin alma hakkı, işten çıkarma yasağı ve 'Anne Babalık İzni ve Ailevi Nedenlerle Acil İzin Alma Hakkı'.

Tüm bu kazanımlara rağmen AB sınırları içinde kadın ve erkeklere muamele hususunda eşitlik tam olarak sağlanamamıştır. Kadınlar arasında işsizlik oranı erkeklerden daha yüksektir ve çalışan kadınların önemli bir kesimi yarım günlük işlerde çalışmaktadır. Tam gün çalışan kadınların da saatlik ücreti, erkeklerinkinden daha düşüktür. Yine uzun süre işsiz kalanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.

3. İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği

İşçilerin iş ve işyeri tehlikelerine karşı korunması getirdiği çeşitli faydalar nedeniyle AB kurumlarının ve üye devletlerin üzerinde sıklıkla durduğu bir saha olmuştur. Şöyle ki iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önceden önlenmesinin getirdiği beşeri ve ekonomik kazançların yanı sıra işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında getirilen asgari standartların sosyal dampingi durdurucu bir rolü de vardır.[96] İşverenlerin

[95] "Avrupa Birliği Ve Eşitlik: 'İstihdamda Eşit Fırsatlar".
[96] Sosyal Damping, bir ülkenin sahip olduğu negatif çalışma koşullarını kendi lehine haksız rekabet oluşturacak şekilde kullanmasıdır. İşçi maliyetlerinin çok düşük olduğu ülkelere yatırımcıların kayması en sık rastlanılan sosyal damping örneğidir.

işçi sağlığı maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kayması ancak AB'nin sınırları içindeki tüm işyerlerini kapsayacak asgari düzenlemelerle mümkün olabilecektir.[97]

AET-Ant. m.118'de iş sağlığı, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunma işbirliği yapılacak sosyal alanlardan sayılmıştır. ATS ile eklenen m. 118a'da, işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımından çalışma ortamında yapılacak iyileştirmeler için Bakanlar Konseyi'ne Komisyonun önerisi doğrultusunda nitelikli çoğunluk esasına karar alma yetkisi verilmiştir. Bu yetkinin sonucunda Bakanlar Konseyi, ilgili sahada pek çok direktif çıkarabilmiştir. Bu direktifler teknik ve sosyal açıdan iş güvenliğini sağlamaya yöneliktir. Teknik iş güvenliği hükümleri, işyerini teknik açıdan korudukları gibi işçi sağlığını da korumaya yöneliktir. Sosyal açıdan koruyucu hükümler ise belirli çalışma biçimleri için veya bazı gruplar için ortaya konulmuştur. Analığın korunması ve gençlerin korunması ile ilgili direktifler sosyal açıdan koruyucu hükümlere örnek verilebilir.[98]

4. İşyerindeki Yapısal Değişikliklere Karşı Güvenceler

1970'li yıllarda dünya piyasalarını alt üst eden ekonomik kriz esnasında birçok işletme, artan rekabet koşulları karşısında ayakta durmak için yapısal değişime uğramıştır. İşletmelerin devri, birleştirilmesi veya ortadan kalkması şeklinde cereyan eden bu değişimler esnasında işçilerin mağdur olduğunu gören ve bu durumun önüne geçmek isteyen AET harekete geçerek bazı direktiflerle işgücü piyasalarında devamlılığı sağlamak istemiştir.[99] Toplu İşçi Çıkarma, İşyerinin Devri ve İşverenin Acze Düşmesine ilişkin direktifler aşağıda incelenecektir:

- **Toplu İşçi Çıkarmaya Karşı Koruma:** 17/02/1975 t. ve 75/129 s. Konsey direktifiyle minimum 10 işçiden başlamak üzere kişisel nedenlerden bağımsız gerçekleşen toplu işten çıkarmalarda, işçi temsilcilerinin ve gerekli kamu otoritelerinin bilgilendirilmesi ve gereğinde bunlara danışılması şart koşulmuştur. Ayrıca 20.07.1998

[97] Heper, s. 165.
[98] Tuncay, s. 104-105.
[99] Heper, s. 180.

t. ve 98/59 s. bir diğer direktif, toplu işten çıkarmalarla ilgili üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılmasını öngörmektedir.

• **İşyerinin Devri ve İşçilerin Korunması:** 14/02/1977 t. ve 77/187 s. Konsey Direktifi, işletmelerin veya işyerinin naklinde veya devrinde mevcut sözleşmenin devamı ve işçi haklarının korunması hükmünü getirmiştir. İşçi hakları şu yollarla korunur: Hizmet akitlerinin yeni işverene otomatik geçişi, toplu iş sözleşmesi ile belirlenmiş çalışma koşullarının korunması, feshe karşı koruma, işçi temsilcilerinin görev ve statülerini koruma.[100] Bu direktif daha sonra 29/06/1998 t. ve 98/50 s. bir Konsey direktifiyle değişikliğe uğramıştır.

• **İşverenin Ödeme Aczine Düşmesi Durumunda İşçilerin Korunması:** 20/10/1980 t. ve 80/987 s. Konsey Direktifi, işverenin iflas etmesi halinde işçilerin ücret alacaklarının üye ülkelerde oluşturulacak fonlardan karşılanmasını garanti altına almıştır.

5. İşçilerin Yönetime Katılması

1970'li yıllardan itibaren Avrupa Topluluklarının gündemine giren işçilerin yönetime katılması ilkesi, üzerinde çok çalışma yapılan ancak uzun bir süre hukuki bir düzenlemeye gidilemeyen bir alan olmuştur. Özellikle Vredeling tarafından hazırlanan ve çeşitli defalar değiştirilen bir direktif taslağı, işçi ve işveren kesimlerinin yoğun eleştirilerine maruz kalarak direktif haline gelememiştir. Bu taslak, üye ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerde çalışan işçilere bilgi verme ve danışma faaliyetlerini yürütecek "Avrupa Tipi İşçi Kurullarının" kurulmasını öngörmüştür.[101]

1989 tarihli İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı, yönetime katılma ilkesini somut bir hedef haline getirmiştir. Adı geçen Şart'ta işçilerin temel

---

[100] Öner Eyrenci, *"Avrupa Birliği Hukukunda İş İlişkisinin Sürekliliğinin Korunması"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997, s. 190 vd.

[101] Nuri Çelik, *"Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Çerçevesinde İşçilerin Yönetime Katılması"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997, s. 204.

hakları arasında işçilere bilgi verme, danışma ve yönetime katılma hakkı da geçmektedir. Konuyla ilgili çalışmalar Maastricht Antlaşması'ndan sonraki dönemde hızlanarak 1994 yılında bir Konsey direktifi ile hukuki bir sonuca ulaşmıştır. 22 Eylül 1994 tarihli ve 94/45 sayılı direktifle "Çalışanların bilgilendirilmesi ve çalışanlara danışılması amacıyla Avrupa Çalışma Konseyinin kurulması ya da Topluluk çapında faaliyet gösteren işletmelerde ve Topluluk çapında faaliyet gösteren işletme gruplarında bir usulün tesis edilmesi" öngörülmektedir. Buna göre iki AB ülkesinin her birinde en az 150 kişi ve toplam olarak 1000'den fazla eleman istihdam eden firmalar ve gruplar, çalışanlarca talep edilmesi halinde, bir Avrupa İşyeri Konseyi kurmakla yükümlüdürler. Direktifin getirdiği yasal durum, meyvelerini kısa zamanda vermiş; 1999 yılı itibariyle, AB sınırları içinde 600 kadar çokuluslu şirketin bünyesinde Avrupa İşyeri Konseyleri kurulmasına vesile olmuştur.[102]

6. Sosyal Diyalog

Avrupa Birliği"nin sosyal sorunlarının çözülmesi için çok sayıda oyuncunun birleşik katkısına ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyacın farkına ilk varan kişilerden olan Jacques Delors'un gayretleri, AB bünyesinde sosyal diyalogun tohumlarını atmıştır. 1985 yılında Val Duchesse'de sosyal tarafların bir araya gelmesine vesile olan Delors böylece AB düzeyinde sosyal diyalogun önünü açmıştır.

Maastricht Antlaşması'ndan sonra imzalanan Sosyal Politika Antlaşması ise sosyal tarafların sosyal politikaların şekillenmesinde daha çok söz sahibi olmalarını sağlamıştır. SPA'nın 3. maddesinde Komisyon, sosyal konularda düzenleme taslakları hazırlamadan önce sosyal taraflara danışmakla yükümlü tutulmuştur. Bu danışma sürecinde sosyal taraflar yasama sürecini durdurup ilgili konuda ilerde direktif haline getirilebilecek çerçeve anlaşması yapabileceklerdir. Sosyal taraflara verilen bu yetki onları **yarı yasa koruyucu** konumuna yükseltmiştir.[103]

---

[102] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politika" http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/sosyal.html (02/03/2003)
[103] Parlak, s. 554.

Amsterdam Antlaşması'nın SPA hükümlerini bünyesinde toplaması ve böylece ilgili hükümlerin tüm üye ülkelerde uygulanabilir hale getirmesiyle sosyal tarafların karar alma sürecinde rolleri değişmiştir. Sosyal taraflar kendi aralarında bir anlaşma yaptıklarında, bu anlaşmayı, Avrupa hukukuna dönüştürülmek üzere Avrupa kurumlarına sunabileceklerdir. Böylece işçi ve işveren örgütleri **ortak karar alıcı** statüsüne sahip olmuşlardır.[104]

Haziran 1999'da Almanya'nın Köln kentinde yapılan Zirve ise istihdamı artırmak amacıyla sosyal tarafların makroekonomik politikaların belirlenmesinde söz sahibi olmalarına olanak vererek **makroekonomik** diyalog kavramını birliğin gündemine sokmuştur. Buna göre Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu ve sosyal tarafların katılımı ile gerçekleşecek makroekonomik diyalog yoluyla, ücret gelişmeleri, para, maliye ve bütçe politikaları arasındaki etkileşimin iyileştirilmesi ve ekonomi politikalarının koordine edilmesi amaçlanmıştır.

AB bünyesinde sosyal diyalogun belirli aktörleri vardır. Val Duchesse Müzakereleri'nden beri Birliğin resmi organları şu üç organizasyonu sosyal taraf olarak kabul etmektedir:

- Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNICE)
- Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC)
- Avrupa Kamu Teşebbüsleri Merkezi (CEEP)

Bu örgütler, son on yıllık dönemde 100'den fazla ortak metin kabul etmiş ve dört tane çerçeve anlaşması yapmışlardır. Bu çerçeve anlaşmalar, Ailevi Sebeplerle İzin Çerçeve Antlaşması (1995), Kısmi Çalışma Hakkındaki Çerçeve Anlaşması (1997), Süresi Belli Hizmet Akdine İlişkin Çerçeve Anlaşma (1999) ve Tele Çalışma ile İlgili Çerçeve Antlaşması (2002)'dır.[105]

---

[104] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği, İstihdam ve Sosyal Politika,"

[105] Bu sonuncu anlaşmaya Avrupa Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Sanatkarlar Birliği de sosyal taraf olarak katılmıştır.

Amsterdam Antlaşması'ndan sonra sosyal tarafları temsil eden örgütlerin yeniden tanımlanması gündeme gelmiştir. 1999 yılında AB Komisyonu, yukarıda adı geçen örgütlere ilave olarak, şu örgütleri de sosyal taraf olarak kabul ettiğini beyan etmiştir: Avrupa Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler Ve Sanatkarlar Birliği (UEAPME), Avrupa Profesyonel ve İdari Personeller Konseyi (EUROCADRES), Avrupa Yöneticiler Konfederasyonu (CEC).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ SİSTEMİ

I. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

A. Gümrük Birliği'ne Kadar Olan Dönem

Türkiye 31 Temmuz 1959'da, Yunanistan'ın yaptığı başvurunun hemen ardından, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik için başvuruda bulunmuştur. AET, Türkiye'nin tam üyelik için hazır olmadığını ileri sürmüş ve bir "ortaklık ilişkisi" önermiştir. Bu öneri kabul edilerek Türkiye ile AET arasında 12 Eylül 1963 tarihinde **"Ankara Anlaşması"** imzalanmıştır. Bu Anlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlaşması'nda ortaklığın nihai amacı, Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına tam üyeliği olarak belirlenmiştir. Buna göre, Türkiye ile AET arasındaki ilişkiler üç dönemde şekillenecektir: hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve katılım öncesi müzakerelerin yer aldığı son dönem. 1 Ocak 1964 tarihinde başlayan hazırlık dönemini beş yılda tamamlayan Türkiye, geçiş dönemi müzakerelerine 1969'da geçmiştir.

23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren **"Katma Protokol"** geçiş dönemini başlatmıştır. Katma Protokol'e göre Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan yapacağı sanayi ürünleri ithalatında, gümrük vergilerini 12 yıl içinde sıfırlayacaktır. Ancak bazı ürünlerde gümrük vergilerini kaldırma süresi 22 yıl olabilecektir. Türkiye, üzerine düşen gümrük indirimlerini 1973'ten başlayarak aşamalı olarak 1978'e kadar gerçekleştirmiş, ancak bu seneden sonra indirimleri 10 yıl süreyle durdurmuştur. 1988 yılında, ertelenen indirimler yeniden işletilmeye başlanmış ve 31 Aralık 1995 tarihi itibariyle tüm gümrük vergi, kesinti ve fonları sıfırlanmıştır.

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu, bu başvuruya iki buçuk yıl sonra bir raporla cevap vererek Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine hazır olmadığını bildirmiştir. Ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi için AET, "Matutes Paketi" olarak bilinen çeşitli temalar önermiştir. Bu pakete göre öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması, mali işbirliğinin canlandırılması, politik diyalogun derinleştirilmesi gerekmektedir.[106]

Tam üyelik başvurusunun kabul edilmemesinden sonra görüşmeler Gümrük Birliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda 6 Mart 1995 tarihinde Türkiye-AT Ortaklık Konseyi, Ankara Anlaşması'na göre, Türkiye-AT ilişkisinin son dönemini oluşturan **Gümrük Birliği Kararı**'nı almıştır. (1/95 sayılı OKK) Avrupa Parlamentosu'nda 13 Aralık 1995 günü yapılan oylamada, Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne 31 Aralık 1995 tarihi itibariyle katılması onaylanmıştır.

31 Aralık 1995'de Gümrük Birliği'ne girerek geçiş dönemini tamamlayan Türkiye, Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecinde tam üyelik öncesinde Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren ilk ülke olmuştur. Ancak bu yönüyle Türkiye, ayrıcalıklı değil aykırı bir örnek teşkil etmektedir.[107]

B. Gümrük Birliği'nden Günümüze Kadar Olan Dönem

Avrupa Birliği devlet ve hükümet başkanlarının 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde **Lüksemburg**'da yapılan zirve toplantısında genişleme kapsamına alınacak aday ülkeler belirlenmiştir. Türkiye bu listeye dahil edilmemiştir. Zirvede, Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile görüşmelerin 1998 yılı ilkbaharında başlaması; Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile görüşmelerin daha sonra başlatılması kararlaştırılmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye ilişkin olumsuz bir tavrın benimsenmesinin ve Güney Kıbrıs ile üyelik görüşmelerinin başlatılmasına karar verilmesinin ardından Türkiye, Avrupa Birliği ile siyasi ilişkileri gevşetmiştir.

---

[106]Yıldırım Koç. "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri", http://www.turkis.org.tr/turAB.htm (21/04/2002)
[107] Nusret Ekin, **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İstanbul: İTO Yayını, s. 104.

Lüksemburg Zirvesinden sonra Türkiye'nin dünya ilişkilerini çeşitlendirmesi ve başka siyasi kutuplara kayma ihtimali karşısında 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan Zirve toplantısında Avrupa Birliği'nin tavrı değişmiştir. **Helsinki Zirvesi'nde** Türkiye'nin AB'ne adaylığı diğer 12 aday ülke ile eşit koşullarda kabul edilmiştir.[108]

Daha sonra Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri değişik boyutlarda devam etmiştir. 6-7 Aralık 2000'de yapılan **Nice Zirvesi**'nde, AB'nin 2010 yılına kadar olan genişleme planı çizilmiştir. Bu plana göre AB, 2010 yılında 27 (15+12) üyeli bir yapılanmayı hedeflemektedir. Türkiye'ye ise AB'nin genişleme perspektifinde diğer adaylarla aynı statüde yer verilmemiştir. Fakat Türkiye, Helsinki Zirvesi'nde başlayan olumlu sürecin devamı için yoğun girişimlerde bulunmuştur. Nitekim AB Konseyi'nin Türkiye için hazırlanan "**Katılım Ortaklığı Belgesi**"ni Türkiye'nin isteklerini göz önüne alınarak 8 Mart 2001'de kabul etmiştir. 19 Mart 2001'de ise TBMM "**Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı**"nı kabul etmiştir. Program çerçevesinde insan hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla "Uyum Yasaları Paketleri" gündeme gelmiştir.[109]

Bu gelişmeler sürerken AB üyesi 15 ülke ile aday 13 ülkenin devlet ve hükümet başkanları 14-15 Aralık 2001'de **Laeken Zirvesi'**nde bir araya gelmişlerdir. Zirveden sonra yayınlanan bildiride yer alan "Türkiye ile müzakereler yakın" ifadesi, Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir aşama olarak nitelendirilmiştir.[110]

Türkiye, 12-13 Aralık 2002 tarihinde Danimarka'nın başkenti **Kopenhag**'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı öncesinde müzakerelere başlama tarihi verilmesi için yoğun bir lobi faaliyeti yürütmüştür. Zirveyi takiben yayınlanan Zirve Sonuçlarında, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin reform sürecini enerjik bir biçimde sürdürmesini teşvik ettiği ifade edilerek 2004 yılı Aralık ayında yapılacak Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Komisyonun vereceği rapor ve tavsiye üzerine,

---

[108] Karluk, s. 685 vd.
[109] Metin Duyar, *"AB Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye Ulusal Programı Beklentiler-Vaatler"*, **İktisat**, s:409, Ocak 2001, s. 27 vd.
[110] "Laeken Zirvesi... Zirvenin Türkiye Açısından Sonuçları..."
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenzirvesi.html (03/05/2002)

Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verildiği takdirde, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikme olmaksızın başlatacağı belirtilmiştir. Böylece Türkiye'nin önünde somut bir tarih belirmiş olup müzakerelerin başlaması için gerekli kapı aralanmıştır.[111]

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne katılması ile eşzamanlı gelişen bir başka süreç ise Avrupa Birliği ile Akdeniz ülkeleri arasındaki ortaklık ilişkisidir. 1992'de Lizbon zirvesinde gündeme getirilen ortaklık 27-28 Kasım 1995'te **Barselona**'da "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı" ile şekillenmiştir. Türkiye dahil 12 Akdeniz ülkesini, AB üyesi 15 ülke ile buluşturan Ortaklığın anayasası niteliğindeki Barselona Bildirgesi'nde, AB ve Akdenizli ortaklarının yer aldığı bir serbest ticaret bölgesinin kurulması doğrultusunda işbirliği öngörülmektedir. Bu amaçla "Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı Programı" (**MEDA Programı**) kapsamındaki ekonomik politikalarla Akdenizli ülkelere mali yardımlar yapılmaktadır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini aday ülkelik sürecinde geliştiren, Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilişkilerine ivme kazandıran AB için, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Birliğin küresel bütünleşme hareketinin Akdeniz'deki uzantısıdır. Bugün Türkiye, hem MEDA hibelerinden, hem de bir aday ülke olarak, AB'nin diğer aday ülkelerin katılımına açtığı programlar ve kredi olanaklarından faydalanmaktadır.[112]

---

[111] Mustafa Dönmez, "Kopenhag Zirvesi Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri" http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=648&id=39 (29/05/2003)
[112] Koç, a.g.e.

II. AB SÜRECİNDE TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ SİSTEMİ

1980 sonrası uygulan liberal politikalarla ve endüstri ilişkilerinin küresel alanda uğradığı dönüşümün de etkisiyle Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'nde bir daralma yaşanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan krizlerin ve Gümrük Birliği'nden sonra artan uluslararası rekabetin etkileriyle sendikal mücadelede nicelik ve nitelik açısından bir gerileme gerçekleşmiş; çalışanlar daha uzlaşmacı ve işbirlikçi bir yol arayışına girmişlerdir. Son yıllarda var olanı koruma kaygısı taşıyan çalışanlar, yeni kazanımlarını ancak Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin hızlanması ile elde edebilmişlerdir.

Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'nin 21. yüzyılda alacağı yol, son dönemde yaşanan gelişmeler ışığında şekilleneceği için bunları detaylı incelemede fayda vardır:

A. Sendikasızlaşma

Türkiye'de sendikal gücün iki önemli göstergesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sendikalaşma oranıdır. Bu oran Ocak 1984 için % 53.85 iken Ocak 1995'te en yüksek seviyesi olan % 69.39'a ulaşmış ve Ocak 2002 itibariyle % 58.04 olmuştur.[113] Bu verilere göre sendikalaşma oranı oldukça iyi gibi gözükse de kayıt dışı istihdamın ülkemizdeki yüksek boyutları nedeniyle bu istatistikler gerçeği yansıtmamaktadır; Türkiye'de Çalışma Bakanlığı'na bildirilen işçi sayısından çok daha fazla işçi vardır ve bunlar sendikal örgütlenmenin dışında kalmaktadırlar.

Sendikal gücün ikinci göstergesi ise bağıtlanan toplu iş sözleşmeleri ve bunların kapsadıkları işçi sayısıdır. 1963 yılında sadece 96 olan toplu iş sözleşme sayısı 1970'lerde 2.000'i aşmıştır. Ancak bu dönemde kapsanan işçi sayısı 500.000 civarındadır. 1980'lerden sonra ise toplu iş sözleşmesi sayısı bazen 1991'deki gibi 5.000'ini aşmakla beraber genelde aynı seviyededir. Kapsanan işçi sayısı ise yıllar

[113] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2000**, Ankara: ÇSGB Yayın No:102, 2001, s. 110. Ayrıca bkz.: "İşçi Sayısı Ve Sendikalaşma Oranları" http://www.calisma.gov.tr (12/05/2003)

içinde iniş çıkışlar göstermektedir; 1990'ların başında 1.000.000'u aşan işçi sayısı, 2000 yılında son otuz yılın en düşük seviyesine inmiştir. (208.595)[114] 2002 yılında ise bu değer 255.059 olmuştur.[115]

1995'ten sonra meydana gelen sendikalı işçi sayısındaki düşüşün ardında çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler şu şekilde incelenebilir:[116]

- **Kayıt dışı istihdamın artışı**: Türkiye ekonomisinde işletmeler, ağırlıklı olarak küçük ve orta boylu işletmeler (KOBİ) şeklindedir. KOBİ'lerdeki istihdamın çoğunluğu kayıt dışı niteliktedir ve bu sektörde çalışanların sendikal mücadele içinde yer almaları yasal olarak mümkün değildir.

- **Esnek Çalışma**: Dünya ile orantılı olarak ülkemizde de artış göstermektedir. Esnek çalışma şekillerinin en belirgin özelliği, işçiyi işyerinden ve diğer işçilerden uzaklaştırarak sınıf bilincini ve dayanışma duygusunu zayıflatmasıdır.

- **Taşeron uygulaması**: Türkiye'de taşeronlaşma uygulamalarının altında düşük ücretli ve sendikasız işçi çalıştırma isteği yatmaktadır. Sendikasız işçi sayesinde işveren, işyerini toplu sözleşmeler veya grev gibi sendikal baskılardan uzak tutmayı amaçlamaktadır.

- **Özelleştirme**: Sendikalaşmanın yüksek olduğu KİT'lerde özelleştirme ile birlikte, yeni işverenin işten çıkarmalara yöneldiği ve kalan işçilerde sendikasızlaştırma uygulamalarına başvurduğu gözlenmiştir. Özelleştirilen kuruluşlarda, özelleştirme sonrasında işten çıkarma oranı %53'tür.

- **Kapsam dışı personel**: Toplu iş sözleşmelerine özel hükümler konularak, kimi personel (müdür, şef, mühendis, müşavir, muhasebeci gibi) toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında bırakılmaktadır ve bunların sendikalaşması önlenmektedir. Bu

---

[114] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, s. 41-42.
[115] "Göstergeler", http://www.tisk.org.tr/gostergeler.asp (15/05/2003)
[116] Abdülkadir Şenkal, **Sendikasız Endüstri İlişkileri**, Ankara: Kamu-İş Yayını,1999, s. 274 vd.

uygulama yurt sathında, resmi kurumlar da dahil olmak üzere, oldukça yaygındır ve sendikalaşmanın önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.[117]

• **Çırak ve stajyer çalıştırma**: Stajyerlerin İş Kanunu, Sendikalar Kanunu, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'na tabi olmamaları ve 18 yaşın altındaki çırakların da İş Kanunu'ndan yararlanamamaları işverenleri çırak ve stajyer çalıştırmaya itmektedir. İşverenler bu yolla kıdem tazminatı ve sigorta primi ödemekten kurtuldukları gibi işyerinde sendikalaşmanın da önünü kesmektedirler.

B. Uzlaşmacı Toplu İlişkiler

Türkiye'de son yıllarda toplu ilişkilerde uzlaşmacı bir zeminin oluştuğu gözlenmektedir. Grev ve lokavt sayılarında ve kaybedilen işgücü sayısındaki azalış bu durumu teyit etmektedir. Örneğin 1970 sonlarında bir yılda gerçekleşen grev sayısı 220'yi (1980), grevlerde kaybolan işgünü sayısı yıllık 1.397.124'ü (1977) bulabilmekteydi. 1990'ların başında ise grev sayısı 400'ü, grevde kaybolan işgünü sayısı yıllık 5.000.000'a yaklaşabiliyordu. 1995 sonrası verilere bakıldığında bu sayıların oldukça aşağı indiği görülebilir; 2002 yılı için grev sayısı 27 ve grevde kaybolan işgünü sayısı 43.885'tir. Ayrıca lokavt uygulamalarında da aynı durum geçerlidir; 1987'de 221 olan lokavt sayısı 1995'ten beri yıllık 3-4 rakamları arasında gezinmektedir.[118] Şubat 2001 krizinden sonra ise hiç lokavt uygulaması olmamıştır.[119]

İş uyuşmazlıklarının ardındaki tarihsel arka plan şu şekildedir; 1970 sonlarında toplumsal alandaki çatışmaların yansıması olarak çalışma hayatında yoğun anlaşmazlıklar yaşanmıştır. 1980 sonrasındaki 'zoraki uzlaşma' döneminden sonra, 1990 başlarında reel ücretler üzerindeki enflasyonist baskılar karşısında iş uyuşmazlıkları tekrar baş göstermişti. Ancak 1990'ların ikinci yarısında artan

[117] Müjdat Şakar, **İş Hukuku Uygulaması**, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002, s. 319.
[118] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, s. 63-69.
[119] "Göstergeler"

uluslararası rekabet ve patlak veren ekonomik krizlerin etkisiyle iş güvencesi derdine düşen çalışanlar uzlaşma yoluna gitmişlerdir. [120]

C. Sosyal Diyalog Arayışları

Türkiye'de sosyal diyaloga ilişkin ilk örneğin, işçi ve işveren kesimlerin görüşlerine başvurulması nedeniyle, İzmir İktisat Kongresi (1923) olduğunu belirtenler olsa da[121] bu konuda atılan ilk adım 20 Temmuz 1978 tarihli Toplumsal Anlaşma'dır. Anlaşma, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ile Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç arasında yapılmıştır. Yalnızca kamu kesimini kapsayan Anlaşma, taraf oluşturan hükümetin kısa ömürlü oluşu nedeniyle yalnızca 14 ay yürürlükte kalmıştır. Daha sonraki yıllarda hükümetlerle işçi temsilcileri arasında politik yönü ağır basan ikili zirveler gerçekleşse de sosyal diyalog hususunda somut bir girişim yaşanmamıştır.

1990'lı yıllar, Avrupa'daki gelişmelerin de tesiriyle, Türkiye'de sosyal taraflar arasında yakınlaşmanın ve diyalog arayışının arttığı yıllar olmuştur. Sosyal diyalogun kurumsallaşması yolundaki çabalar, 17 Mart 1995 tarihinde 1995/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi'yle Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (ESK) kurulması ile sonuç vermiştir. Ancak Avrupa'daki konseylerden esinlenerek kurulan ESK, Batıdaki örneklerinden farklı olarak, başbakanlık genelgesiyle kurulması ve devlet ağırlıklı yapısı nedeniyle sürekli idari vesayet altında kalmıştır. Her hükümet değişikliğinde içeriği ve yapısı değiştirilen Konsey'in yasal güvence kazanması ancak 21 Nisan 2001'de yürürlüğe giren 4641 s. "**Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun**"la mümkün olabilmiştir.

Türkiye'de sosyal diyalogun gerçekleşmesinde en önemli mekanizma olan Ekonomik ve Sosyal Konsey, endüstri ilişkilerimizin iç dinamiklerinin yetersizliği nedeniyle işlevini yerine getirememektedir. Bugüne kadar diyalog ve anlaşmalara uzak kalmış, karşılıklı anlayış ve güveni geliştirememiş sosyal taraflar bu mekanizmayı

---

[120] Koray, s. 258.
[121] Yüksel Akkaya, "Devlet, Sendikalar ve Korporatist İlişkiler II", **İktisat**, Sayı 404, Ağustos 2000, s. 69.

çalıştırmada oldukça isteksiz davranmaktadır.[122] Kuruluşundan 2003 yılı Nisan ayına kadar geçen sürede 14 kez yapılabilen Konsey toplantılarında somut adımlar atılamamıştır. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in sosyal politika ile ilgili konularda yaptığı toplantılar beş tanedir ve içerikleri şu şekildedir[123]:

- 11.10.1995: Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler.
- 25.08.1997: Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri.
- 01.07.1999: Sosyal Güvenlik Reformu.
- 25.12.2002: Ekonomik ve Sosyal Politikalar ve ESK'nın Kurumlaştırılması.
- 16.04.2003: İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Artırılması.

D. Gümrük Birliği'nin Etkileri

Gümrük Birliği Antlaşması üzerinde yapılan tartışmalar genelde istihdam ve işsizlik alanında görülmesi muhtemel etkiler üzerinde odaklanmıştır. Mevcut yapısal istihdam sorunlarına Gümrük Birliği'nin getireceği ilave yükler, sistemi işlemez hale getirebilecektir; bir yandan rekabet gücü düşük bazı Türk firmaları rekabete dayanamayıp üretimden çekilecek, diğer yandan rekabet gücünü arttırmak isteyen bazı firmalar da verimliliklerini yükseltmek amacıyla ileri teknolojilere yönelecekler ve sonuçta istihdam daha da daralacaktır.[124]

Gümrük Birliği'nin temelinde yatan rekabet olgusu karşısında Türkiye'nin işgücü maliyetlerinin düşük olması gibi bir avantaja sahip olduğu da söylenebilir. Özellikle ülkemizde sosyal güvenlik maliyetinin AB üyesi ülkelere göre düşük olması rekabet şansımızı arttırmaktadır.[125] Ancak bu tip maliyete dayalı stratejilerin

---

[122] Koray, **Sosyal Politika**, s. 257.
[123] "Ekonomik ve Sosyal Konsey Toplantıları", http://www.dpt.gov.tr/esk/faaliyet/index.html (30/05/2003)
[124] Nusret Ekin, "Dönüşüm ve Endüstri İlişkilerinin Geleceği", (10/04/2002)
[125] Kuvvet Lordoğlu, **İktisadi ve Toplumsal Bütünleşmeye Doğru Çalışma Hayatı**, İstanbul: İSMMMO Yayınları, No: 25, 1998, s. 78 vd.

benimsenmesi, işveren açısından pozitif etkiler doğursa da sendikalı ve örgütlü kesim aleyhine olacak; ücretlerde gerilemeye ve sendikasızlaşmaya neden olabilecektir.[126]

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişinin üzerinden fazla zaman geçmeden ekonomik krizlerin patlak vermesi (Kasım 2000 ve Şubat 2001) nedeniyle Gümrük Birliği'nin çalışma hayatına muhtemel etkilerinin ne derecede gerçekleştiğini ölçmek mümkün olamamıştır. Dünya ölçeğinde son dönemde yaşanan finanssal krizleri inceleyen bir çalışmada, kriz geçiren ülkelerin ortak özelliği olarak kriz öncesinde gerçekleşen ithalat patlaması ve dış açıkların büyümesi belirtilmiştir.[127] Bu bağlamda Gümrük Birliği'nden sonra yaşanan ithalat fazlasının, istihdamda büyük bir daralmaya yol açan Şubat Krizi'nin oluşumunda önemli rol oynadığı düşünülebilir. Sonuçta Gümrük Birliği ve krizlerin endüstri ilişkilerine etkileri iç içe geçmiş durumdadır.

[126] Zeki Erdut, *"Gümrük Birliği ve Çalışma Hayatı"*, **Çimento İşveren**, Kasım 1996, s. 13.
[127] Merih Cilasun, *"Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye"*, **Doğu-Batı**, Sayı 17, 2001, s. 171.

III. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATI'NA UYUMU

A. Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye ile İlgili Değerlendirmeler

Avrupa Birliği Konseyi'nin Aralık 1998'de yapılan Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullarda AB'ye katılacağının belirtilmesiyle beraber Türkiye-AB ilişkilerinin yakınlaştığı yeni bir dönem başlamıştır. Zirvede, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin hızlanması için, Türkiye'nin uyması gereken temel siyasi ve ekonomik kriterler ile üyelik yükümlülüklerinin yer aldığı bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararlaştırılmıştır. 8 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu tarafından açıklanan Belge, Kıbrıs'la ilgili yer alan ifadelere Türkiye'nin yaptığı itiraz sonucu yeniden düzenlenmiş ve 8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilmiştir.[128]

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin istihdam ve sosyal politika alanında kısa vadede gerçekleştirilmesini istediği öncelikler şunlardır: müktesebata uyum için bir strateji geliştirilmesi, çocuk işçiliği sorunu ile mücadele edilmesi, tam bir sendika özgürlüğünün ve özerk bir sosyal diyalog zemininin tesisi. Belgenin uzun vade için öngördüğü tedbirler ise aşağıda sıralanmıştır[129]:

- Bilhassa kadınlara karşı ayrımcılık olmak üzere ayrımcılığın tüm çeşitlerinin kaldırılması.

- İş hukuku ilgili AB mevzuatının iç hukuka aktarılması.

- Sosyal politika ve istihdam ile ilgili müktesebatın yürürlüğe konması.

- İlerde Avrupa İstihdam Stratejisi'ne katılabilmek için ulusal bir istihdam stratejisinin hazırlanması.

- Sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması.

---

[128] Karluk, s. 709 vd.
[129] "Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000", **Sendikal Notlar**, s. 24 vd.

B. İlerleme Raporları'nda Türkiye ile İlgili Değerlendirmeler

Avrupa Birliği Komisyonu, 1998 yılından beri, her yıl düzenli olarak AB'ye aday ülkeler için İlerleme Raporları hazırlamaktadır. Bu raporlar, aday ülkelerin AB'ye uyum yönünden kaydettikleri ilerlemeleri Kopenhag Kriterleri ışığında gözden geçirmek suretiyle oluşturulmaktadır. AB Komisyonu'nun Türkiye ilgili hazırladığı raporlar ve bunların sunulduğu AB Konseyi toplantıları şu şekildedir:

- 1998 Türkiye Düzenli Raporu: Ekim 1998 tarihli Viyana Zirvesi.
- 1999 Türkiye Düzenli Raporu: Ekim 1999 tarihli Helsinki Zirvesi.
- 2000 Türkiye Düzenli Raporu: Aralık 2000 tarihli Nice Zirvesi.
- 2001 Türkiye Düzenli Raporu: Aralık 2001 tarihli Laeken Zirvesi.
- 2002 Türkiye Düzenli Raporu: Ekim 2002 tarihli Brüksel Zirvesi.

Her sene daha fazla ayrıntının ele alındığı bu raporlarda, sosyal politika ve istihdamla ilgili şu problemlere değinilmiştir: işsizlik, sosyal güvenlik sistemlerinin acil reform ihtiyacı, sosyal diyalog yetersizliği, örgütlenme ve toplu pazarlık özgürlüğü, sosyal politika ve istihdamla ilgili farklı kurumların varlığı ve idari kapasite eksikliği, çocuk emeğinin yaygınlığı, iş hukuku sahasında eksiklikler, sosyal koruma, özürlüler, işyerinde sağlık ve güvenlik, ayrımcılıkla mücadele, kadınlar ve erkekler için eşit muamele ve diğer konular.[130]

İşsizlik verilerinin hesaplanmasında ILO yönteminin göz önüne alındığı Düzenli Raporlarda %6-8 arasında değişen işsizlik oranları kaygı verici bulunmuştur. Resmi kayıtlara girmeyen işsizliğin boyutu ise toplam istihdamın yarısı olarak tahmin

---

[130] "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un Düzenli Raporu", http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/turrapor.rtf (07/05/2003)
"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu", http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor99.rtf (07/05/2003)
"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu", http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf (07/05/2003)
"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2001 Düzenli Raporu", http://www.deltur.cec.eu.int/RRTurkey2001.pdf (07/05/2003)
"Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf (07/05/2003)

edilmiştir. Emek piyasasının temel sorunları arasında kadın ve genç işsizliği ile istihdamın tarım sektöründe toplanması sayılmıştır.[131]

Sosyal diyalogla ilgili olarak hükümetin Ekonomik ve Sosyal Konsey içindeki baskın konumunun özerk bir üç-taraflı diyalog için engel teşkil ettiğine dikkat çekilmiştir. Özel işletmelerin çoğunda sosyal diyaloga ilişkin bir mekanizmanın olmaması, AB Müktesebatına uyumu zorlaştırabilecek bir faktör olarak görülmüştür.

Haziran 2001'de kabul edilen Kamu Görevlileri Sendika Kanunu, sendikal özgürlükleri kısıtlaması nedeniyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Kanunun ihtiva ettiği kamu sektöründe grev ve toplu pazarlık hakkına ilişkin sınırlayıcı hükümler, Türkiye'nin imzaladığı ILO sözleşmelerine ve AB Müktesebatına aykırı bulunmuştur. Ayrıca sendikaların işyeri düzeyinde toplu pazarlık yapabilmeleri için aranan %10'luk ülke barajı da örgütlenme özgürlüğünün önünde mühim bir engel olarak görülmüştür.

İş hukuku alanında mesafe kat edilmesi gerekli konular ise şu şekilde ifade edilmiştir: toplu işten çıkarmalar, işletmelerin el değiştirmesi ve işverenin ödeme aczine düşmesi hallerinde işçi haklarının korunması, geçici işçilerin sağlık ve güvenliği, çalışma süresinin düzenlenmesi, yarım gün çalışma, işyerinde gençlerin korunması ve Avrupa İşyeri Konseyleri gibi konularda müktesebatın üstlenilmesi.

Çocuk emeği hususunda gösterilen çabalar takdirle karşılanmasına rağmen çocuk emeğinin gösterdiği yaygınlığın sürdüğü belirtilmiştir. Özürlüler hakkında mevzuatta bulunan belirli müesseselerde toplam personelin %3'ü kadar özürlü personel istihdam edilmesine dair mecburiyetin etkin bir şekilde hayat geçirilmesi istenmiştir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin başlıca sorunları, finansman açığı nedeniyle baş gösteren mali istikrarsızlık, kayıt dışı sektörün varlığı ve yönetim problemleri olarak tespit edilmiş ve acil bir reforma ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Sosyal koruma ile ilgili olarak da bireysel emeklilik ve işsizlik sigortası alanlarında kaydedilen gelişmelerden bahsedilmiştir.

---

[131] "2002 Yılı İlerleme Raporu"

C. Ulusal Program'da Sosyal Politika Konusu

Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesini takip eden dönemde katılımla ilgili önceliklerin hayata geçirilmesine dair bir Ulusal Program hazırlamıştır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından Kopenhag Kriterleri, Katılım Ortaklığı Belgesi, Düzenli İlerleme Raporları ve Türkiye'nin kendi programları göz önüne alınarak hazırlanan Ulusal Program, 26 Mart 2001 tarihinde AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen'e sunulmuştur.[132]

Ulusal Program yedi bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Giriş, Siyasi Kriterler, Ekonomik Kriterler, Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği, Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite, Reformların Mali Açıdan Global Değerlendirilmesi, AB Müktesebatı Listesi bölümleridir.

Sosyal politikalar ve istihdam konusu, Ulusal Program'ın Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği Bölümü'nde incelenmiştir. Konuyla ilgili muhteviyat ise 10 temel başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar; İş Hukuku, Sosyal Diyalog, Kadın ve Erkekler Arasında Eşit Muamele, Irkçılığa Karşı Mücadele, İstihdam, Avrupa Sosyal Fonu, Sosyal Yardım ve Hizmetler, Yaşlılar ve Dışlanma, Dublin Vakfı (Yaşam ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı), Kamu Sağlığı, İş Sağlığı ve İş Güvenliği'dir.[133] Bu başlıklarla ilgili Ulusal Program'ın yaptığı tespitler ve getirilen öneriler aşağıda özet bir şekilde sunulmaktadır[134].

1. İş Hukuku

Bireysel çalışma mevzuatı çalışan kesimlere göre çeşitlilik gösteren çok sayıda kanundan oluşmakta ve bu durum kamu sektöründe çalışanlar açısından fırsat eşitliğini bozucu bir etkiye neden olmaktadır. AB Müktesebatı'na uyum çerçevesinde İş Hukukunda düzenlenmesi gerekli hususlar ise şöyledir:

---

[132] Karluk, s. 720.
[133] "Ulusal Program", http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/UP.zip (06/05/2003)
[134] Bu öneriler Ulusal Programda yer aldığı şekilde incelenmiştir; bunlarla ilgili kaydedilen gelişmeler bir sonraki başlık altında verilecektir.

- Kamu Görevlileri Sendikaları Kanun Tasarısının yasalaşması,

- İş Güvencesi Yasa Tasarısı Taslağının yasalaşması,

- Garanti Fonunun oluşturulmasına yönelik olarak, Topluluk üyesi ülkelerdeki mevcut Garanti Fonları hakkında araştırma yapılması,

- Çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin olarak 2000 yılında başlatılan ILO/IPEC (International Programme on The Elimination of Child Labour) projesinin sürdürülmesi, 18 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasıyla ilgili yasal düzenlemelerin tamamlanması, sanayi alanında 15 yaşın altında çalışan çocuk kalmamasına yönelik projelerin tamamlanması,

- 2821 s. Sendikalar Kanunu ve 2822 s. Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununda değişiklikler yapılması,

- Esnek ve/veya standart dışı çalışmayla ilgili yasal düzenlemenin yapılması,

- İşyeri işçi temsilciliği müessesesinin oluşturulması.

2. Sosyal Diyalog

Toplu iş sözleşmeleri, işletme düzeyinde en önemli sosyal diyalog mekanizmasıdır. Ayrıca işyeri sendika temsilciliği, izin, disiplin ve iş sağlığı-güvenliği kurulları gibi mekanizmalar da mevcuttur. Ulusal düzeyde ise endüstri ilişkileriyle direkt ilişkili Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yüksek Hakem Kurulu, Asgari Ücret Tespit Komisyonu gibi kurumlar ve sosyal tarafların dolaylı olarak temsil edildiği Milli Prodüktivite Merkezi Genel Kurulu, DPT Özel İhtisas Komisyonları vb. kurumlar sosyal diyalogu gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Türk mevzuatında yapılması gereken en önemli değişik, "Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkındaki Kanun Tasarısı"nın yasalaşmasıdır. Ayrıca daha etkin bir sosyal diyalog için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak "İşgücü Piyasası

Bilgi Danışma Kurulu"nun ve "İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisi"nin oluşturulması gerekmektedir.

3. Kadın Ve Erkekler Arasında Eşit Muamele

Çalışma yaşamı ile ilgili mevzuat, kadın-erkek eşitliği açısından genelde AB müktesebatına uygundur. Kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu düşünülen hususlar ise sosyal güvenlik mevzuatında bulunmaktadır. Mevcut eksikliklerin giderilmesi için kısa vadede "Doğum İzinlerinin Yeniden Düzenlenmesine İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı"nın yasalaşması ve "Aile reisi" kavramının kaldırılmasına ilişkin yasal düzenlemenin tamamlanması gerekmektedir. Uzun vadede ise cinsiyete dayalı ayrımcılık uygulamalarında ispat yükünün işverene bırakılmasına ilişkin yasal düzenlemenin ve sosyal güvenlikte cinsiyete dayalı ayrımcılığı sona erdiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

4. İstihdam

İşgücü piyasası verilerine bakıldığında, toplam istihdam içinde tarım ve inşaat sektörlerinin baskın rolü, tarımdaki istihdamın çoğunun ücretsiz aile işçilerinden oluşması ve kadınlarda işgücüne katılım oranının düşüklüğü gibi ayrıntılar dikkat çekmektedir. İstihdam hizmetlerinin yeniden yapılandırılması bağlamında İş ve İşçi Bulma Kurumu kaldırılarak yerine Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR) ihdas edilmiştir. Yeni düzenleme ile kurumun görev alanı genişletilmiş, iş bulma hizmetlerine ilave olarak aktif işgücü politikaları uygulayacak ve işsizlik sigortası hizmetlerini yürütebilecek modern bir yapı oluşturulmuştur. Ancak kurumun fiilen işlerliğini hukuki bir zemine oturtmak için "Türkiye İş Kurumunun Kurulması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname"nin yasalaşması gerekmektedir. İŞ-KUR'un kurulması ile beraber gelen bir diğer yenilik, iş ve işçi bulma hizmetlerinde özel istihdam bürolarına faaliyet gösterme imkanının verilmesi olmuştur.

5. Ulusal Program'da Yer Alan Diğer Sosyal Konular

Irkçılığa Karşı Mücadele hususunda her türlü ayrımcı muamelenin Anayasa ile yasaklandığını belirten Ulusal Program, kısa vadede "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun Tasarısı Taslağı"nın yasalaşmasını öngörmektedir.

Avrupa Sosyal Fonu ve Dublin Vakfı (Yaşam ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı)'ndan doğrudan yararlanma, tam üyelikle birlikte mümkün olacağı için şimdilik bu kurumların çalışmalarının gözlemci statüsünde izlenmeye başlanmasına karar verilmiştir.

Sosyal Yardım ve Hizmetler, Yaşlılar ve Dışlanma ile ilgili olarak, hizmet sunan kuruluşların çeşitliliği ve birbiri arasındaki koordinasyon eksikliğine dikkat çeken Ulusal Program'da geleneksel aile yapısının yaşlılar için koruma işlevi gördüğü belirtilmiştir.

Kamu Sağlığı alanında esas sorumluluğun Sağlık Bakanlığı'nın üzerinde olduğu çeşitli faaliyetlerden bahsedilmiş ve Sağlık Bakanlığı'nın çalışanların sağlığını korumak için her türlü tedbiri almakla yükümlü olduğuna değinilmiştir. **İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği** konusunda dağınık ve güncelliğini yitirmiş bir mevzuatın var olduğuna dikkat çeken Ulusal Program, kısa vadede AB mevzuatına uyum için hazırlıkların sürdürülmesini ve Avrupa İşyerinde Güvenlik ve Sağlık Ajansı faaliyetlerinin takip edilmesini öngörmektedir.

D. Uyum Sürecinde Türkiye'nin Gerçekleştirdiği Düzenlemeler

Kırk yılı aşkın süredir AB üyeliğinin peşinde olan Türkiye, Helsinki Zirvesi'nden sonra yakaladığı konjonktürü değerlendirmek istemektedir. Üyelik serüvenine son noktayı koymak için Türkiye'nin AB tarafından belirlenen siyasi ve ekonomik kriterlerle üyelik yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir. Ulusal Program hazırlandıktan sonra AB Müktesebatını üstlenmek için sosyal politika sahasında birçok mevzuat değişikliği ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Bu

gelişmeler Türkiye'de günlük yaşamı ve bilhassa çalışma yaşamını derinden etkileyecek tir. Bu bölümde Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'ni etkilemesi beklenen gelişmeler irdelenecektir.

1. Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu

Türkiye'de Kamu Sendikacılığının mazisi 1960'lı yıllara kadar dayanmaktadır. 1961 Anayasası'nın 46. Maddesi, kamu görevlilerinin sendika kurmalarına olanak vermiş ve buna istinaden 1965 t. ve 624 s. Devlet Personeli Sendikaları Kanunu çıkarılmıştır.[135] Bu kanun kapsamında kurulan bazı sendikalar illegal faaliyetlere yönelince, 12 Mart 1971 Darbesi'nden sonra Anayasanın 46. maddesi değiştirilmiş ve 624 s. Kanun lağvedilmiştir.[136] 1982 Anayasası ise sadece işçi ve işverenlere sendika kurma hakkı tanımıştır.

25.11.1992 tarihinde Türkiye'nin, 87 s. "Sendika Özgürlüğünün ve Örgütlenme Hakkının Korunması Hakkında" ve 151 s. "Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkının Korunması ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemleri Hakkında" ILO Sözleşmelerini onaylamasının ardından kamu sendikacılığı tekrar gündeme gelmiştir. Bu dönemde yasal bir zemini olmamakla birlikte kamu sendikalarının tekrar faaliyete geçtiği görülmüştür. 23.07.1995 t. ve 4121 s. Kanunla Anayasanın 53. maddesinde değişiklik yapılarak kamu çalışanlarına sendika kurma hakkı yeniden tanınmış ve buna ilişkin usullerin kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür.

Anayasanın 53. maddesinde kamu çalışanlarına tanınan örgütlenme ve toplu görüşme hakkının yasal güvence kazanması ise AB'ye uyum süreci içinde mümkün olmuştur. 4688 s. **Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu**, 25 Haziran 2001'de kabul edilmiştir. 12.07.2001'de Resmi Gazetede yayınlanan Kanun bu tarihten bir ay sonra yürürlüğe girmiştir. Kanun, toplu iş sözleşme kavramı yerine getirdiği "Toplu Görüşme" kavramı ve uyuşmazlık hallerinde grev ve lokavta gidilmesine imkan

---

[135] Pir Ali Kaya, *"Sendika Özgürlüğü Açısından 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Yasasının Değerlendirilmesi"*, **Çimento İşveren,** Mayıs 2002, s. 27.
[136] Şakar, s. 268.

vermemesi nedeniyle kamu çalışanlarının şiddetli tepkisine maruz kalmıştır.[137] AB Komisyonu'nun hazırladığı Düzenli Raporlarda da en çok bu hususlar eleştirilmiştir.

2. İş Güvencesi

Çalışma yaşamında uzun zamandan beri eksikliği hissedilen "İş Güvencesi" konusu, AB'ye uyum amacıyla iş mevzuatında birtakım değişiklikler yapılırken gündeme gelmiştir. İlk kez Ulusal Program'da dile getirilen iş güvencesi, AB'ye uyum sürecinde en zor gelişme kaydedilen alan olmuştur. Türkiye'nin 09.06.1994 tarihinde 158 s. "Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında" ILO Sözleşmesini kabul etmesiyle başlayan çalışmalar, işveren kesiminin yoğun muhalefeti ve siyasi iktidarlar üzerindeki müdahaleleri ile bir türlü sonuca kavuşamamıştır.[138]

1994'te 158 s. ILO Sözleşmesinin onaylamasından beri bir türlü ilerlemeyen çalışmalar, 2002 yılında tekrar gün yüzüne çıkarılmış, "**İş Kanunu ile Sendikalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı**" 14 Şubat 2002'de TBMM'ne sunulmuştur. İşveren tarafından işsizlik ve esneklik konularının dikkate alınmadığı gerekçesi ile tasarının hazırlanması esnasında sürekli güçlükler çıkarılmıştır. İşten çıkarmalarda işverenin geçerli bir neden göstermesini ve bunu yargı önünde ispatlamasını öngören tasarı, dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın istifa etmesi uğruna, 15.08.2002'de 4473 sayılı Kanunla TBMM'de kabul edilmiştir. Ancak ekonomik kriz ortamında iş güvencesinin işverene yükleyeceği ağır maliyeti hafifletmek amacıyla Kanun'un yürürlüğe giriş tarihi 15 Mart 2003 olarak belirlenmiştir.[139] Böylece Kanun yürürlüğe girene kadar geçen dönemde tasarı halinde olan yeni İş Kanunu Meclis'ten onay alabilecek ve sonuçta iş güvencesinin olumsuz etkileri dengelenebilecektir.[140] 15 Mart 2003 tarihine gelindiğinde ise iktidarda bulunan TC Hükümeti yasayı tekrar gözden geçirerek yürürlüğe giriş tarihini 30 Haziran 2003'e ertelemiştir.

---

[137] Kaya, s. 33.
[138] Şakar, s. 199.
[139] Sancar Bayazıt, *"İş Güvencesi Yasası'nın Ağır Maliyeti"*, **Çimento İşveren**, Kasım 2002, s.3.
[140] A. Can Tuncay, *"İş Güvencesi Yasası Neler Getiriyor"*, **Çimento İşveren**, Ocak 2003, s. 4.

1475 s. İş Kanununa 4773 s. Kanunla eklenen m. 13/A'ya göre hizmet akdinin feshinin geçerli bir nedeni olmak zorundadır:

> "On veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan ve işletmenin bütününü sevk ve idare eden işveren vekili niteliğinde olmayan bir işçinin belirsiz süreli hizmet akdini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır"

3. Türkiye İş Kurumu'nun Kurulması ve İşsizlik Sigortası

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde İşçi ve İşçi Bulma Kurumu kaldırılarak, onun faaliyetlerini yürütmek üzere 24.08.2000 t. ve 617 s. KHK ile Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR) 4 Ekim 2000'de kurulmuştur. Ancak bu KHK, Anayasa Mahkemesi tarafından dayandığı yetki kanununun daha evvel iptal edilmiş olması nedeniyle iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin ilgili KHK hakkında Meclise verdiği altı aylık süre içinde, Meclisin gerekli düzenlemeyi yapmaması sonucu 617 s. KHK, 08 Ağustos 2001'de yürürlükten kalkmıştır. Sonuçta fiilen çalışmalarına devam eden İŞ-KUR'un varlığı hususunda yasal bir boşluk oluşmuştur.[141]

Türkiye İş Kurumu'nun iş ve işçi bulma faaliyetlerinin yanı sıra işsizlik sigortasını yürütme gibi mühim bir görevi de bulunmaktadır. İşsizlik sigortasının mazisi ise çok eskilere gitmektedir. 1959 yılından beri bu sigorta kolunu kurmayı amaçlayan 22 yasa tasarısı gündeme gelmiştir.[142] En sonunda işsizlik sigortası ile ilgili 4447 s. Kanun, 25 Ağustos 1999'da kabul edilmiştir. İşsizlik sigortası kapsamına giren tüm sigortalılar için 1 Haziran 2000'den itibaren zorunlu prim kesintilerine başlanmıştır.

4447 s. Kanuna göre 600 gün işsizlik sigortası primi ödeyen ve 31.01.2002 tarihinden itibaren kendi istek ve kusuru olmaksızın işsiz kalan bir sigortalı işsiz, 30 gün içerisinde İşten Ayrılma Bildirgesi ile birlikte İŞ-KUR ünitelerine başvurduğu takdirde

---

[141] Ali Rıza Okur, *"Sosyal Güvenlik Depremi"*, **Çimento İşveren**, Kasım 2001, s. 4 vd.
[142] Müjdat Şakar, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002, s. 247.

işsizlik sigortası kapsamındaki hizmetlerden faydalanabilecektir. 2002 yılı itibariyle işçinin % 1, işverenin % 2, devletin % 2 oranında prim katkısı yapacağı işsizlik sigortası ödemeleri Mart 2002'de ödenmeye başlanmıştır.[143] Nisan 2003 itibariyle işsizlik ödeneği alan kişi sayısı 61.907'dir.[144]

4. Medeni Kanun'da Değişiklik

Yeni Medeni Kanun, TBMM'deki iki yıllık görüşmelerden sonra 22 Kasım 2001'de kabul edilmiştir. Köklü değişimler içeren Kanunla erkeğin aile reisliğine son verilmiştir. Aile reisliğindeki bu değişikliğin sosyal alana yansıması ise aile, çocuk yardımları, lojman yardımları vb. sosyal ödemelerdeki uygulama eşitsizliklerinin sona ermesi şeklinde olacaktır. Ayrıca kocaların eşlerinin çalışmasına izin verme hakkına son verilmiştir[145].

5. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Dair Çalışmalar

Türkiye'de çocuk işçi istihdamı büyük boyutlara ulaşan bir sorundur. Türk-İş'in DİE verilerine dayanarak yaptığı araştırmaya göre 6-17 yaş arası çocuklarının % 10.2'si çalışmaktadır.[146] Nitekim 2001 yılında çocuk işçi istihdamında Türkiye'nin dünyada 4. sırada yer aldığı basına yansımıştır. AB uyum çalışmalarının hızlanmasından sonra, Türkiye Ocak 2001'de, "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Hakkında" 182 sayılı ILO Sözleşmesini ve "Çocuk Haklarının Kullanılması Hakkında Avrupa Sözleşmesi"ni onaylamıştır.

Türkiye, çocuk işçiliğinin önlenmesi için 1992 yılından beri, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün desteğiyle yürütülen IPEC (Uluslararası Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı) faaliyetleri kapsamında birçok projeyi hayata geçirmiştir. 1992

---

[143] "İşsizlik Sigortası", http://www.kristalis.org.tr/issizlik_sigortasi.htm (23/05/2002)
[144] "İşsizlik Sigortası Fonu Aylık Basın Bülteni, No:31, Mayıs 2003", http://www.iskur.gov.tr/mydocu/basinbulteni/basin_bulteni_mayis.html (20/05/2003)
[145] "2002 Düzenli İlerleme Raporu"
[146] "Her 10 Çocuktan Biri Çalışıyor", http://www.ntvmsnbc.com/news/148162.asp (23/04/2002)

ile 1996 yıllarında Türkiye ile ILO arasında yapılan antlaşmalar gereği 2001 sonuna kadar sürdürülmesi öngörülen programlar, AB'ye uyum sürecinde konunun önemine dikkat çekilmesi üzerine 12 Eylül 2006 tarihine kadar 5 sene süreyle uzatılmıştır. IPEC çerçevesinde bugüne kadar 11 tanesi halen devam eden toplam 101 proje gerçekleştirilmiştir.[147]

6. 4857 s. İş Kanunu

20. yüzyılın son dönemlerinde yoğunluğunu hissettiren küreselleşme olgusunun getirdiği yeni çalışma biçimleri ve esnek uygulamalar karşısında 1475 s. İş Kanunu'nun revize edilmesi, çalışma yaşamıyla ilgili tüm çevrelerde mühim bir tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefine kilitlendiği son yıllarda çağdaş bir iş kanununun AB'ye uyum sürecini kolaylaştıracağı düşüncesiyle siyasi iktidar, sosyal tarafların da onayını alarak Haziran 2001'de bir Bilim Kurulu oluşturmuştur. Bu kurulun çalışmaları sonucu hazırlanan İş Kanunu Tasarısı, 26 Haziran 2002 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na sunulmuştur.[148] 4 Mart 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu'na sunulan tasarı 22 Mayıs 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. 10.06.2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu ile 1475 s. İş Kanunu bir maddesi hariç (14. Madde:Kıdem Tazminatı) yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yasa ile getirilen temel değişikliklerden bazıları aşağıda verilmiştir[149]:

- Kısmi süreli iş ilişkisi, çağrı üzerine çalışma, telafi çalışması gibi yeni çalışma biçimleri tanımlanmıştır.

- 1475 s. kanunda adı verilmeden belirtilen "Taşeron" kavramı kanunda yer almış ve faaliyetleri düzenlenmiştir.

---

[147] Ayrıntı için bkz.: "Ülkemizde ILO/IPEC Kapsamında Yapılan Çalışmalar", http://www.calisma.gov.tr/calisan_cocuklar/uyonkom.htm (01/06/2003) ve "Türkiye'de Mevcut Teknik İşbirliği Programı", http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/isbirligi.htm (01/06/2003)

[148] İsmet Sipahi, "İş Kanunu Tasarısı'nın Türk Çalışma Hayatına Getireceği Yenilikler Ve Muhtemel Etkileri", http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=682&id=41 (23/05/2003)

[149] "Yeni İş Kanunumuz Neler Getiriyor", http://www.tisk.org.tr/iskanunu.asp?s=15 (29/05/2003)

- İşçi, işveren, işyeri, işveren tanımlarında değişiklikler yapılmıştır.

- Geçici iş ilişkisi düzenlenmiştir.

- Part-Time çalışma, yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur.

- İş güvencesinde sınır 10 işçiden 30 işçiye çıkarılarak iş güvencesinin kapsamı daraltılmıştır.

- İşçi ücretleri, İşsizlik Sigortası bünyesinde oluşturulacak "Ücret Garanti Fonu" ile garanti altına alınmıştır.

- Yıllık ücretli izin süreleri artırılmıştır.

- İş ve işyeri devrinde işçi hakları koruma altına alınmıştır.

- Kıdem Tazminatı Fonu öngörülmüştür.

- Fazla çalışma süreleri ile ilgili düzenlemeler yapılarak fazla çalışma süresine yıllık en fazla 270 saat sınırı getirilmiştir.

- Özürlü ve eski hükümlü ile terör mağduru toplam istihdam oranı %8'den %6'ya çekilmiştir. Bu oranın %3'ü özürlülerden oluşmak zorundadır.

- Analık halinde izin süreleri artırılmıştır.

- İşyeri hekimi çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir.

- İş güvenliğinden sorumlu mühendis veya teknik eleman görevlendirme yükümlülüğü getirilmiştir.

- Özel istihdam bürolarının kurulmasına imkan tanınmıştır.

SONUÇ

1980 sonrası uygulanan liberal politikalarla bir daralma sürecine giren Türk Endüstri İlişkileri Sistemi, son yıllarda küreselleşmeyle artan rekabet koşullarının ve yaşanan finanssal krizlerin bozucu etkisini üzerinde hissetmektedir. Küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu endüstride, kayıt dışı istihdamın ve işsizliğin yayılması sonucu endüstri ilişkilerinden kaçış gözlemlenmektedir. Çalışanlar bu dönemde mevcut haklarını koruma kaygısı ile tavizler verirken, işverenler ise ayakta kalma mücadelesi içindedirler.

Gümrük Birliği'ne girişten sonra Avrupa Birliği ile ilişkilerini tam üyelikle sonuçlandırmak isteyen Türkiye, olanaklarını bu yolda seferber etmektedir. AB Müktesebatı'na uyum sürecinde başlatılan Ulusal Program bunun en iyi kanıtıdır. Normal şartlarda uzun zamanda gerçekleşecek köklü değişikler hızla hayata geçirilmektedir. Bu doğrultuda Türk Hukuku'nda mevzuat değişikliklerine gidilmiş, sosyal alanda yeni kurumlar ihdas edilmiştir.

Endüstri İlişkileri ve Türk İş Hukuku da bu değişikliklerden payına düşeni almıştır. Çalışma hayatında eksikliği hissedilen işsizlik sigortası, kamu görevlilerinin sendikalaşma hakkı, iş güvencesi gibi kazanımlar bu dönemde gündeme gelmiştir. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin başlangıcında net bir görüş arz etmeyen sosyal taraflar, finanssal krizlerin etkisi ve artan özgürlük ve demokrasi talepleriyle sürecin hızlanması yolunda kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar.

Özellikle 2002 yılının Aralık ayında gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin önünde beliren somut tarih ve aralanan müzakere kapısı, Türkiye'nin Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikalarına uyum sürecinde itici bir güç olmuştur. Bu güç sayesinde Türkiye, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında hayata geçirdiği çağdaş hukuk normlarını kendi bünyesine aktarma faaliyetlerini kaldığı yerden devam edebilecektir.

Türk Endüstri İlişkileri Sistemi'nde yapılması zor değişikliklerin, kısıtlı bir çerçevede de olsa, AB'ye uyum sürecinde hayata geçmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu sürecin sivil toplum mücadelesine dayanmadan, tepeden inme bir yolla işlemesinin doğuracağı sakıncalardır. Toplumsal bilincin ve sosyal diyalogun yeterince gelişmediği bir ortamda devlet eliyle gelen kazanımların ne kadar sıhhatli olduğu oldukça su götürür bir meseledir. Her türlü sosyal değişimde olduğu gibi halkın kendisi motor güç olmadıkça sosyal alanda elde edilen bu kazanımların kıymeti de bilinmeyecektir.

Sonuç olarak Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde yaptığı reformların sağlam bir zemine dayanması gerekmektedir. Zira küresel dengelerin her an değiştiği 21. yüzyılda dünya sisteminin egemenlik mücadelesi veren devleri, rakiplerini saf dışı etmek için kural tanımamaktadırlar. Bu süreçte Avrupa Birliği gibi köklü mazisi olan kuruluşlar bile yara almaktadır. Düne kadar geleceğin efendisi olmasına kesin gözüyle bakılan Avrupa Birliği ile ilgili bugün yıkılış teorileri geliştirilmektedir. Elini geçirdiği fırsatı iyi değerlendirip AB'ye girmek için son gücüyle çabalayan Türkiye, bir gün Avrupa Birliği'ni yerli yerinde bulamasa bile kendini boşlukta bulmamalıdır. Bu yüzden yapılan tüm reformlar Türkiye'nin kendi dinamikleri gerektirdiği için yapılmalı, atılan her adımda toplumsal bilinç harekete geçirilerek ve sosyal tarafların mutabakatı sağlanarak hareket edilmelidir.

EKLER

EK 1. Sosyal Politika Ve İstihdam AB Müktesebatı

1. İş Hukuku

1. 75/129/EEC: Toplu işten çıkarmalar ile ilgili Üye Devletler yasalarının yakınlaştırılması hakkında 17 Şubat 1975 tarihli Konsey Direktifi
2. 98/59/EC: Toplu işten çıkarmalarla ilgili üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılmasına ilişkin 20 Temmuz 1998 tarihli Konsey Direktifi
3. 77/187/EEC: İşletmenin, müessesenin veya müessesenin bir kısmının devri halinde çalışanların haklarının korunmasına ilişkin üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkında 14 Şubat 1977 tarihli Konsey Direktifi
4. 98/50/EC: İşletmenin, müessesenin veya müessesenin bir kısmının devri halinde çalışanların haklarının korunmasına ilişkin üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkındaki 77/187/EEC sayılı Direktifi Değiştiren 29 Haziran 1998 tarihli Konsey Direktifi
5. 80/987/EEC: İşverenin ödeme aczine düşmesi halinde, çalışanların korunması ile ilgili üye devletlerin mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkında 20 Ekim 1980 tarihli Konsey Direktifi
6. 91/533/EEC: İşverenin sözleşme ya da istihdam ilişkisine uygulanabilecek koşulların çalışanlara bildirmesi yükümlülüğü hakkında 14 Ekim 1991 tarihli Konsey Direktifi
7. 94/45/EC: Çalışanların bilgilendirilmesi ve çalışanlara danışılması amacıyla Avrupa Çalışma Konseyinin kurulması ya da Topluluk çapında faaliyet gösteren işletmelerde ve Topluluk çapında faaliyet gösteren işletme gruplarında bir usulün tesis edilmesine ilişkin 22 Eylül 1994 tarihli Konsey Direktifi
8. 96/71/EC: Hizmet edimi çerçevesinde çalışanların yurtdışında geçici görevlendirilmesi hakkında 16 Aralık 1996 tarihli Konsey ve Avrupa Parlamentosu Direktifi
9. 97/74/EC: Çalışanların bilgilendirilmesi ve çalışanlara danışılması amacıyla Avrupa Çalışma Konseyinin kurulması ya da Topluluk çapında faaliyet gösteren işletmelerde ve Topluluk çapında faaliyet gösteren işletme gruplarında bir usulün tesis edilmesine ilişkin direktifin Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda'ya genişletilmesi hakkında 15 Aralık1997 tarihli Konsey Direktifi (Bu direktif doğrudan Büyük Britanya ile Kuzey İrlanda'yı ilgilendirdiğinden değerlendirilme dışı bırakılmıştır)
10. 97/81/EC: UNICE, CEEP ve ETUC tarafından imzalanan kısmi çalışma hakkında Çerçeve Anlaşması hakkında 15 Aralık 1997 tarihli Konsey Direktifi - EK Kısmi Çalışma Hakkında Çerçeve Anlaşması
11. 91/383/EEC: Geçici veya sınırlı süreli istihdam edilen çalışanların işyerinde sağlık ve güvenliklerinin iyileştirilmesini teşvik tedbirlerini tamamlayan 25 Haziran 1991 tarihli Konsey Direktifi
12. 93/104/EC: Çalışma süresinin düzenlenmesinin belirli yönlerine ilişkin 23 Kasım 1993 tarihli Konsey Direktifi
13. 94/33/EC: Çalışan gençlerin İşyerinde korunması hakkında 22 Haziran 1994 tarihli Konsey Direktifi
14. 98/23/EC: UNICE, CEEP ve ETUC ile imzalanan Part time işler ile ilgili çerçeve anlaşma hakkındaki 97/81/EC sayılı Konsey Direktifinin, İngiltere ve Kuzey İrlanda'yı kapsamasına dair 7 Nisan 1998 tarihli Konsey Direktifi
15. 99/63/EC: Avrupa Topluluğu Gemi Sahipleri (Armatörleri) Örgütü (ECSA) ile Avrupa Birliğinde Ulaşım İşçileri Sendikaları Federasyonu hakkında çerçeve anlaşmasına ilişkin Konsey Direktifi (FST) arasında imzalanan gemi adamlarının çalışma saatlerinin düzenlenmesi hakkındaki Anlaşmaya ilişkin 21 Haziran 1999 tarihli Konsey Direktifi

16. 99/70/EC: ETUC, UNICE ve CEEP tarafından imzalanan belli süre çalışma hakkında çerçeve anlaşmasına ilişkin 28 Haziran 1999 tarihli Konsey Direktifi

2. Sosyal Diyalog

17. 70/532/EEC: Avrupa Topluluklarında Daimi İstihdam Komitesi kurulmasına ilişkin 14 Aralık 1970 tarihli Konsey Kararı
18. 75/62/EEC: Avrupa Topluluklarında bir Daimi İstihdam Komitesi kuran 70/532/EEC sayılı Kararı değiştiren 20 Ocak 1975 tarihli Konsey Kararı
19. 74/441/EEC: Deniz Balıkçılığının sosyal problemleri hakkında karma komite kurulmasına ilişkin 25 Temmuz 1974 tarihli Komisyon Kararı
20. 87/446/EEC: Deniz Balıkçılığında Sosyal Problemlerle ilgili Müşterek Komite kurulmasına ilişkin 74/441/EEC sayılı Kararı değiştiren 31 Temmuz 1987 tarihli Komisyon Kararı
21. 74/442/EEC: Tarım İşçilerinin Sosyal Problemleri ile ilgili Müşterek Komite kurulmasına ilişkin 25 Temmuz 1974 tarihli Komisyon Kararı
22. 83/54/EEC: Tarım işçilerinin sosyal problemleriyle ilgili karma komitenin kurulmasına dair 74/442/EEC sayılı Kararı değiştiren 24 Ocak 1983 tarihli Komisyon Kararı
23. 87/445/EEC: Tarım İşçilerinin Sosyal Problemleri ile ilgili Müşterek Komite kurulmasına ilişkin 74/442/EEC sayılı Kararı değiştiren 31 Temmuz 1987 tarihli Komisyon Kararı
24. 80/991/EEC: Nehir Yolculuğu Müşterek Komitesi kuran 9 Ekim 1980 tarihli Komisyon Kararı
25. 85/13/EEC: Demiryolları Müşterek Komitesi kurulmasına ilişkin 19 Aralık 1984 tarihli Komisyon Kararı
26. 91/407/EEC: Demiryolları Karma Komitesi kuran 85/13/EEC sayılı Kararı değiştiren 12 Temmuz 1991 tarihli Komisyon Kararı
27. 85/516/EEC: Karayolu Taşımacılığı Müşterek Komitesi kuran 18 Kasım 1985 tarihli Komisyon Kararı
28. 87/447/EEC: Karayolu ulaştırması ile ilgili karma komite kurulmasına dair 85/516/EEC sayılı Kararı değiştiren 31 Temmuz 1987 tarihli Komisyon Kararı
29. 87/467/EEC: Denizyolu Taşımacılığı Müşterek Komitesi kuran 31 Temmuz 1987 tarihli Komisyon Kararı
30. 90/449/EEC: Sivil Havacılık Müşterek Komitesi kuran 30 Temmuz 1990 tarihli Komisyon Kararı
31. 90/450/EEC: Telekomünikasyon Hizmetleri Müşterek Komitesi kuran 30 Temmuz 1990 tarihli Komisyon Kararı
32. 94/595/EC: Posta hizmetleri karma komitesi kuran 27 Temmuz 1994 tarihli Komisyon Kararı
33. 98/500/EC: Avrupa düzeyinde sosyal taraflar arasında diyalogu ilerletme hakkında Sektörel Diyalog Komitelerin kurulması hakkında 20 Mayıs 1998 tarihli Komisyon Kararı
34. 99/207/EC: İstihdam Daimi Komitesinin reformu ve 70/532/EEC sayılı Kararın kaldırılması hakkında 9 Mart 1999 tarihli Konsey Kararı

3. Kadın ve Erkekler Arasında Eşit Muamele

35. 75/117/EEC: Kadın ve erkek çalışanlar arasında eşit ücret ilkesinin uygulanması hakkında üye devletler mevzuatlarının yakınlaştırılmasına ilişkin 10 Şubat 1975 tarihli Konsey Direktifi
36. 76/207/EEC: İşe alınma, mesleki eğitime giriş ve çalışma şartları ile ilgili olarak kadın ve erkekler arasında muamele eşitliği prensibinin uygulanmasına ilişkin 9 Şubat 1976 tarihli Konsey Direktifi

37. 86/613/EEC: Tarım da dahil bağımsız çalışan kadınların hamilelik ve analık dönemlerinde korunması ve tarım da dahil bağımsız çalışan kadın ve erkeğe eşit muamele prensibinin uygulanmasına ilişkin 11 Aralık 1986 tarihli Konsey Direktifi
38. 92/85/EEC: Hamile, Loğusa veya Emzikli Kadın Çalışanların İşyerinde Sağlık ve Güvenliklerinin İyileştirilmesine İlişkin Asgari Önlemlerin Belirlenmesi Konusundaki 19 Ekim 1992 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16.maddesi 1.paragrafı kapsamında onuncu direktif)
39. 96/34/EC: UNICE, CEEP ve ETUC tarafından sonuçlandırılan EBEVEYN İZNİ konusunda çerçeve anlaşma hakkında 3 Haziran1996 tarihli Konsey Direktifi
40. 97/80/EC: Cinsiyete dayalı ayrımcılık durumları konusunda kanıt yükümlülüğü hakkında 15 Aralık 1997 tarihli Konsey Direktifi
41. 79/7/EEC: Sosyal güvenlik alanında kadın ve erkeğe muamele eşitliği hakkında 19 Aralık 1978 tarihli Konsey Direktifi
42. 86/378/EEC: Sosyal güvenlik sistemlerinde kadın ve erkeğe muamele eşitliği prensibinin uygulanması hakkında 24 Temmuz 1986 tarihli Konsey Direktifi
43. 82/43/EEC: Erkekler ile kadınlar arasında fırsat eşitliği hakkında Danışma komitesi kurulmasına ilişkin 9 Aralık 1981 tarihli Komisyon Kararı
44. 95/593/EC: (1996'dan 2000'e) Erkek ve kadınlar için fırsat eşitliği hakkında orta dönemli bir Topluluk faaliyet programı oluşturulmasına ilişkin 22 Aralık 1995 tarihli Konsey Kararı
45. 98/52/EC: Cinsiyete dayalı ayırımcılık durumlarında ispat mecburiyeti hakkında 97/80/EC sayılı Konsey direktifinin İngiltere ve Kuzey İrlanda'yı kapsayacak şekilde genişletilmesine dair 13 Temmuz 1998 tarihli Konsey Direktifi

4. Irkçılığa Karşı Mücadele

46. 1035/97/EC: Irkçılığa ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Avrupa Gözlemevinin Kurulmasına İlişkin 2 Haziran 1997 tarihli Konsey Tüzüğü

5. İstihdam

47. 1006/92/ECSC: Yeniden uyum yardımının, AKÇT Antlaşması kapsamına girmeyen serbest işlerle uğraşan, kısa süreli emekli aylığı ile emekli olan ve yerlerine, Antlaşma kapsamına girmeyen sektörlerde aynı işletme tarafından istihdam edilen işçilerin alındığı işçileri de kapsayacak şekilde genişletilmesi hakkında 9 Nisan 1992 tarihli Komisyon Kararı
48. 97/16/EC: Bir İstihdam ve Emek Piyasası Komitesi kuran 20 Aralık 1996 tarihli Konsey Kararı
49. 98/171/EC: İstihdam ve işgücü piyasası alanında analiz, araştırma ve işbirliğine ilişkin Topluluk faaliyetleri hakkında 23 Şubat 1998 tarihli Konsey Kararı
50. 75/782/ECSC: Kömür sanayiinde çalışma koşullarının uyumlaştırılması konusunda karma komite ile ilgili 24 Kasım 1975 tarihli Komisyon Kararı

6. Avrupa Sosyal Fonu

51. 2396/71/EEC: Avrupa sosyal Fonunun reformu konusunda 1 Şubat 1971 tarihli Konsey Kararının uygulanması hakkında 8 Kasım 1971 tarihli Konsey Tüzüğü
52. 2893/77/EEC: Avrupa Sosyal Fonunun reformu konusunda Konsey Kararının uygulanması hakkında 23967/71/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişiklik getiren 20 Aralık 1977 tarihli Konsey Tüzüğü
53. 2052/88/EEC: Yapısal Fonların hedefleri ve etkinliği ve Avrupa Yatırım Bankası ve diğer mali araçlarla faaliyetlerinin eşgüdümü hakkında 24 Haziran 1988 tarihli Konsey Tüzüğü

54. 2081/93/EEC: Yapısal Fonların hedefleri ve etkinliği ve Avrupa Yatırım Bankası ve diğer mali araçlarla faaliyetlerinin eşgüdümü hakkında 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişiklik getiren 20 Temmuz 1993 tarihli Konsey Tüzüğü
55. 4253/88/EEC: Farklı Yapısal Fonların kendi aralarındaki ve Avrupa Yatırım Bankası ve diğer araçlarla faaliyetlerinin eşgüdümü hakkında 2052/88/EEC: Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümleri belirten 19 Aralık 1988 tarihli Konsey Tüzüğü
56. 3193/94/EC: Yapısal Fonların hedefleri ve etkinliği ve Avrupa Yatırım Bankası ve diğer mali araçlarla faaliyetlerinin eşgüdümü hakkında 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğü ve 2052/88/EEC sayılı Tüzüğün uygulanmasıyla ilgili 4253/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişiklik getiren 19 Aralık 1994 tarihli Konsey Tüzüğü
57. 4254/88/EEC: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonuyla ilgili olarak 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında 19 Aralık 1988 tarihli Konsey Tüzüğü
58. 2083/93/EEC: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonlarıyla ilgili olarak 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında 4256/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişiklik getiren 20 Temmuz 1993 tarihli Konsey Tüzüğü
59. 4255/88/EEC: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonuyla ilgili olarak 2052/88/EECsayılı Konsey Tüzüğünün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında 19 Aralık 1988 tarihli Konsey Tüzüğü
60. 2084/93/EEC: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonlarıyla ilgili olarak 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında 4255/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğüne değişiklik getiren 20 Temmuz 1993 tarihli Konsey Tüzüğü
61. 4256/88/EEC: Avrupa Zirai Rehber ve Garanti Fonunun (EAGGF) Rehber Bölümü ile ilgili olarak 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında 19 Aralık 1988 tarihli Konsey Tüzüğü
62. 2085/93/EEC: Avrupa Zirai Rehber ve Garanti Fonunun (EAGGF) Rehber Bölümü ile ilgili olarak 2052/88/EEC sayılı Konsey Tüzüğün uygulanmasına ilişkin hükümler hakkında tüzüğe değişiklik getiren 20 Temmuz 1993 tarihli Konsey Tüzüğü
63. 1260/99/EC: Yapısal Fonların genel hükümlerini belirlenmesi hakkında 21 Haziran 1999 tarihli Konsey Tüzüğü
64. 1784/99/EC: Avrupa Sosyal Fonu hakkında 12 Temmuz 1999 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü

7. Sosyal Güvenlik, Yaşlılar ve Dışlanma

65. 91/544/EEC: Yaşlılar ile ilgili İrtibat Grubu hakkında 17 Ekim 1991 tarihli Komisyon Kararı
66. 93/417/EEC: Yaşlılar İrtibat Grubu Kararını değiştiren 21 Haziran 1993 tarihli Komisyon Kararı

8. Dublin Vakfı

67. 1365/75/EEC: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için bir Avrupa Vakfının kurulması hakkında 26 Mayıs 1975 tarihli Konsey Tüzüğü
68. 1947/93/EEC: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için bir Avrupa Vakfının kurulması hakkında Tüzüğe değişiklik getiren 30 Haziran 1993 tarihli Konsey Tüzüğü
69. 1417/76/EEC: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfına uygulanacak mali hükümler hakkında 1 Haziran 1976 tarihli Konsey Tüzüğü
70. 1949/93/EEC: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfına uygulanacak mali hükümler hakkında 1417/76 sayılı tüzüğü değiştiren 30 Haziran 1993 tarihli Konsey Tüzüğü

71. 1860/76/ECSC, EEC, EURATOM sayılı Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı Eleman İstihdam Koşullarını açıklayan 29 Haziran 1976 tarihli Konsey Tüzüğü
72. 1238/80/ECSC, EEC, EURATOM: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı Eleman İstihdam Koşullarını açıklayan 1860/76 sayılı tüzüğü değiştiren 13 Mayıs 1980 tarihli Konsey Tüzüğü
73. 510/82/ECSC, EEC, EURATOM: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı Eleman İstihdam Koşullarını açıklayan 1860/76 sayılı tüzüğü değiştiren 22 Şubat 1982 tarihli Konsey Tüzüğü
74. 680/87/ECSC, EEC, EURATOM: Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı Eleman İstihdam Koşullarını açıklayan 1860/76 sayılı tüzüğü değiştiren 23 Şubat 1987 tarihli Konsey Tüzüğü

9. Kamu Sağlığı

75. 89/622/EEC: Tütün ürünlerinin etiketlendirilmesine ilişkin üye devletlerin kanunlarının, tüzüklerinin ve idari hükümlerinin yakınlaştırılması hakkında 13 Kasım 1989 tarihli Konsey Direktifi
76. 90/239/EEC: Sigaradaki maksimum katran miktarına ilişkin üye devletlerin kanunlarının, tüzüklerinin ve idari hükümlerinin yakınlaştırılması hakkında 17 Mayıs 1990 tarihli Konsey Direktifi
77. 91/317/EEC: 1991-1993 'AIDS'e Karşı Avrupa' Programı çerçevesinde bir eylem planı kabul edilmesi için 4 Haziran 1991 tarihli Konsey bünyesinde toplanan Üye Devletler Sağlık Bakanları ile Konseyin Kararı
78. 96/269/ECSC: Kamu sağlığı alanında faaliyet çerçevesinde AİDS ve diğer bulaşıcı hastalıların önlenmesi hakkında 96/645/EC sayılı Avrupa Parlamentosu Kararı ve Topluluk Eylem Programının uygulanmasıyla ilgili 29 Mart 1996 tarihli Konsey Kararı
79. 1729/95/EC: "AIDS'e Karşı Avrupa Programının" yaygınlaştırılması hakkında 19 Haziran 1995 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Kararı
80. 96/269/ECSC: Halk Sağlığı Eylem Programı çerçevesinde sağlığın geliştirilmesi,bilgi,eğitim ve öğretimi hakkında 96/645/EC sayılı ve 29 Mart 1996 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin Topluluk Eylem Programının uygulanmasıyla ilgili Komisyon Kararı (1996-2000)
81. 1400/97 EC: Kamu sağlığı alanında faaliyet çerçevesinde sağlığın izlenmesi hakkında Topluluk faaliyet programının benimsenmesine ilişkin 30 Haziran 1997 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Kararı
82. 102/97 EC: Kamu sağlığı alanında faaliyet çerçevesinde uyuşturucu bağımlılığının önlenmesi hakkında Topluluk faaliyet programının benimsenmesine ilişkin 16 Aralık 1996 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Kararı
83. 96/269/ECSC: Kamu sağlığı alanında faaliyet çerçevesinde kansere karşı mücadele ile ilgili bir faaliyet programının benimsenmesine ilişkin 29 Mart 1996 tarih ve 646/96/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Kararı
84. 78/618/EEC: Kimyasal karışımların zehirlilik ve ekolojik zehirlilik durumlarını denetlemek için bir Bilimsel Danışma Komitesi kuran 28 Haziran 1978 tarihli Komisyon Kararı
85. 80/1084/EEC: Kimyasal karışımların zehirlilik ve ekolojik zehirlilik durumlarını denetlemek için bir Bilimsel Danışma Komitesi kuran 78/618/EEC sayılı Kararı uyarlayan 7 Kasım 1980 tarihli Komisyon Kararı
86. 88/241/EEC: Kimyasal karışımların zehirlilik ve ekolojik zehirlilik durumlarını denetlemek için bir Bilimsel Danışma Komitesi kuran 78/618/EEC sayılı Kararı değiştiren 14 Mart 1988 tarihli Komisyon Kararı

87. 98/43/EC: tütün ürünlerinde reklam ve sponsorluk hakkında üye devletlerin kanunlarının, tüzüklerin ve idari kararların yakınlaştırılmasına ilişkin 6 Temmuz 1998 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi
88. 2119/98/EC: Toplulukta sara hastalılarının ve bulaşıcı hastalıkların gözetimi ve kontrolü için bir ağ kurulması hakkında 24 Eylül 1998 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Kararı

10. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

89. 2062/94/EC: Avrupa İşyerinde Güvenlik ve Sağlık Ajansı kuran 18 Temmuz 1994 tarihli Konsey Tüzüğü
90. 1643/95/EC: Avrupa İşyerinde Güvenlik ve Sağlık Ajansı kuran 2062/94 sayılı Tüzüğü (EC) değiştiren 29 Haziran 1995 tarihli Konsey Tüzüğü
91. 89/391/EEC: İşçilerin çalışırken sağlık ve güvenliğine yönelik iyileştirilmiş tedbirlerin alınmasının teşvikine ilişkin 12 Haziran 1989 tarihli Konsey Direktifi
92. 80/1107/EEC: İşyerinde kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 27 Kasım 1980 tarihli Konsey Direktifi
93. 89/654/EEC: İş yerlerinde asgari sağlık ve güvenlik gerekleri hakkında 30 Kasım 1989 tarihli Konsey Direktifi
94. 92/58/EEC: İşyerinde güvenlik ve/veya sağlık işaretleri için asgari gereksinimler hakkında 24 Haziran 1992 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16.maddesi 1. Paragrafı kapsamında dokuzuncu direktif)
95. 89/655/EEC: İş araç gereçlerinin işyerinde çalışanlar tarafından kullanılması için asgari güvenlik ve sağlık gerekleri hakkında 30 Kasım 1989 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16. maddesi 1. paragrafı kapsamında ikinci direktif)
96. 90/270/EEC: Ekranlı araçlar ile çalışmalarda asgari sağlık ve güvenlik koşullarına ilişkin 29 Mayıs 1990 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16.maddesi 1. Paragrafı kapsamında beşinci direktif)
97. 89/656/EEC: Kişisel koruyucu donanımların işyerinde çalışanlar tarafından kullanılması için asgari güvenlik ve sağlık gerekleri hakkında 30 Kasım 1989 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16. maddesi 1. paragrafı kapsamında üçüncü direktif)
98. 82/130/EEC: Grizulu madenlerde patlayabilir ortamlarda elektrikli cihazların kullanılmasına ilişkin üye devletler mevzuatlarının yakınlaştırılması hakkında 15 Şubat 1982 tarihli Konsey Direktifi
99. 88/642/EEC: Çalışma esansında kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddelere maruz kalmaya bağlı risklere karşı çalışanların korunması hakkında 80/1107 sayılı Konsey Direktifinde değişiklik yapan 16 Aralık 1988 tarihli Konsey Direktifi
100. 90/394/EEC: Çalışanların işyerinde kanserojenlere maruz kalmaları ile ilgili risklerden korunmasına ilişkin 28 Haziran 1990 tarihli Konsey Direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16.maddesi 1. paragrafı kapsamında altıncı direktif)
101. 99/38/EC: İşçilerin işyerinde kanser yapıcı maddelere maruz kalma riskinden korunması hakkındaki 90/394/EEC sayılı Konsey direktifine mutagenlerin de eklenmesine dair 29 Nisan 1999 tarihli Konsey Direktifi
102. 97/42/EC: Çalışanların işyerinde kanserojenlere maruz kalmaları ile ilgili risklerde korunmasına ilişkin direktifi (89/391/CEE sayılı direktifin 16.maddesi 1. paragrafı kapsamında altıncı direktif) değiştiren 27 Haziran 1997 tarihli Konsey Direktifi
103. 88/364/EEC: Bazı özel maddelerin ve/veya bazı eylemlerin yasaklanması suretiyle çalışanların korunmasına ilişkin 9 Haziran 1988 tarihli Konsey Direktifi (80/1107 sayılı Direktifin 8.maddesi kapsamında dördüncü özel direktif)
104. 78/610/EEC: Vinil Klorür Monomerine maruz kalan çalışanların sağlıklarının korunması hakkında üye devletlerin yasalarının, tüzüklerinin ve idari düzenlemelerinin yakınlaştırılması hakkında 29 Haziran 1978 tarihli Konsey Direktifi

105. 82/605/EEC: Çalışma esnasında Metalik kurşuna (Pb) ve bu maddenin iyonik bileşenlerine maruz kalmaya bağlı risklere karşı çalışanların korunması hakkında 28 Temmuz 1982 tarihli Konsey Direktifi (80/1107 sayılı Direktifin 8.maddesi kapsamında ilk özel direktif)

106. 83/477/EEC: İşyerinde asbeste maruz kalmaktan ortaya çıkabilecek risklerden çalışanların korunması hakkında 19 Eylül 1983 tarihli Konsey Direktifi (80/1107/EEC sayılı Konsey Direktifinin 8.maddesi kapsamında çıkarılan ikinci direktif)

107. 91/322/EEC: Çalışma esansında kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddelere maruz kalmaya bağlı risklere karşı çalışanların korunması hakkında 80/1107 sayılı Konsey Direktifinin uygulanmasında gösterge niteliğindeki sınır değerlerin saptanmasına ilişkin 29 Mayıs 1991 tarihli Komisyon Direktifi

108. 96/94/EEC: Çalışma sırasında kimyasal, fiziksel, biyolojik maddelere maruz kalmaya bağlı risklere karşı çalışanların korunmasına ilişkin 80/1107/EEC sayılı Konsey direktifinin uygulanmasında gösterge niteliğindeki sınır değerlerin ikinci listesinin oluşturulmasına ilişkin 18 Aralık 1996 tarihli Komisyon Direktifi

109. 86/188/EEC: Çalışma esnasında gürültüye maruz kalmaya bağlı risklere karşı çalışanların korunması hakkında 12 Mayıs 1986 tarihli Konsey Direktifi

110. 90/679/EEC: İş yerinde biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 26 Kasım 1990 tarihli Konsey Direktifi ((89/391/EEC sayılı direktifin 16. maddesi 1. paragrafı kapsamında yedinci direktif)

111. 93/88/EEC: İş yerinde biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 90/679/EEC sayılı direktifi değiştiren 12 Ekim 1993 tarihli Konsey Direktifi

112. 95/30/EC: İş yerinde biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 90/679/EEC sayılı direktifi teknik ilerlemelere uyarlayan 30 Haziran 1995 tarihli Komisyon Direktifi

113. 97/59/EC: İş yerinde biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 90/679/EEC sayılı direktifi teknik ilerlemelere uyarlayan 7 Ekim 1997 tarihli Komisyon Direktifi

114. 97/65/EC: İş yerinde biyolojik maddelere maruz kalma ile ilgili risklerden çalışanların korunması hakkında 90/679/EEC sayılı direktifi teknik ilerlemelere uyarlayan 26 Kasım 1997 tarihli Komisyon Direktifi

115. 92/57/EEC: Geçici veya hareketli inşaat sitelerinde asgari güvenlik ve sağlık gereksinimlerinin uygulanması hakkında 24 Haziran 1992 tarihli Konsey Direktifi (89/391/EEC sayılı direktifin 16. maddesi 1. paragrafı kapsamında sekizinci direktif)

116. 92/91/EEC: Kıyılarda ve açık denizlerde sondaj yoluyla maden çıkaran endüstrilerde çalışanların güvenlik ve sağlık korumalarının iyileştirilmesi ile ilgili asgari gereksinimler hakkında 3 Kasım 1992 tarihli Konsey Direktifi (89/391/EEC sayılı direktifin 16.maddesi 1.paragrafı kapsamında onbirinci direktif)

117. 92/104/EEC: Yer üstü ve yer altı madenciliğinde çalışanların güvenlik ve sağlık korumalarının iyileştirilmesi ile ilgili asgari gereksinimler hakkında 3 Aralık 1992 tarihli Konsey Direktifi (89/391/EEC sayılı direktifin 16.maddesi 1.paragrafı kapsamında onikinci direktif)

118. 93/103/EC: Balıkçı gemilerinde çalışanların asgari güvenlik ve sağlık gereksinimlerine ilişkin 23 Kasım 1993 tarihli Konsey Direktifi (89/391/EEC sayılı direktifin 16.maddesi 1.paragrafı kapsamında onüçüncü direktif)

119. 90/269/EEC: Çalışanların özellikle sırt incinmelerine neden olabilecek el ile yükleme ve boşaltma işlerinde asgari sağlık ve güvenlik koşulları hakkında 29 Mayıs 1990 tarihli Konsey Direktifi (89/391/EEC sayılı direktifin 16.maddesi 1. Paragrafı kapsamında dördüncü direktif)

120. 92/29/EEC: Gemilerde daha iyi bir tıbbi tedavi geliştirilmesi için asgari güvenlik ve sağlık gereksinimleri hakkında 31 Mart 1992 tarihli Konsey Direktifi

121. ECSC Bakanlar Konseyi: Maden Güvenliği Komisyonunun çalışma Tüzüğü ve işlemlerine ilişkin Karar

122. 9 Temmuz 1957 tarihli Maden Güvenliği Komisyon Kararını değiştiren 11 Mart 1965 tarihli üye devletlerin Hükümet Temsilcilerinin Kararı

123. 74/326/EEC: Madencilikte Sağlık ve Güvenlik Komisyonunun sorumluluklarının genişletilmesine ilişkin 27 Haziran 1974 tarihli Konsey Kararı

124. 88/383/EEC: İşyerinde güvenlik, hijyen ve sağlık hakkında bilgilendirmenin sağlanmasına ilişkin 24 Şubat 1988 tarihli Komisyon Kararı

125. 95/319/EC: Kıdemli İş Teftişi Komitesi kurulmasına ilişkin 12 Temmuz 1995 tarihli Komisyon Kararı

126. 95/320/EC: Kimyasal Maddelere Maruziyet Limitlerinin tesbiti alanında Bilimsel Komite kurulmasına ilişkin 12 Temmuz 1995 tarihli Komisyon Kararı

127. 74/325/EEC: İşyerinde Güvenlik, Hijyen ve Sağlığın korunması Hakkında Danışma Komitesinin kurulmasına ilişkin 27 Haziran 1974 tarihli Konsey Kararı

128. 98/24/EC: İşçilerin sağlık ve güvenliğini İşyerindeki kimyasal maddelerle ilgili risklerden korumaya ilişkin 7 Nisan 1998 tarihli Konsey Direktifi

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKKAYA, Yüksel / ÇELİK, Mete. **Türkiye'de Endüstri İlişkileri.** İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1999.

BÜYÜKUSLU, Ali Rıza. **Avrupa Birliği Ve Sosyal Boyutu.** İstanbul: Der Yayınları, 1997.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2000.** Ankara: ÇSGB Yayın No:102, 2001.

EKİN, Nusret. **Küreselleşme ve Gümrük Birliği.** İstanbul: İTO Yayını, 1999.

HEPER, Altan. **Avrupa İş Hukuku ve Türkiye.** İstanbul: Avrupa-Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayını, 1997.

KARLUK, Rıdvan. **Avrupa Birliği.** Altıncı Baskı, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002.

KORAY, Meryem. **Sosyal Politika**. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000.

LORDOĞLU, Kuvvet. **İktisadi ve Toplumsal Bütünleşmeye Doğru Çalışma Hayatı.** İstanbul: İSMMMO Yayınları, No: 25, 1998.

SOMUNCUOĞLU, Sadi. **Avrupa Birliği**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.

ŞAKAR, Müjdat. **İş Hukuku Uygulaması.** Yenilenmiş Dördüncü Baskı, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002.

ŞAKAR, Müjdat. **Sosyal Sigortalar Uygulaması.** Yenilenmiş Altıncı Baskı, İstanbul: Beta Yayım ve Dağıtım, 2002.

ŞENKAL, Abdülkadir. **Sendikasız Endüstri İlişkileri.** Ankara: Kamu-İş Yayını,1999.

Makaleler

AKKAYA, Yüksel. *"Devlet, Sendikalar ve Korporatist İlişkiler II"*, **İktisat**, Sayı 404, Ağustos 2000.

ARIN, Tülay. *"Dünyada ve Türkiye'de Devlet Harcamaları: Devletin Küçültülememesi Krizi"*, **Petrol-İş Yıllığı 1997-1999**.

AYKAÇ, Mustafa. *"Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Muğlak Geçmiş ve Tartışmalı Gelecek"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002.

BAYAZIT, Sancar. *"İş Güvencesi Yasası'nın Ağır Maliyeti"*, **Çimento İşveren**, Kasım 2002.

CİLASUN, Merih. *"Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finanssal Krizler ve Türkiye"*, **Doğu-Batı**, Sayı 17, 2001.

ÇELİK, Nuri. *"Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Çerçevesinde İşçilerin Yönetime Katılması"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997.

ÇİMEN, Ali *"Bir Birlik Hikayesi"*, **Karizma**, Sayı:4, Ekim-Kasım-Aralık 2000.

DUYAR, Metin. *"AB Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye Ulusal Programı Beklentiler-Vaatler"*, **İktisat**, s:409, Ocak 2001.

EGEMEN, Erdal. *"UÇÖ ve AT Boyutları ile Türk Endüstri İlişkileri"*, **TEİD; Avrupa ve Türkiye'de Endüstri İlişkilerinde Son Gelişmeler, Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi**, haz. Nusret Ekin ve Mustafa Delican, Ankara: Kamu-İş Yayını, 1994.

EKONOMİ, Münir. *"Maastricht Antlaşmasından Önce Birliğin Sosyal Politikaları"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997.

ERDUT, Zeki. *"Gümrük Birliği ve Çalışma Hayatı"*, **Çimento İşveren**, Kasım 1996.

EYRENCİ, Öner. *"Avrupa Birliği Hukukunda İş İlişkisinin Sürekliliğinin Korunması"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997.

GÜZEL, Ali. *"Roma ve Maastricht Antlaşmaları Sürecinde Avrupa Sosyal Modeli ve Türkiye"*, **Prof.Dr.Metin Kutal'a Armağan**, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Ankara, 1998.

KAYA, Pir Ali. *"Sendika Özgürlüğü Açısından 4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Yasasının Değerlendirilmesi"*, **Çimento İşveren,** Mayıs 2002.

OKUR, Ali Rıza. *"Sosyal Güvenlik Depremi"*, **Çimento İşveren**, Kasım 2001.

PARLAK, Zeki. *"Avrupa Birliği'nde Sosyal Diyalog"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Açısından Yunanistan Faktörü ve Kıbrıs Sorunu"*, **İktisat**, Sayı:409, Ocak 2001.

"Türkiye İçin Katılım Ortaklığı 2000", **Sendikal Notlar**, Sayı 11, Ekim 2001.

TUNCAY, A. Can. *"AB Sosyal Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Temel Yapıları"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997.

TUNCAY, A. Can. *"İş Güvencesi Yasası Neler Getiriyor"*, **Çimento İşveren**, Ocak 2003.

ULUCAN, Devrim. *"Maastricht Antlaşmasından Sonra Birliğin Sosyal Politikası ve Geleceği"*, **Avrupa Birliğinin Sosyal Politikaları Ve Türkiye Semineri Tebliğleri**, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara: 1997.

Verilerle AB'de İstihdam ve Çalışma Yaşamı. **Sendikal Notlar**, Sayı 11, Ekim 2001.

WADDİNGTON, Jeremy / HOFFMANN, Reiner. *"Avrupa'da Sendikalar"*, **Sendikal Notlar**, Sayı 11, Ekim 2001.

YENİGÜN, Cüneyt. *"Siyasal Transformasyonun Ardından Avrupa Birliği'nin Yeni Yapısı"*, **Tüm Yönleriyle Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, der. Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları, 2002.

İnternet Belgeleri

"9 Mayıs, Avrupa Günü", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2000. http://www.deltur.cec.eu.int/s-iliski-9mayis.html (02/03/2003)

ARNOLD, Christine U. "Employment and Social Policy Since Maastricht: Standing up to the European Monetary Union" http:/ www.ose.be/files/docPP/JJPPdec02.pdf (18/05/2003)

ARNOLD, Christine U. "The European Employment Strategy: Composite Factors Leading to its Evolution" http://www.enablery.com/~arnold/arnold_ecsa01.pdf (18/05/2003)

ARNOLD, Christine U. "The Politics Behind The Social Protocol Of The Maastricht Treaty - Does The Maastricht Treaty Have A Strong Social Dimension?" http:/www.enablery.com/~arnold/arnold_nepsa99.pdf (15/04/2003)

"Associated Countries of Central and Eastern Europe", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c11905.htm (23/04/2003)

Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Avrupa Birliği Kronolojisi, 1946-2002", **DPT**, 2002. http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ab/kronoloji.pdf (10/12/2002)

"Avrupa Birliği'nin Sosyal Politika Gündemi, Eylül 2000", **TİSK**, 2001. http://www.tisk.org.tr/download/yayinlar/abspg.zip (18/04/2003)

"Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **DPT**, 2001. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf (03/06/2003)

"Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma", **DPT**, 2001. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/at1.pdf

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği ve Eşitlik: 'İstihdamda Eşit Fırsatlar", **Avrupa Bilgi Merkezi**, 2001. http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/esitlik.html (02/03/2003)

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği, İstihdam ve Sosyal Politika", **Avrupa Bilgi Merkezi**, 2001. http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/sosyal.html (02/03/2003)

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, "Avrupa Birliği Kurumları", **Avrupa Bilgi Merkezi**, 2001. http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Kurumlari.pdf

"Avrupa Topluluklarının Tarihsel Gelişimi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, 2002. http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/AB%20Sayfasi/tarhsel.htm, (23/04/2002)

"Başkanlık Sonuçları, Kopenhag Avrupa Konseyi, 12-13 Aralık 2002", **Dış Ticaret Müsteşarlığı**, 2003. http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/SonGelismeler/KOPENHAGSONUCLARI.doc (16/02/2003)

"Council Decision of 18 February 2002 on Guidelines for Member States' Employment Policies for the Year 2002", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2002/mar/guidelines_02_en.pdf (30/05/2003)

ÇELİK, Aziz. "Avrupa Birliği'nin Sosyal Boyutu ve Türkiye'nin Uyumu", **Ceterisparibus**, 2002. http://www.ceterisparibus.net/arsiv/a_celik2.doc (08/03/2003)

DİLEKLİ, Selin / YEŞİLKAYA, Kadriye. "Maastricht Kriterleri", **DPT**, 2002. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/maastricht/dileklis/kriter.pdf (27/02/2003)

DÖNMEZ, Mustafa. "Kopenhag Zirvesi Sonrasında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", **TİSK**, 2003. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=648&id=39 (29/05/2003)

"Ekonomik ve Sosyal Konsey Toplantıları", **DPT**, 2003.
http://www.dpt.gov.tr/esk/faaliyet/index.html (30/05/2003)

"Göstergeler", **TİSK**, 2003. http://www.tisk.org.tr/gostergeler.asp (15/05/2003)

"Green Paper on European Social Policy - Options for the Union", **Europa-The European Union On-Line.**
http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10111.htm (18/05/2003)

"Green and White Papers", **Europa-The European Union On-Line.**
http://europa.eu.int/ISPO/policy/i_green&wh.html (18/05/2003)

"Her 10 Çocuktan Biri Çalışıyor", **NTVMSNBC**, 2002.
http://www.ntvmsnbc.com/news/148162.asp (23/04/2002)

HERRMANN, Peter. "Council Resolution Of 21 January 1974 Concerning A Social Action Program" http://socialpolicy.ucc.ie/EU-docs-socpol/Poverty_one.htm (23/04/2003)

"İşçi Sayısı Ve Sendikalaşma Oranları", **ÇSGB**, 2003. http://www.calisma.gov.tr (12/05/2003)

"İşsizlik Sigortası", **Kristal-İş**, 2002.
http://www.kristalis.org.tr/issizlik_sigortasi.htm (23/05/2002)

KIZILOĞLU, Hakkı. "Avrupa Birliği'nin Oluşturan Temel Mevzuat Ve Belgelerde AB Sosyal Politikası", **TİSK**, 2000.
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=50&id=4 (03/04/2003)

KOÇ, Yıldırım. "Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri", **TÜRK-İŞ**, 2000.
http://www.turkis.org.tr/turAB.htm (21/04/2002)

"Laeken Zirvesi... Zirvenin Türkiye Açısından Sonuçları..." **BELGENET**, 2001.
http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenzirvesi.html (03/05/2002)

LANGE, Peter / SCRUGGS, Lyle. "Where Have All the Members Gone? Union Density in the Era of Globalization",
http://depts.washington.edu/pcls/workingpapers/Scruggs&Lang.pdf (05/05/2002)

"Lizbon Avrupa Konseyi, AB Başkanlar Konseyi Belgesi, 23-24 Mart 2000" , **TÜSİAD**, 2003.
http://www.tusiad.org/turkish/rapor/lizbon/lizbon.pdf (30/05/2003)

"Nice Antlaşması Yürürlüğe Girdi, 1 Şubat 2003", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2001. http://www.deltur.cec.eu.int/nice-Sub03.html (08/03/2003)

"Ön Katılım Stratejisi", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2002. http://www.deltur.cec.eu.int/g-katilimoncesik.html (16/02/2003)

ÖZALP, Güven. "Kolay Gelsin Brüksel", **Dış Politika Enstitüsü**, 2002. www.foreignpolicy.org.tr/tur/haber/gozalp_221002.htm (08/03/2003)

ÖZDEMİR, Sahir. "Kavramlara İlişkin Açıklayıcı Not", **DPT**, 2001. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ozdemirs/kavram.pdf (26/02/2003)

"Report: Industrial Ralations in Europe-2000", European Commission, Brussels: 2000, s.2. **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/news/com113_en.pdf (01/05/2002)

SİPAHİ, İsmet. "İş Kanunu Tasarısı'nın Türk Çalışma Hayatına Getireceği Yenilikler Ve Muhtemel Etkileri", **TİSK**, 2003. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=682&id=41 (23/05/2003)

"Social Action Programme 1998-2000, Commission Communication", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/comm/dg05/news/sapen.htm (08/04/2003)

"Social Charter", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10107.htm (14/05/2003)

"Synthesis on Regular Reports of the European Union 2001", **ILO**, 2001. http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/geneva/reports/synthesis2001.htm (09/06/2002)

"The Chapter on Social Provisions – Articles 136-145 (Formerly Articles 117-122)", **European Disability Forum**, 1999. http://www.edf-feph.org/Papers/teudocs/en/gat4-en.htm#C (22/05/2003)

"The Employment Title – Articles 125-130 (Formerly Articles 109n-109s)", **European Disability Forum**, 1999. http://www.edf-feph.org/Papers/teudocs/en/gat4-en.htm#D (27/05/2003)

"The Jobs Challenge Dublin Declaration on Employment", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/en/record/dublin/dub-en2.htm#II (19/05/2003)

"The Legal Framework Following The Treaty Of Amsterdam", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10101.htm (22/05/2003)

"The New Coordinated Strategy For Employment", **Europa-The European Union On-Line.** (31/05/2003)

"Türkiye'de Mevcut Teknik İşbirliği Programı", **ILO Türkiye**, 2003. http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/isbirligi.htm (01/06/2003)

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un Düzenli Raporu", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2000. http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/turrapor.rtf (07/05/2003)

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi'ne İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2000. http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor99.rtf (07/05/2003)

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2000 Düzenli Raporu", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2000. http://www.deltur.cec.eu.int/duzenlirapor2000tr.rtf (07/05/2003)

"Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine Komisyon'un 2001 Düzenli Raporu", **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, 2001. http://www.deltur.cec.eu.int/RRTurkey2001.pdf (07/05/2003)

"Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", **DPT**, 2002. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf (07/05/2003)

"Ulusal Program", **ABGS**, 2002. http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/UP.zip (06/05/2003)

"Ülkemizde ILO/IPEC Kapsamında Yapılan Çalışmalar", **ÇSGB**, 2003. http://www.calisma.gov.tr/calisan_cocuklar/uyonkom.htm (01/06/2003)

"White Paper: European Social Policy - A Way Forward For The Union", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10112.htm (18/05/2003)

"White Paper On Growth, Competitiveness, And Employment: The Challenges And Ways Forward İnto The 21st Century", **Europa-The European Union On-Line.** http://europa.eu.int/en/record/white/c93700/contents.html (19/05/2003)

YAMAN, Sevinç. "Avrupa Birliği İstihdam Ve Sosyal Politikaları", **ABGS**, 2001. http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/ATAUM%20SUNUS.doc (16/02/2003)

"Yeni İş Kanunumuz Neler Getiriyor", **TİSK**, 2003. http://www.tisk.org.tr/iskanunu.asp?s=15 (29/05/2003)